

Feröeri receptek

Bálnasteak

Hozzávalók 4 személyre:

1 kg bálnahús (zsír nélkül)
1 teáskanál só
1/2 teáskanál bors
2 vöröshagyma
2 margarin
2 leveskocka
2 dl ecet
liszt

A húst 1 l hideg vízbe és 2 dl ecetbe tesszük. Ezután leszárítjuk, majd felszeleteljük, s egy edényben margarinon megpirítjuk. Sóval, borssal fűszerezzük. Ha a bálnahús megsült, a hagymákat meghámozzuk, szeletekre vágjuk, és az edényben megsütjük. Ezután mindent egy lábosba teszünk, és annyi vízzel, hogy mindent éppen beleljen, 45-60 percig főzzük. A főzővízben 2 db leveskockát oldunk fel. Miután a hús kész, szószot készítünk úgy, hogy a leveskockát liszttel besűrítjük.

A kész étel tartalmaz: 9317 kJ tápértéket, 51% fehérjét, 38% zsírt és 11% szénhidrátot.

Érdemes köretként krumplit és/vagy káposztát fogyasztani mellé.

Rebarbaraleves

Hozzávalók 4 személyre:

500 g rebarbara
1,5 l víz
75 g cukor
1 evőkanál vanilincukor

A rebarbarát meghámozzuk és apróra vágjuk. Felrakjuk egy lábosban főni. Addig főzzük, míg a rebarbara szétfő (kb. 30 perc). Leszűrjük és ismét megfőzzük, s közben belekeverjük a cukrot és vaníliát. A levest liszttel vagy keményítővel sűrítjük.

A kész étel tartalmaz: 1291 kJ tápértéket, 3% fehérjét, 0% zsírt, 97% szénhidrátot.

NAPÚT

Irodalom, művészet,
környezet

VII. évfolyam 7. szám

Kiadja a Cédrus Művészeti Alapítvány megbízásából a Napkút Kiadó Kft.. Megjelenik évente tízszer.
Főszerkesztő: **Szondi György**. Szerkesztőségi titkár: **Láncos Sára**. Lapterv: **Gosztola Gábor**.
Szerkesztők: **Balázs Géza** (nyelvművelés), **Bognár Antal** (próza), **Király Farkas** (vers),
Kovács Ildikó (szöveggondozás), **Pencz Levente** (környezet),
Szondi Bence (tördelés), **Vincze Ferenc** (műbírálat).

Napút-kör: **Csűrös Miklós**, **Gráfik Imre**, **Kosáry Domokos**, **Lászlóffy Aladár**,
Osztoivits Levente, **Sánta Ferenc**, **Schwajda György**, **Konrad Sutarski**,
Sütő András, **Székely Magda** (tisztelbeli konzulensek). • Alapította: **Masszi Péter**.
Szerkesztőség: 1014 Budapest, Szentháromság tér 6. • Telefon/fax: (1) 225-3474

E-mail: napkut@t-online.hu • Honlap: www.napkut.hu

Nyomdai kivitelezés: Érdi Rózsa Nyomda. Terjeszti a Hírker Rt. és az NH Rt.
ISSN: 1419-4082

Észak-fokok

Kovács katáng Ferenc: ...az igazság mint vers érkezett.....	3
Nikolaj Frobenius: Norvégóra (Kunszenti-Kovács Dávid fordítása).....	9
Torunn Borge versei	13
Per Ivar Martinsen versei (Kovács katáng Ferenc fordításai).....	15
Sara Johnsen: Nagyi karácsonyi története (Gangl Orsolya fordítása).....	19
Johann Grip versei	23
Tone Hødnebo versei (Kovács katáng Ferenc fordításai).....	29
Rolf Enger: A parfüm (Szanyi Ágnes fordítása)	33
Cathrine Grøndahl versei	40
Christian Refsum: Reklámok (Kovács katáng Ferenc fordításai).....	43
Jonny Halberg: Ragyogás (Kőszegi Dóra fordítása).....	47
Posta Ákos István: Ismeretlen európai miniállam	51
Teitur Lassen: Csak elmerengtem.....	59
Maria Meinhardsdottír: Elvakítva	60
Venceslaus Ulricus Hammershaimb: A főkanó	61
William Heinesen: Laterna magica.....	62
Elin Heinesen: Hol is a jobb? (Posta Ákos István fordításai).....	63

Tárlat

Művészfotók Norvégiáról és a Feröer-szigetekről
Kőszeghy Gabriella szobrai (a színes mellékleten)
Koppány Zsolt: Kőszeghy Gabriella szoborálmái 65

Berek

Sebeők János: Ölteik napja..... 69
(Fauna Egyesület): Gyakran feltett kérdések 72
Posta Ákos István: Modern és tradicionális;
Grindadráp – avagy a gyilkolás művészete 74

Szóvár

Balázs Géza: Őko, logosz, lingua

Károly György: Vakogás..... 83

Emlékezet

Gyurkovics Tibor: Hernádiadiák

Verrasztó Gábor: Halottak városa

Ablak

- Németh István Péter: A biciklisták királyságáról
(Gyurkovics Tibor: Versek I-II.) 97
- Tornai József: Persze jó lenne a ragyogást...
(Lassi Nummi: Lépj ki tükreidből)... 103
- Tandori Dezső: A műfordításról,
Jelinek ügyén-ürügén 104

Könyvleletek

- Vincze Ferenc: Szemközt magunkkal
(Báger Gusztáv: A tükör éle) 106

Kikötő

- Szokolczay Lajos: Beatköltő pillékönnyű tonnái
(Dömötör László: Nehezék) 108
- Intenzív szépségkeresés
(Részegh Botond grafikái) 110
- Némethy Andrea: „A természet változatosságát
nem lehet felülmúlni” (Z. Réti Márta kiállítása) 111
- Láncos Sára: Minden anyag egy másikban van,
és ott akar valamit (A VII. szentendrei
performance-fesztiválról) 114
- Janeckó Katalin: A yorkshire-i copfos Übermensch
(A Szerelmem nyara című film kapcsán) 116
- Ébert Tibor: Az Operaház fantomja 118
- Posta Ákos István: Interjú Teitur Lassennal . 120

Melléklet

József Attila-emlékév 7.

Szöke György, Gaál József, Kabdebó Lóránt,
Verrasztó Gábor, Vilcsek Béla

E számunk megjelentetését támogatta
a norvég irodalom külföldi megjelenését
elősegítő NORLA Alapítvány.

A norvég anyagot Kovács katáng Ferenc,
a feröerit Posta Ákos István állította össze.

Folyóiratunk támogatói:

NEMZETI KULTURÁLIS ÖRÖKSÉG
MINISZTERIUMA

NAPÚT

Irodalom, művészet,
környezet

VII. évfolyam 7. szám

Észak-fokok

Norvégia címere

A Feröer-szigetek címere

Kovács katáng Ferenc

...az igazság mint vers érkezett...

A hatvanas években születtek

Pillanatképek a kortárs norvég irodalomból*

Az alábbi összeállításban az 1960–1970 között született norvég írógenerációról szeretnék vázlatos képet nyújtani. Az itt szereplő négy prózaíró és hat költő Magyarországon alig vagy egyáltalán nem ismert. Azért esett választásom pont e tíz szerzőre, mert méltatlannak tartom, hogy a könyvvásárok s a média által „elkapatott” kortársaik mellett nem jutnak kellő szerephez, nemzetközi megmutatkozási lehetőséghez, holott írásaik minősége indokolná azt.

Norvégiában is visszafogottabb az irodalmi közéleti szereplésük, így nem csoda, hogy „csak” írásaik tanúskodnak méltó jelenlétükről. Például még Norvégiában is kevesen tudják, hogy Jonny Halberg alábbiakban olvasható novellája 2004-ben bekerült a *Norske mesternoveller* (Norvég mesternovellák) című antológiába, amit ötven kortárs norvég író válogatott, s melyben csupán tizenhét író szerepel, ebből is mindössze nyolc ma élő. Vagy említhetném a műfordítók névtelen táborába visszahúzódva alkotó Johann Gripet, aki verseskötetével, de 2005 tavaszán megjelent regényével is nagy elismerést aratott kritikusi körében. Cathrine Grøndahl pedig több mint tíz évvel ezelőtt debütált első verseskötetével, 2001-ben végzett a jogi egyetemen, s ügyvédként, irodalmi köröktől távol alkotja remekebbnél remekebb verseit.

Egy korábbi, a Nagyvilág 2005. márciusi számában megjelent antológiában az 1970–1980 között született norvég írógenerációról készült összeállítás. Ott a kortárs norvég irodalomról szóló összefoglaló után nyolc-nyolc költő és prózaíró alkotásai olvashatók. Ők azok a harmincas éveikben járó fiatalok, akik nemcsak saját műveikkel hívták fel magukra az irodalomkedvelők figyelmét, hanem antológiák összeállításával, folyóiratok szerkesztésével s az irodalmi közéletben való aktív részvételükkel is.

A 2004 végén válogatásomban, fordításomban megjelent *Északi fuwallat* (Új Mandátum, 2004) című antológia a még fiatalabb norvég nemzedékkel, az 1980 és 1990 között születettekkel foglalkozott. Így ez a három anyag együttesen már átfogó képet ad a kortárs norvég irodalom elmúlt évtizedeiről.

Bazarov gyermekei. A hatvanas években született írók legfeljebb az esti tévémeze előtt ülve csíphettek el apró híreket a nyugati világban dúló diáklá-

* Az összefoglaló Per Thomas Andersen *A norvég irodalom története* (Norske litteraturhistorie, Universitetsforlaget 2001), Steinar Opstad *De az igazság mint vers érkezett* (Men sannheten kom som et dikt – 13 poesier, Kolon 2003) és Ivar Havnevik *Költészet Norvégiában 200–2000* (Dikt i Norge 200–2000) című munkák felhasználásával készült.

zadásokról vagy a vasfüggöny mögött zajló politikai eseményekről. Első, igazi „felnőttirodalom” olvasmányélményeik azokra a nyolcvanas évekre eshettek, amikor Kjartan Fløgstad (1944) író szerint „a regény szórakoztató szerepe eljelentéktelenedett, különösen a film népszerűsége és az ún. való világ televízióban, írott memoárok formájában történő ábrázolása miatt”.

A hetvenes évekbeli irodalom egy részének politizálódása a regény társadalmi szerephez juttatására irányuló kísérlet volt. Abban az időben számtalan norvég író ment el írásaiban igen messzire a politikai didaktika irányába, és olyan irodalmi frontvonalak keletkeztek, melyek aligha érdekelhették egy évtizednél tovább a közönséget, de még magukat az írókat sem. Ez az irodalom idővel kiszámíthatóvá és kissé elkésérítővé vált.

Kaj Skagen (1949) egy 1983-ban kiadott könyvében (*Bazarous barn. Litteraturkritikk/Bazarov gyermekei. Irodalomkritika*) véglegesen leszámolt a hetvenes évek irodalmával, nemcsak azért, mert az tévútra ment, hanem – Skagen szerint – azért is, mert sematikus az emberábrázolásuk. A hetvenes évek végén már szinte a levegőben volt – legalábbis a médiavilág kulturális szerkesztőségeiben –, hogy valami újnak kell jönnie. Ezek a várakozások bizonyos szempontból be is teljesültek, még ha nem is a korábbi Profil-csoporthoz hasonlítható új, egységes iskolairányzat vagy csoport formájában.

1981-ben a műsorszórás monopóliuma megszűnt Norvégiában, és a szórakoztatóműsor-kínálat robbanásszerűen megnőtt. Az új információs társadalom és a szórakoztatóipar megváltoztatta a nyugati világ társadalmi nyilvánosságát. A vásárlási láz, a jólét és az újjgazdagok korszaka volt ez. A norvégok egynegyede részvényekkel kereskedett a tőzsdén. Neves divatcikkek és divatos szórakozóhelyek szaporodtak gomba módra. A felnövekvő nemzedék nagyon sokat adott a stílusra, a látszatra – s akinek nem volt pénze, kaphatott kölcsönt. Így aki nem volt gazdag, legalább úgy nézett ki, mintha az lenne. Természetesen ez csak ideig-óráig mehetett gond nélkül. Új fogalom jelent meg a társadalmi vitákban: „kamatfüggő”. De mielőtt ez a szűkösebb idő beköszöntött volna, a lakosság nagy része már megvásárolta személyi számítógépét. A kilencvenes években pedig általános lett az otthoni internethasználat, s a mobiltelefon éppúgy elterjedt, mint a karóra. Így aztán szinte végtelennek tűnő adatmennyiség vált elérhetővé a korábban elképzelhetőnél sokkal gyorsabb kommunikációs csatornákon.

Fontos következményként csökkent a különbség a központ és a periféria – a nagyváros és a vidék – között. Ugyanakkor a városiasság fogalmáról alkotott kép is megváltozott. A hetvenes években kritikusan szemlélték a nagyvárost, a lakótelepek problémáit, a betonházak falai közti elidegenedést, a zajt és a forgalmat (lásd később Nikolaj Frobenius regényrészletében a nosztalgikus visszapillantást). A nyolcvanas és a kilencvenes évek során az urbánusság fogalma egyre pozitívabb és vonzóbb jelentést kapott, az európaisággal kapcsolták össze. A most megjelenő kávézók és a hozzájuk tartozó életmód a fiatalos stílus része lett. Bár Norvégia továbbra is az Európai Unión kívül maradt, az életstílus s az új irányzatok jelezték, hogy a fiatalabb generáció nemzetközi kíván lenni.

...a realizmus a politikai cél elérésének szükséges eszköze. A hatvanas években született alkotók szárnypróbálgatásai arra az időszakra tehetőek, amikor a különböző művészeti területeken, így az irodalomban is valami új kez-

dett kibontakozni. Ez az új két fronton jelentkezett. Először is meglepetésként a *régiek*, a Profil-nemzedék egy része „váltott”. Ők a politikai másnaposság állapotában szociálrealista regények helyett elkezdtek individuálszichológiai irodalmat írni. Az igazán új azonban a nyolcvanas évek második felében fellépő *újak* nemzedékének köszönhető. Nem alkottak egységes csoportot, de többségük a szociálrealizmustól a modern felé fordította az irodalom irányát.

A kép természetesen ennél sokkal bonyolultabb. Több kiváló szerző írt modern irodalmat a hetvenes években is, így pl. Kjartan Fløgstad és Cecilie Løveid (1951). Az ötvenes, hatvanas évek korai modernistáinak egy része többé-kevésbé változatlan stílusban írt tovább. A hagyományos realistákat is megtaláljuk mindegyik korszakban. A hetvenes évek szociálrealistái tehát egyáltalán nem voltak egyedül a pályán, mint ahogy a nyolcvanas években a posztmodern szerzők sem.

A Profil-csoportnak az a része, mely az irodalmi élet politikai frakcióját alkotta, így Dag Solstad (1941), Tor Obrestad (1938), Espen Haavardsholm (1945), majd idővel Edvard Hoem (1949) és Jon Michelet (1944), könyveivel a kommunista forradalmat akarta elősegíteni Norvégiában. Ez vezette a korábban modernista Solstadot és Haavardsholmot, amikor a realizmust annak feltételezett didaktikai hatóereje miatt választották a politikai cél szükséges eszközeként. Ami a nyolcvanas években történt velük, az a hetvenes évekbeli norvég politikai *hittérítés* utáni egyfajta *visszatérésnek* tekinthető. Több író, így Dag Solstad és Kjell Askildsen (1929) művészete is megújult. Haavardsholm 1980-ban megjelent regénye (*Drift / Mozgás*) talán a *pártirányítás* alól való felszabadulás első jele. Egy másik AKP-s (Munkások Kommunista Pártja) szerző, Kjell Askildsen is új, méghozzá igen sikeres szerzői korszakot nyitott meg a nyolcvanas években. Biztos formaérzékkel minimalista stílusú novellákat írt. Lényege a *sorok közti* elbeszélés, a *nyitott mű*, mely bőséges teret hagy az olvasó társszerzőségének. Az 1983-ban megjelent mesterműve (*Thomas F's siste nedtegnelser til almenheten / Thomas F utolsó feljegyzései a nyilvánosság számára*) az első azon novellagyűjteményeinek sorában, melyek kiemelkedő helyet biztosítottak számára minden idők norvég novelláirói között.

Az új generáció munkásságában kissé leegyszerűsítve két meghatározó tendenciára mutathatunk rá. Egyrészt a domináns posztmodernre, másrészt a kevésbé elterjedt, punk inspirálta *no-future* irányzatra. Nem mondhatjuk, hogy a posztmodern programként szerepelt volna, bár meghatározta a kontextust, amelyben a norvég írók alkotásai értelmezhetőek.

A nyolcvanas évek posztmodernizmusának jellegzetessége a regény központi szerepe. Önmagában véve ez nem jelentett újat a hetvenes évekhez képest, de újat hozott magával a norvég hagyományhoz képest. Korábban főként a líra és a rövid szövegek, prózaversek és kispróza domináltak, szívesebben kísérleteztek a kis formákkal. Most a regényen volt a sor. A mércét magasra állították, és ez szerencsésen mutatkozott meg a legjobb regényekben. Megint Kjærstad írásait kell kiemelni (*Speil / Tükör*, 1982; *Homo falsus*, 1984; *Det store eventyret / A nagy kaland*, 1987; *Rand / Perem*, 1990). A kísérletező kedv és szövegtudatosság új esztétikai reflexiókhoz vezetett. A posztmodernnek már nem politikai kérdésekről és szakpolitikai vitákról írtak, mint a hetvenes évek nemzedéke, hanem az alkotásról. Szövegelméleti kérdésekről és irodal-

mi problémákról adtak ki cikkgyűjteményeket, így pl. Jon Fosse 1989-ben *Frå telling via showing til writing* (Az út: elbeszélés, showing, writing), Jan Kjøerstad 1989-ben *Menneskets matrise. Litteratur i 80-årene* (Az embermátrix. Irodalom a 80-as években, Nagyvilág, 63. szám). Ezt folytatta később Fosse a *Gnostiske essay* (1999) és Kjøerstad *Menneskets felt* (Emberterep, 1997) című munkáiban.

Akik ezúttal kimaradnak. A hatvanas években született prózaírók közül többen már világhírnévre tettek szert. Köteteiket számtalan nyelvre lefordították. Magyarországon is fellelhetők a könyvpiacra, a folyóiratokban. Ezért „mellőzöm” őket szándékosan ebben az összeállításban, s adok helyet kevésbé ismert, de jelentős műveket alkotó szerzőknek. Rövid összefoglaló azokról, akik ezúttal kimaradnak az összeállításból: **Erik Fosnes Hansen** (1965) első könyve történelmi regény (*Falketårnet / Sóljomtorony*), 1985-ben jelent meg. Az 1990-ben kiadott *Salme ved reisens slutt / Zsoltár az utazás végén* a Titanic 1912-es elsüllyedéséről szól, a luxushajó zenészeinek életét mutatja be. A könyvet 25 nyelvre fordították le. Norvég viszonyok közt ez a regény a posztmodern kísérleti regény elleni reakció első jeleként fogható föl. **Erlend Loe** (1969) az újnaivizmus képviselője, különösen második könyvével (*Naiv. Super*, 1996 / *naiv. szuper*, Scolar 2002) aratott nagy sikert. Itt nem a fél évszázados modernizmus formálta „belemenős” nők képe szolgál bonyolult háttérszöveggé, mint Kjøerstad *Homo falsus*ában. Itt nem találunk szövegekői csavarokat és lexikális utalásokat. A késői modernizmus kontextusában és jellemzői alapján a gyermekihez és a problematikus előttihez való stratégikus visszafordulásként értékelhető. Stílusát tekintve Erlend Loe meglehetősen egyedül áll. Talán némi újnaivista jellegéről beszélhetünk **Gro Dahle** (1962) írónőről szólva. Nála a családi kapcsolatok, a nemi szerepek, az anyai kötődések állnak a fókuszban (*Pelsjegerliv / Prémvadászélet*, 1991; *Hundre tusen timer / Százezer óra*, 1996). Az anya-lánya viszonyról szól **Merete Lindstrøm** (1963) *Esőgyermekek birodalma* (*Regnbarnas rike*, 1992) és *Ismerem ezt a házat* (*Jeg kjenner dette huset*, novellák 1999) című írásaiban. **Hanne Ørstavik** (1969) regényeinek legfőbb érdeme elbeszélőképessége, bár ő többnyire feszeőbb formában ír, mint a nyolcvanasok általában. A *családi fészek válságának* problémáját feszegeti a *Like sant som jeg er virkelig* (*Éppoly igaz, mint hogy létezem*, 1999) című könyvében. Egy másikban (*Kjærlighet*, 1997 / *Vágy*, Scolar 2001) már tragikus következményekkel mond csődöt a *fészek* funkció, a gyerekevelés. **Karl Ove Knausgård** (1968) *A világon kívül* (*Ute av verden*, 1998) című 800 oldalas gigantikus írásából, meglepő módon, jelentősen lerövidített kisfilmforgatókönyv készült. Tanár és kiskorú diáklány közötti lehetetlen viszonyról szól. Legújabb regényéről kritikusai azt mondják, hogy olyan magas művészi színvonalú, ami már-már provokáció (*En tid for alt*, 2004). **Linn Ullmann** (1966) (Liv Ullmann és Ingmar Bergman lánya) New York-i tanulmányai során felhagyott a színészetrel (tanárai és édesanyja javaslatára). Újságíró lett, Norvégiába költözött. Különböző napilapokban rendszeresen olvashatók kritikus hangvételű, sokszor indulatos írásai. Első kötete óta, *Mielőtt elalszol* (*Før du sovner*, 1998) számtalan nyelvre fordítják műveit, s ami eléggé ritka norvég szerzőknél, nagy sikerrel mutatkozott be az USA-ban.

Akik az összeállításban szerepelnek. – **Nikolaj Frobenius** 1965-ben született Oslóban. Londonban tanult drámairást (The London Institute of Screenwriting). Regényeket, színdarabokat, filmforgatókönyveket ír. Próbálkozott zenével, színjátszással. Első kötete 21 éves korában jelent meg. De az igazi sikert az 1996-os negyedik kötetével, a *Latour katalógusával* érte el. Kötetei: *Virul (Örvény)*, 1986), *Az ifjú Villiam Oxenstiernes reményteli szerelme (Den unge Villiam Oxenstiernes lysende kjærlighet)*, 1989), *Pokolmesék (Helvetesfabel)*, 1991), *Latour katalógusa (Latours katalog)*, 1996), *Szégyenlős pornográfus (Den sjenerte pornograf)*, 1999), *Odonata (Øyenstikker)*, 2001), *Más helyeken (Andre steder)*, 2001), *A legeslegkisebb (Det aller minste)*, 2003), *Elmélet és gyakorlat (Teori og praksis)*, 2004). – **Torunn Borge** 1960-ban született Oslóban. Író, műfordító, kritikus. *Ez az intervallum (Dette intervallet)*, 1997) című prózakötettel mutatkozott be. Ezt a *Végtelen eltarthatóság (En uendelig holdbarhet)*, 1999), majd a *Moraler* (2001) című verseskötetek követték. – **Per Ivar Martinsen** 1964-ben született. Költő, műfordító, gitáros, énekes, dalszövegíró, a Coydog duó tagja, könyvkiadó. 1992-ben debütált a *csontmaradékok, nővér, csontmaradékok (beinrester, søster, beinrester)* című kötetel. Ezt követte a *vörös hajad (ditt røde hår)*, 1994), a *csalánnyelv (neslespråket)*, 1999), *harmadik terep (tredje territorium)*, 2000), *Cukormitológia (Sukkertøysmytologi)*, 2002). Fordításkötetei: Charles Simic: *Hotel Insomnia*, 2001; Jim Carroll: *Basketballdagbøkene*, (Kosárlabdánaplók, 1996). – **Sara Johnsen** 1970-ben született. A média és kommunikációs szak elvégzése után felvették az akkor induló filmfőiskola forgatókönyv-írói szakára és a rendezői szakra is. Rendezőként végzett. Több sikeres, nemzetközileg is díjazott kisfilm, novellafilm után 2005-ben egész estés játékfilmmel mutatkozott be (*Vinterkyss / Téli csók*). A forgatókönyvek mellett novellákat ír. Regénye 2004-ben jelent meg *A fiú tud valamiről, amit a lány kipróbálhat (Han vet om noe hun kan prøve)*. – **Johann Grip** norvég író, de Svédországban született 1964-ben, svéd anyja és osztrák apa gyermeke. Tizenhat éves korában szülei Norvégiába költöztek. Korábban a *Vagant* című irodalmi folyóirat szerkesztője volt. Catullust, Horatiust fordított. 2003-ban jelent meg *Egyszerű versek (Enkle dikt)* című verseskötete. A *rövid hazaút (Den korte veien hjem)*, 2005) című regényéről azt írta egyik kritikusa, hogy ennek az írásnak cseppet sem ártana, ha jóval hosszabb lenne. Prózájának különös nyelvezete tükrözi a svédesített osztrák vidéki nyelvi fordulatokat. – **Tone Hødnebo** 1962-ben született Tønsbergben. Költő, műfordító, kritikus. 1995 óta a Novég Írószövetség vezetőségi tagja. A Bergeni Íróakadémián számtalan, mára már az irodalmi élet részévé vált fiatalot oktatót írásművészetre. A kortárs norvég irodalom egyik legmarkánsabb költője. 1989-ben indult a *Lárma (Larm)* című verseskötettel. Ezt követték a *Sötét négyyszög (Mørkt kvadrat)*, 1994), *Inga (Pendel)*, 1997), *A viharlétra (Stormstigen)*, 2002). 2005 nyarán eddigi köteteiből készült válogatás *Szerencsés pillanat (Et lykkelig øyeblikk)* címmel. – **Rolf Enger** irodalomtudományi és francia nyelvészeti tanulmányai mellett írásművészetet is tanult a bøi és a hordalandi főiskolán. Utóbbin később tanított is. De volt újságíró, színházi mindenes. Jelenleg a neves bergeni napilap szabadúszó munkatársa. Első kötete francia költők fordítása volt 1988-ban. Ezt két novellagyűjtemény követte: *Egy órás sincs a világon (Ikke en urmaker i verden)*, 1989), *Bronzfiúk (Bronsegutter)*, 1991). További kötetei: *Napfogatkozás (Solformørkelse)*, 1994), *Mekhane*, 1995, *Ha valaki olyan utálatos*

lenne (*Hvis noen skulle være så vemmelig*, 1997), *Idő és nyugalom* (*Tid og ro*, 2001). – **Cathrine Grøndahl** 1969-ben született. Az 1994-es *Kelts febrázó ritmust* (*Riv ruskende rytmer*) című verseskötetért Tarjei Vesaas debüt-díjat kapott. Az azóta megjelent kötetei: *I klem mellom natt og dag* (*Az éjszaka és a nappal közé szorulva*, 1996), *Det har ingenting med kjærlighet å gjøre* (*Semmi köze a szerelemhez*, 1998), *Lousang* (*Dicsőhymusz*, 2003). 2001-ben végezte el a jogi egyetemet, s azóta ügyvédként dolgozik. – **Christian Refsum** 1962-ben született. Az Oslói Egyetem irodalomtörténésze. Több cikk és szakmai kötet szerzője, társszerzője. 2001-ben debütált a *Transport* című novellagyűjteménnyel. Az *offbeat/új napok* (*offbeat/nye dager*) című verskötete 2003-ban jelent meg. Lírájára kétségtelenül hatnak az amerikai modernisták, mint pl. T. S. Eliot és Wallace Stevens. Társszerkesztője volt az évente megjelenő *Költészet most* 2001-es gyűjteménynek. Legutóbbi esszékötetében szerzőtársával a film és az ember kapcsolatát járják körül, *Csókolózás és verekedés* (*Kyssing og slåssing. Fire kapitler om film*. Pax 2004. Eivind Røssaakkal közösen). – **Jonny Halberg** 1962-es születésű. Novellákat, regényeket, filmforgatókönyveket ír. *Budbringeren* (*Ponyvalevél*, 1998) című filmjét Magyarországon is sikerrel vetítették. 2004-ben bekerült a *Norske mesternoveller* (*Norvég mesternovellák*) című antológiába. Első két novelláskötete Jonny Berg néven az Október Kiadónál jelent meg (*Overgang til terciar / Átmenet a harmincas évekbe*, 1989; *Gå under / Szállj alá*, 1992). Későbbi művei a mai norvég irodalom bemutatására, a fiatal írók felkarolására szakosodott Kolon Kiadónál láttak napvilágot. *Az áradás* (*Flommen*, 2000), *Ártatlan idő* (*En uskyldig tid*, 2002), *Menj a hegyre* (*Gå til fjellet*, 2004).

MAGYAR KULTÚRA ALAPÍTVÁNY

1014 Budapest, Szentháromság tér 6.

Tel: (36-1) 224-8100 Fax: (36-1) 375-1886

E-mail: mka@mail.datanet.hu Honlap: www.mka.hu

A Magyar Kultúra Alapítvány székháza a Budai Vár szívében, a Mátyás-templom szomszédságában található. Az Alapítvány rendezvényeket szervez a magyar–magyar párbeszéd érdekében.

Alapítványi feladataink pénzügyi forrását vállalkozói munkával termeljük meg. Különböző méretű termünk kongresszusok, konferenciák, fogadások, hangversenyek, előadók, bemutatók méltó helyszínei. Az épület díszes aulájában képzőművészeti és üzleti, szakmai kiállításokat rendezünk.

A kétszintes, tizenhat szobás, Hotel Kulturinnoban a szobákhoz zuhanyzó, telefon, minibár tartozik; vendégeinket svédasztalos reggeli várja. Ha velünk dolgozik, a magyar–magyar kapcsolatokat is támogatja!

Októberi közönségrendezvényeinkből

- Október 9-ig:* Pál János „Hazai természetes” c. kiállítása
- Október 4., 18. 18 óra:* Magyar Emlékekért a Világban Egyesület rendezvénye keretében előadások
- Október 7–16.:* IV. Határtalanul Foltvarró Kiállítás és Fesztivál
- Október 11. 18:30 óra:* Halassy Adrien költői estje
- Október 17–30.:* Moldován Katalin „Kőfény” c. képzőművészeti kiállítása
- Október 22–23.:* „Régiók találkozása a vizuális kultúrában” – Magyar Rajztanárok Országos Egyesületének XIX. Nemzetközi Konferenciája
- Október 25–november 11.:* A Magyar Emlékekért a Világban Egyesület „Franciaországi magyar emlékhelyek” c. kiállítása

Mindenkit szeretettel várunk!

Nikolaj Frobenius

Norvégóra

Részlet az *Elmélet és gyakorlat* című regényből

1978 ősze. A tanár szerint túl sokat hiányzik a suliból. Az osztály ugyanaz és mégis más. Tommy bandája ragasztót szipózik és hasist szív a tanári mögötti erdőben, ide-oda betörnek, és az iskolaudvarról viszi be őket a rendőrség. Tommy úgy behúz egy tanárnak, hogy csak patakzik a vér, előliti a katedrát.

A tanár feje, mint egy feldöntött kancsó, az ajkai felrepednek. Kicsengetnek, és a tanár többé vissza sem jön (attól kezdve nevüket sem ismerő helyettes tanárok veszik körül őket). Guggen alszik az órákon. Egyesek szerint túsúrások borítják a karját, és az apja is junkie, egymásnak adnak el heroint. A jó fiúk*

* Sok év múltán úgy gondolja, hogy ezek a fogalmak, *jók* és *rosszak*, ugyan a gyermekkor terminológiájához tartoznak, de a fogalom pár rögzül a felnőtt tudat durva gépezetében, és soha nem szabadulunk meg ettől a kissé nevetséges és elégtelen besorolástól. Egész életünk során arra törekszünk, gondolja, hogy ellensúlyozzuk *jó* és *rossz* személyiségvonásainkat. Felnötként a rossz fiú éveket fog tölteni azzal, hogy elfedje a gyermekkorában elkövetett rosszaságait, és felettebb erkölcsös embernek akarja beállítani magát. Eközben a jó fiú épp az ellenkezőjét fogja tenni, azaz ellensúlyozandó túlonúl jó gyermekkori személyiségét, nagy erőfeszítéseket tesz, hogy meggyőzze az embereket, hogy ő igazából rossz fiú. Pedig tulajdonképpen csak egy egész életen át tartó (és eleve veszített) csatát vív a gyermekkor kameraszeme által belé égetett kedves jófiú** képpel.

** Felnötkorában Nikolajt egyszer felhívják az egyik tv-csatornától, hogy részt venne-e „A nagy osztálytalálkozó” című műsorban. A programban volt osztálytársak gyűlnek össze a műsoros vetélkedőféleségre. Ez esetben az apropó az, hogy az egyik fiú igen ismert tv-humorista lett. A humorista, aki határozottan az egyik legrendesebb fiú volt az elemi iskola X osztályában, egy rakás provokatív és vicces stuntot produkált a tévében, és a média bajkeverőként emlegette. Nikolaj azonban meghökken, hogy ilyen *vad* hírnevet szerzett magának, hiszen a humoristának csak a kedves gyermekarcára emlékszik, az órákon való figyelmes magatartására.

Amikor Nikolaj szépen megköszönte, de nem vállalta a fellépést (ki nem állhatta annak a gondolatát, hogy egy kivilágított stúdióban üljön, és játszi könnyedséggel beszéljen a Rykkin-i életről; már csak a gondolatától is rosszul lesz, milyen kínosnak tűnhetne), eszébe jutott az, amikor a jó fiúk először jöttek át hozzájuk, hogy elhívják játszani. Úgy megijedt, hogy mit akarnak tenni vele, hogy elbújt a szeméttárolóba és nem volt hajlandó előjönni. Most újra érzi a szeméttároló szagát, és beléág, hogy az osztálytársak rosszindulatúsága csak saját örültségének a torzszüleménye volt. Senki sem akart neki rosszat. Ő volt az, aki kitalálta a jók gonoszságát. (Ahogy a humorista a túlságosan kedves, második sorban ülő gyerekről alkotott képet próbálta kompenzálni, úgy ő [azzal, hogy olyan előzékeny és gyáva] azon erőlködik, hogy elfedje, hogy gyerekkorában mindenütt veszélyt látott.) Nikolaj volt, aki kitalálta a bizalmatlanságot, és meggyőződése lett, hogy a bizalmatlanság lencséjén keresztül látottak minden másnál valóságosabbak.

Most így, felnötként, egy ideig eltűnődik azon, hogy milyen komikus (és siralmas), hogy annak idején, ott a szeméttárolóban, bezárkózott saját poklába. A pokol-gondolatmenet sikeresen bebeszélte neki, hogy minden jó fiú ellenség. Még mindig érzi a szeméttároló szagát, és tudja, hogy a pokollogika csak néhány következtetésnyire van szokásos gondolkodási módjától, és így talán még a humoristánál is kevésbé sikerült elszakadnia attól a fűtől, aki 1973-ban volt (és ezt nem hajlandó elhinni, és ezért pokoli előzékenységével tartja magától kartávolságnyra az elb...ott pokolbizalmatlanságát).

és a jó lányok egyre jobb tanulók lesznek, mígnem egy délelőtt Bendik fejfel belerohan Tommy fejébe, és verekedés tör ki az udvaron a jók és a rosszak között. Az egész iskola beszáll, iskolatáskák és tankönyvek szelik át a levegőt, a helyettes tanárok sikoltoznak. A diáktettek egyetlen masszává fonódnak össze. Senki sem tudja kibogozni, és senki sem látja, ki kicsoda. Tor és Viggo felmásznak az iskolatetőre, kavicsokkal dobálják a diákokat szétválasztani próbáló tanárokat, s azt kiabálják, hajrá stein, hajrá stein. Nikolaj a féleresz alatt áll, cigizik és nézi a hústömeget, majd kiszökik, átvág az erdőn. Egy filter nélküli Teddyt szív. A szájában dohánydarabkák vannak, egyfolytában köpdös, de szereti a filter nélküli Teddyt. Az éles füst marja a torkát. Szeret cigarettázni. Az iskolaudvar vadnyugata eltűnik a háta mögött, s végül már csak távoli morajlást hall. Úgy gondolja, most már eleget tanult, otthagya az iskolát.

Kedvenc tárgya, melyből egyúttal a legjobb, a norvég. Állítólag jól ír. A tanár azt mondja: – Nikolaj, ha ugyanennyi figyelmet fordítanál a többi tárgyra, semmi gondot nem okoznának. De nem figyelsz. Csak ülsz és álmodozol. Hol jár az eszed? És miért nem jársz iskolába?

Nikolaj a fürdőszoba tükre előtt áll és tanulmányozza érzékeny, lányos arcbőrét. Az arcába lógó hajtincsek miatt mindenek kinéz, csak épp punknak nem. Öngyújtóval megperzseli a haját. A fűrtök lánggá és füstté válnak. Napokig égett kölniszag van odabent. Hamufrizurája nem túl punkos – egy balesetet szenvedett bábara hasonlít. Bánkodik, és úgy dönt, kölcsönveszi apja régi borotválkozási cuccait. Egy újabb mosdóban töltött este után már csak milliméternyi a haja, de egyetlen, középen tar bőr-

folttokkal. És a nyakán sem sikerült minden fűrtöt leborotválnia.

Tor komolyan jegyzi meg:

– Vagány vagy, Niko.

Tudja ő jól, hogy nem vagány. Már azóta tudja, tulajdonképpen túl gyáva ahhoz, hogy punk legyen, mikor először hallotta a Sex Pistolst. A fanzinokban nézegeti az angol punkok képeit, és az arcukat békésen ékesítő biztosítótűket figyeli. Mintha ezek az apró eszközök természetes kinövésnek lennének. Legszívesebben széttépné a ruháit és egy csavarhúzóval felhasogatná gyerekes arcbőrét. De túlságosan fél a fájdalomtól.

Mégis eldöntötte: punk lesz.

Kezdődik a lányos fiút kiirtó s valaki mást megformáló kiképzés. Mostantól új nevet ad magának: Kaput Niko.

Azon a télen sem ő, sem Tor nincsenek valami sokat az iskolában. Az óvóhelyen tanyáznak és gyakorolnak. Egész álló nap nyúzzák a gitárt és a dobokat. Viggo ugyan jár suliba, de sokszor benéz hozzájuk az ebédszünetben. Olyankor játszanak neki néhány számot, mielőtt visszabattyog.

Alig pár hónappal később már egyikőjük sem jár iskolába. Viggo és Anton is az óvóhelyen tengetik napjaikat, és iskolai munka helyett a punkok pontos tervét követik: zajt és értelmetlenséget keltenek, a nyelvet mássalhangzókká tördelik, nemszabályokat követnek, nemegészségesen és nemkiegyensúlyozottan élnek.

Május 1. előestéjén zavargások törtek ki Oslo belvárosában. Torral nézegetik az újságban a képeket: könnygázfüsttel ellepett fiatalok, ágaskodó kutyák és lovak, levegőt szelő kövek.

Az utcán gomolygó füstpamacskok közt a fiatalok arca tépettnak tűnik. Jövőre én is beszállok, gondolja, mi-

közben tudja, túl sovány a verekedéshez. Ennek ellenére be akar utazni a Karl Johan utcára, összecsapni a sisakos, gumibotos rendőrökkel.

Torral megfogadják, hogy ők is ott lesznek a rendőröket dobálók közt.

Amikor 1979-ben Rykkinben, a május tizenhetedik nemzeti ünnepen Tor, Viggo és Nikolaj az iskolaigazgató beszéde közben biztosítótúkkal tűzdelt bőrdzsekiben, kék-zöld hajjal, skót szoknyában, tépett trikóban, kutyaoörvvel és láncokkal a nyakukban állítottak be a Gommerud iskola udvarára, az nemcsak a rendbontás kedvéért és Berg igazgató s az alkalomra magukat kinyalt lakótelepi szülők felidegesítése céljából volt. Hanem azért is, mert ki akarták fejezni megvetésüket a nemzet, megvetésüket Norvégia iránt.

Nyolcadikosok, otthagyták az elemit, kamaszok. Mégis, ezen a május tizenhetedik reggelen, 1979-ben, újra felkeresik volt iskolájukat.

07:32-től az óvóhelyen ülnek és söröznek.

Tor gyorsabban iszik, mint a többiek. Lenyomja torkán a barna üveget, és csak nyeli a sört.

Éléneklik a *God save the Queen and her fascist regime-t*.

08:14-kor megszólal Tor.

– Elmegyünk meghallgatni az igazgató beszédét?

– Az elemibe? Most komolyan? – kérdi vonakodón Nikolaj. Nem egészen biztos abban, hogy viszont akarja látni volt iskolatársait és szüleiket, inkább itt ülne, inná a sört és játszana pár számot.

– Természetesen meghallgatjuk az igazgató beszédét – mondja Tor. – Udvariatlanság lenne részünkről egy május tizenhetedikén nem megjelenni.

– Tiszteletlenség lenne – teszi hozzá Viggo.

– Egyszerűen nem engedhetjük meg magunknak – mondja Nyomorult Tor, és belé fúrja tekintetét.

Megrántja a vállát.

– Nem szabad elkésnünk – mondja Tor, és feláll.

Mindannyian új nevet kaptak. Nyomorult Tor, Roham Viggo és Kaput Niko.

Nyomorult Tor megy be elsőként az iskolaudvarra.

Az emberek utánuk fordulnak. Bámulnak. A bőrdzsekikre, a biztosítótúkre, a kutyaoörvre a nyakán, Tor szaggatott trikójára. Látja a bizonytalanságot a gyerekek arcán. Egy anya odalép, karon ragadja Tort, de ő kitépi magát.

Utat vágnak maguknak az emelvényig, ahol az igazgató áll és a mikrofonba beszél, az ajkakig és a mikrofonfejig, a tető feletti napig, a kinyalt tömeg feletti, lobogó zászlóig.

– Berg igazgató homokos!

Halálos csend lesz körülöttük.

Tor újabb lendületet vesz, teleszívja tüdejét és üvölti:

– Az igazgató egy pederaszt!

Viggo meglepetten hátrafordul és sottogva kérdi:

– Mi az a pederaszt?

Nikolaj megvonja a vállát.

Most mindenki megfordul, diákok és szülők, a felügyelőtanár és a volt osztályfőnök, anyák és apák, babakocsis kisgyerekek, minden május tizenhetedik szalag.

Megfordulnak és bámulnak.

Tor áll, mint egy cövek.

Az igazgató egy pillanatra félbehagyta jól megírt beszédét. A demokráciáról és az önállóságról, Eidsvollról és Bjørnsonról, a Himnuszról és az egyén személyes szabadságának fontosságáról szóló beszédét.

Az igazgató a pirosan és fehéren virágzó embertömeg közepén egy bőrdzsekit pillant meg. Bőrdzseki és nyelvcsap. Az igazgató csak ennyit lát.

Tor hangja annyira átható, hogy az igazgató kizökken a beszédből, megáll és hallgat.

Egy pillanatig egymást nézik, Berg igazgató és Nyomorult Tor.

Aztán ismét hallatszik Tor hangja:
– Egészségére, igazgató úr!

Tor a bőrdzsekije belső zsebéből előhúzza egy megbontatlan üveg Frydenlund sört, és teljes erőből elhajítja.

Nikolaj lassított felvételben látja, amint az üveg pörögve szeli a levegőt. A barna üveg áttáncol a napfényen az emelvény felé, a lefésült hajak és szőke copfok, mellények és telemarki népviseletek, a gyerekek kezében lévő zászlócskák, virslik és krumplilángosok, maskara és púder felett. A barna üveg táncol.

Nikolaj csak áll, mintha a lába a földbe süllyedt volna, húsz centit az aszfalton át. Tágra nyílt szemekkel nézi, amint az üveg áttáncol a nemzeti ünnep díszfényn.

Ezen az ünnepen, amelyre még a napfény is kicsípte magát, ott áll az igazgató az emelvényen. A sörösüveg fejen találja, majd leesik a kézirat mellé a pultra. Az igazgató lepillant az előtte lévő üvegre és a papírokra. Se a sörösüveg, se a lapok nem sérültek.

Mintha az igazgató gondolatban hálát adna az égnek. Semmi sem tört össze, semmi sem ment tönkre. A kiáltás, az üveg, az udvart ellepő fura csönd, mintha minden csak délibáb lett volna. Ezt látszik gondolni. A megnyugvás mosolya lopózik a szájára.

De a közel állóknak nyugtalanító ez a látvány: az igazgató sörösüvegre és kéziratára tapadt ámuldozó tekintete.

Másodpercekig áll így maga elé meredve, majd egyszer csak hátraesik, a nézők látóterén kívülre, valószínűtlen sötétségbe.

Tor már eszeveszett iramban rohan át az udvaron, el a zászlórúd előtt, ki az erdő felé.

Nikolaj meg csak áll az iskolaudvar közepén. Körülnéz, meglát egy gyerekkocsiban síró kisiút. A lába gyökeret eresztett az aszfaltba, és mozdulni sem bír. Balra pillant. A felügyelőtanár tátott szájjal fut a gyepen át Nyomorult Tor után. Viggo hirtelen kabáton ragadja, kirántja a ragacsos aszfaltból, és futásnak erednek.

Senki sem úszhat meg ilyesmit.

Tudják. Tor tudja. Viggo tudja. Ő is tudja.

Tor édesanyja nem tudja, hogy mit tegyen. Mindent megpróbál. Komoly beszélgetést. Szobafogságot. Az Üdvhadseregnek ajándékozta Tor bőrdzsekijét. Megtiltja, hogy punklemezeket hallgasson. Éjszakánként halkan sír.

Tort két hétre kitiltják az iskolából.

A kiscsiga igazgatója és az osztályfőnök elbeszélgetnek vele. Szociális gondozót rendelnek ki mellé. Édesanyja Váliumot kap. Tor házit.

A Norvég Törvénykönyvről kell dolgozatot írnia.

Tor egy sörösüveggel fejen dobta Berg igazgatót. Nikolaj még mindig látja maga előtt, ahogy az üveg a sárga napfényvel átszőtt levegőn átörvénylik és eltalálja az igazgató csillogó kobakját. Ezért Tor most kénytelen a Norvég Törvénykönyvet olvasni.

Esténként a garáztetők felett belát Tor szobájába, aki ül és olvassa a piros törvénykönyvet, mely tenyerében tartott magzatra hasonlít.

Kunszenti-Kovács Dávid fordítása

Torunn Borge

Cím nélküli versek

1.

*Hol vagy? Sem sírban, sem feltámadottan nem találalak
Úgy is tudom, olyan vagy nekem mint hosszú bambuszrúd
a kötélén egyensúlyozónak; hogy rettegve mélybe nézsek
Így élsz bennem. A védőbáló nélküli trapézművészet
elengedhetetlen félelmével vagy nekem ebben a megállíthatatlanul
kalapáló szívben, ebben a testben, mely nyaktörő mutatóványokat
látszólag nagy biztonsággal végez. Testemből test,
mint szétrobbantott, dadogó szerelem.*

Nem zubanok, mert fogod a kezem.

2.

*Egy forrás mellett olvasok, fák árnyékolják a napot
oly hatalmasok, hogy hiábavalónak tűnik mérlegelni
hol a kezdetük és hol a végük.
Ha foglyul estél a levélzönnek
olyannyira, hogy a zöldellő méhben újjászületté
eldicselkedsz-e, hogy mily hatalmasok
mily fenségesek a fák, vagy ilyesmi?*

3.

*Előbb vagy utóbb minden szomorúság elszáll
minden parazita együttélés felbomlik, de ha megkísérled
árnyékod megelőzni, csontkarokba robansz. A halál nem
ölelés, csak nyüszítő sóhaj, aztán rövid csend
mint vihar után a ballójáratokban.*

4.

*Éjszakára bezárul egy virágszirom. Még ugyanazon éjjel
kítárul egy gyermekököl. Megkerüljük vagy elodázzuk a dolgokat.
(Hogy lettünk mi ilyen gyávák?) Megállapodunk, hogy az éjszakák
csak praktikus dolgokra valók. Misztikus erejük a mi világunkban
megszűnt. Hamarosan a nappalok sugárzása is terhes.
Vaksi, érzékeny, álmodozó. Önálló életre kelt veteményeskert.
Követheetlen tempóban burjánzik, s nem belőlünk való.
Milyen halált kell halnunk, ha az éjt a nappaloknak feláldozzuk?*

5.

Egy férfi hatalmas követ emelt ki a földből, ahol évmilliók óta hevert.

A sírján gránit emlékmű terpeszkedik, és senki nem tudhatja egyetértene-e vele?

Oriás keze volt, mint egy lapát, de csecsemő-lágy tapintású.

Erőtől duzzadt, mikor megragadta a követ.

Pontosan oly gyengédséggel nézett az emberek szemébe ahogy azt egy kő megkívánta.

Tiéd, enyém

Kényszercselekvésed lebet megkönnyebbülés, ezt én nem tudhatom.

Borús gondolataid súlyosabbak, mint az én kifícamodványokkal teli tarisznyám.

Fekete üszök tűzvész után

Te és én, mindig valamiben más, nem lebet megmagyarázni.

Egymás szájába elhasznált levegőt libegünk undorodunk és megizzadunk.

Feltámadnak halottaink

Nincs többé távolság, mikor a halottak felgyülemlenek bennünk.

Nyeremény a veszteségben, hogy több testrészünk lesz, mint eddig megoszlik a fájdalom is, betölti azokat, akik rég kiüresedtek.

Nagy összevisszaságban új életre kelnek a holtak. Láthatatlan végtagokkal felfegyverzett horrodíszmenet-kísértetsereg.

Távolságok elfogyóban, saját tengelyünk körül

észrevétlen forgunk. Egy szép napon

a súlyos veszteség után először

más arcát simogatjuk kíváncsi csodálkozással.

Nevezhető gyásznak, kezdetnek egy sor kezdet élén.

Kovács katáng Ferenc fordításai

Per Ivar Martinsen

Alphabet city

*Félmeztelen gyerek
magában játszik
drótkerítés mögött
farkatlan kutya*

*bokor árnyékolta terep
vár felfedezésre
innen a magasból
egy bérbáz ablakából*

*honnan jöhet
ami úgy ballatszik
mint valami zsoltár*

*mielőtt egy sikítás
berekeszti, aztán semmi*

Apazvers

*Kapitány-egyenruhában látom
parancsnoki bídon a Karib-tengeri éjszakában
fáradtság és trópusi láz, személyzet a fedélközben
némelyik alszik, mások egy szűk kabinban
kártya körül bóbiskolnak, gépházban a soros váltás*

s a madarak, hogy el ne felejtsem

a madarak

*minden logikát nélkülözve köröznek
ebben a nyomasztó vers-homályban*

köröznek

lezubannak

Mojo hands

*Trópusi hajnal az ablakredőnyön túl
rozoga villamos kanyarodik a szobába
voodoo-brumm a sötétbarna selyemtapétán
majd felsikolt a síneken és eltűnik
álarcos utasaival együtt
az északra nyíló konyhaablakon át*

*Két hajótörött mély-álomból tapogatózik
a felkorbácsolt vágyig, telivéér ágaskodás
kézzelfoghatóság a felfoghatatlanban*

*A nő
lány, asszony
azt mondja
szerelmes megint*

*A férj
fiú, férfi
kételyeit
cserépbbe ülteti*

Death valley

*Csörömpölő bangot hoz a szél
talán görgő bádogdobozok
vagy hullámlemez-csiszolás
üvegnyak az acélhúrokon
váratlan felsíró gyermek
szélirányból, a homokdűnék felől*

*Homok szital, kígyó csusszan
a bokrok között – válaszul
az éjszaka ismétlődő motyogása
a tengerparti metropoliszból
áradó zenére, igen, a zene
a városból jön, s a forgalom
elbatalmasodó, pokoli
utórezgésig fokozódó zaja is*

*Az út mentén halálra ítélt, süket
Coyote, szeme két ezüstpénz
a fényben, alkudozik az istenekkel
társait szólítja az örök vadászmezőkről*

Third floor hotel

*Biblia az éjjeliszekrényen, vérfoltos
kagyló, a kulcslyukon át
a cigarettaautomata körüli mozgást lesi*

*harmadik éjszaka, távirányítóval
felfegyverkezve oszon a
falak mentén, belöpi magát
a letakart tükörbe, tehetetlen*

*igazságszolgáltatás a redőnyön túli
moszkítózümögéses éjben
a parkolóban üresben járó motor
fénypászta-csíkos ágylepedő*

*rekedt hangok, emlékek
mint egy rosszul beállított
öreg rádió, beszélgetésfoszlányok
felhígult szavak a szűk motelfolyosón*

*bőfoltot okádó tévéképernyő
kiüresedett szemek, pár órás bambulás
után kirajzolódik az arc
előrebajol, elstuttogja a nevét*

23rd street

Árnykép
ami oldalról vetődik
a könyvre

az egyik pillanatban kereszt
később utcai lámpaoszlop
– s amint a lap aljára érsz, átugrasz
egy korábban olvasott fejezetet –
elkóborolt madárijesztő emeli
kalapját s invitál a szélbe

A kijáratot keresve
csak a sarkot kerülöd meg

Siesta

Böföggető étkezések a félárnyékban, órákig tartó csend
flamencotáncos a cukornádolvasztó naplementében
sziluett az izzó háttérfényben, ez a kedvenc látomásod
lázfantazmagóriás alkonyat, hüllőerekció, gyíkmosoly
nyirkos sziszegés egyenesen a fülbe, néhány kitépett
olcsó ponyvaregényoldal, társasjátékba kevert intrika
csöpögő vízben kopárra mosódó fénykép, bélyegre
kárboztatott végtelen tájak, élettanulmány, tudatlanság, semmi
és több; képes vagy a lovat megitatni s vágyódni másbóvá

Kovács katáng Ferenc fordításai

Sara Johnsen

Nagyi karácsonyi története

Részlet az *A fiú tud valamiről, amit a lány kipróbálhat* című regényből

– Léteznek fontosabb dolgok is az életben. – Nagyi hátradőlt a széken és hirtelen kezdett.

A konyhaasztalon állt a karácsonyi vacsora. Anya szomorú volt, mert odaégette a disznósültet. Leült, sóhajtott, majd rágyújtott egy cigarettára. Egymásra mosolyogtunk. Odakint elállt a havazás, és teljesen besötétedett.

Anyá, Nagyi és önmagam tükörképét néztem az ablaküvegben. Közöttünk pedig, az asztal közepén, a feketére égett sültet.

Ez volt az első karácsonyunk Johnny nélkül. Nem volt ideje hazajönni.

A faluban sokan sajnáltak bennünket. A szomszéd karácsonyfát adott, és segített a hólapátolásban. Dagny, aki a postán dolgozott, ajándékkal kedveskedett nekem és Anyának is. Anya munkatársaitól pedig karácsonyi süteményeket kaptunk.

Nagyi pálinkát töltött magának, majd Anyának, és egy nyelvhegynit nekem is. Épp arra volt elég, hogy benedvesítse a nyelvem legalsó részét. Egyikünk sem volt éhes. Nagyi szinte sohasem evett, nagyobb örömét lelta az ivásban. Anya aggodalmaskodott emiatt, de Nagyi sosem volt részeg. A szomszédval a konyhában szokott üldögélni és rádiót hallgatni. Amikor sokat ivott, szipogott kicsit, és a szomszéd kutyusával játszadozott, ez volt minden.

Most visszabillent a székekkel, ivott egy kortyot, és a karácsonyi történetbe kezdett. Minden karácsonykor ezt tette, és mi örömmel hallgattuk.

– Jóval fontosabb, mint a sült és a fasírt – folytatta Nagyi. – 1944 decemberében olyan farkasordító hideg volt, hogy két idős nővér halálra fagyott a folyónál. Hazafelé tartottak a templomból. Fakutyán tolták egymást, aztán felborultak és úgy maradtak pár órát, mielőtt rájuk találtak. Így történt. A folyó tőlünk egészen Vikenig befagyott.

– Szobalányként dolgoztam a Steen birtokon, és ott bizony bőven volt tenivalónk a karácsonyi előkészületek alatt. Noha háború volt, és kemény idők jártak az emberekre, *ők* azért nem szenvedtek hiányt semmiben. Megtisztítottuk az összes lámpát, felsúroltuk a padlót, a kandalló elé medvebőrt terítettünk, süteményt sütöttünk. A sertésbordát horogkereszttel díszítettük.

Nagyi lenyelte az utolsó korty pálinkáját is, majd újra töltött magának.

– A fővárosból jöttek vendégeik, és bizony mindannyian a rossz oldalon álltak.

A faluban öt nagygazdaság volt, és a háború alatt a tulajdonosaik mind a rossz oldalon álltak. Nagyi még most is utálja őket, és azokat is, akik *német gyerekeket* hoztak a világra. Folyton kígyóknak nevezi őket.

– Mi kora reggeltől a konyhában dolgoztunk, és korántsem volt könnyű kiszolgáltatni olyan embereket, akik elárulták a királyt és a hazát. Estére a férfiak

berúgtak, kijöttek a konyhába, és tudod, olyankor bizony táncolni és csókolózni akartak velünk, fiatal lányokkal.

Nagyi megcsóválta a fejét, és rám mosolygott. Előrenyújtottam a pálinkás-poharam, hogy kaphassak még egy nyelvhegynyit.

– De azon a karácsonyon fontosabb dolgom akadt, mint hogy a nagygazdával táncoljak.

Nagyi töltött a poharamba. Anya csak ült és kifelé bámult. A szomszéd fáklyákat gyújtott, amik a sötétben sárgán világítottak a bejárat két oldalán. Élveztem a pálinka kaparó, égető ízét a nyelvemen.

– Egész nap ügyeskedtem, hogy félre tudjak tenni egy kis ennivalót. Kolbászt, fasírtot, még sertéskarajt is. A szolgálólányok megígérték, hogy ha kérdezősködne utánam a gazda, azt mondják, hogy megfájdult a gyomrom. Így aztán egy zsák finomsággal kionshattam a konyhából. Nem volt ám valami biztonságos, egyáltalán nem volt az.

Ha Nagyi mesélt valamiről, abban mindig ő volt a hős, és csak helyesen cselekedett.

– Telihold volt, és a szántókat puha hótakaró borította. Felcsatoltam a sílécet és elindultam a tábor felé.

A háború alatt volt Riverlandon egy tábor, ahol orosz foglyokat őriztek. Nyaranta jártunk arra Kaijal csontmaradványokat meg gránátokat keresgélni, de csupán a szögesdrót kerítés néhány darabja maradt meg a táborból.

Az emberek nem szerettek a táborról beszélni. Csak Nagyi. Ő is csupán azért, mert szerette az oroszokat.

– A tábor messze bent az erdőben terült el, és a Steen birtokról közel egy órába tellett odajutni. Noha egész nap talpon voltam, könnyűnek éreztem magam, akár egy pillangó.

Nagyi rám nézett és kacsintott egyet.

– Erőt ad a szerelem.

Nagyi leánykori fényképe az éjjeliszekrényen állt. Komolynak és mérgesnek tűnt rajta. Mivel minden régi kép fekete-fehérben készült, azt is fekete-fehérben képzeltem el, amit mesélt. Nagyi sötét és komor nőalakként jelent meg előttem, amint az elemózsiai zsákkal a hátán tovasiklott a fehér havon. Mögötte pedig sötéten nyúlt el a síléc és a bot nyoma.

– A táborban volt egy barakk a raboknak s egy másik az öröknek. Csak az öröknél volt világosság. A fákra tapadt lágy hó megdagasztotta az árnyékukat. Lecsatoltam a léceket és árnyéktól árnyékig osontam a holdfényben.

Nagyi ekkor az asztal fölé hajolt és drámai hangon suttogni kezdett.

– Amikor eljutottam a kerítésig, levettem a kesztyűmet, és búgó hangokat hallattam, mint egy erdei galamb. Ez volt a jelünk.

Nagyi öreg kezét lágyan labdává formálta, belefújta, búgni kezdett. Anya felébredt a széken, rágyújtott egy cigarettára. Amikor kicsi voltam, a nagyi megtanított galambjelzést adni és szalmaszállal fütyülni. Úgy vélte, az ember sohasem tudhatja, hogy mikor lesz szüksége titkos jelekre, jelzésekre.

– Az erdő csendes volt, csak a galambbúgás, a távolban földre huppanó hó hangja és a szívverésem hallatszott. Aztán megjelent Ő. Nála szebb férfi sosem létezett. Jóllehet olyan vékony volt, mint egy fenyő, és legalább olyan koszos is. Elővigyázatlanul szaladtam ki rejtekemből, mert annyira boldoggá tett, hogy

találkozunk. Intett, hogy menjünk a kerítés legsötétebb részéig. Átdobtam neki az étellel teli zsákot, de ő csak állt és engem nézett.

A történet következő része Anyát és engem is mindig zavarba hozott, de Nagy ekkorra már úgy felbuzdult a lelkesedéstől meg a pálinkától, hogy nem lehetett megkérni, kíméljen meg bennünket a kényes résztől.

– A férfi sötét szeme izzott, keze remegett. Kucsmája alól előtűnt fekete haja.

Nagy meglökött egy kicsit.

– Csak azt ne képzeld, hogy Johnny helyes fiú.

Anya ajkát halk sikoly hagyta el.

– A nagyapja bezzeg... – Nagy megnyalta a szája szélét. – Megcsókolt a szögesdrót kerítésen keresztül. Úgy, hogy a hó megolvadt körülöttünk, a csillagok pedig felszikkasztak az égen. Aztán lekapkodtuk magunkról a ruhánkat, és akkor ő átdöfte uborkáját a kerítés egyik lyukán.

Nagy, aki hosszú ideig dolgozott konyhán, mindig zöldségneveket aggatott a dolgokra.

– Én pedig minden szeretetemmel felé dőltem. Háromszor történt meg, miközben sírtunk a boldogságtól.

Nagy kigombolta a blúzát, megmutatta nekünk a melle fölötti ráncos bőrön éktelenkedő, a szögesdrót kerítés vájta mély sebhelyeket.

– Amikor elengedtük egymást, mindketten véres foltokkal voltunk tele, de én még valami mással is.

Rám mosolygott.

– Az apáddal.

Anya ekkor sírva fakadt. Mindig ezt tette, amikor eljutottunk Apához. Nagy nem törődött azzal, hogy Anya sírt, csak töltött még egy kis pálinkát a poharába.

– Az volt az utolsó alkalom, hogy láttam őt. Nem tudom, hogy meghalt-e vagy megölték-e. Az egyetlen, amit tudok, hogy szerettük egymást.

Anya szipogott, majd ivott.

– Van azért valami szép ebben is, annak ellenére, hogy szomorú.

Megpróbált rám mosolyogni.

Johnny barna szemére és fekete hajára gondoltam.

Nagy ismét meglökött.

– Na, de most aztán enned kell ám, nézd, mi mindent készített anyád. Nő-nöd kell, tudod, nemcsak ülni és szipogni itt karácsony este.

– És megkapták az ételt?

Ezt a kérdést minden alkalommal feltettem Nagyinak. Megkapták-e az éhes foglyok az ételmet, vagy ott felejtették a kerítésnél, míg az egész megfagyott?

– Hát persze – mondta Nagy –, de mint már mondtam, létezik fontosabb dolog is az életben, mint a fasírt és az odaégett disznósült.

Valamivel később Anya elaludt a kanapén. Nagy a kandalló előtt üldögélt, én pedig az ölébe hajtottam a fejem. Úgy tett, mintha egy orosz bölcsödált énekelt volna, de minden egyes szó kitalált volt csupán.

- Apa nem találta furcsának, hogy neki egyáltalán nem volt apukája?
- A mi családukban ez már csak így van, eltűnnek a férfiak.

Puha tenyerével az arcomat simogatta. Elképzelttem egy jelenetet Nagypával, afféle filmes képsort. A fiú fut az apja felé, és azt kiáltja: - Apa, szeretlek, Apa. - És az apa, aki sokáig volt távol, felemeli a kisfiút és sír, most először azóta, hogy ő maga is kisfiú volt.

Könnyek szöktek a szemembe, amikor arra gondoltam, hogy talán Apa is ugyanerről ábrándozott, amikor fiatal volt.

- Aludj csak, kis Amalie.

Nagynak tulajdonképp nem volt szabad így hívnia, de már olyan fáradt voltam, hogy elaludtam, mielőtt még ellenkezhettem volna.

Azt álmodtam, hogy a befagyott folyón egy ládát cipeltünk Anyával. Johnny feküdt benne holtan, de már megöregedve, szakállasan. A jég kristálytisza volt és csúszós. Megálltam, hogy pihentessem a kezem, és ott lent, a folyó jegében, megpillantottam egy fakutyát. Nagy állt mögötte halálra fagyva, félelmetes mosollyal az ajkán.

Amikor felébredtem, a kandallóban már kialudt a tűz. Nagy sehol. Anya sem aludt a kanapén. A konyhában találtam rá, elpakolt az asztalról.

- Nagy az ágyadban fekszik, szegényem nagyon sokat ivott.

Végigsimított a hajamon.

- Melegítsek neked egy kis ennivalót?

- Igen - mondtam. - Gondolj csak bele, mi lenne, ha Apának élnének rokonai Oroszországban!

- Mmm.

Anya a tűzhely fölé hajolt és sikálni kezdte.

- Hát akkor lehet, hogy voltak unokatestvérei és nagyszülei, meg ilyesmi?

- Igen, meglehet.

Megfordult, a hátam mögé állt, megsimogatta a hajamat. Ismét havazni kezdett. A tükörképünk már nem látszódott olyan tisztán az ablaküvegen.

- De legalább kereste őket? Próbálták a Nagyival közösen megtalálni a rokonokat?

Ekkor Anya is a tükörképünkre nézett. A szomszéd fáklyái még mindig égtek.

- Apa úgy gondolta, hogy ez az egész történet mégsem annyira igaz.

Megfordultam és Anyára néztem.

- De hát miért?

- Tudod, a steeni gazdának is nagyon sötét haja volt.

Anya ezt annyira, de annyira halkán mondta, hogy megpróbáltam azonnal elfelejteni.

Gangl Orsolya fordítása

Johann Griep

Cím nélkül

1.

*Miért pont Karlstad csatornái jutnak eszembe
míg te a másik szobában alszol
három keserves nap hánykolódása után
végre megpihenve*

*talán a nyugalom teszi, s a közelséged
az éjszakai lámpa takarékos fényénél
Henrik Nordbrandt verseit olvasom
a kellemes magányba vonulásról
az ajtó résnyire nyitott, s a fény ferde
csíkokat barázdál arcodon*

*ez a fénypára akár Hellaszt is idézhetné
de fantáziám csak a värmlandi csatornáig terjed*

*tavaszi felvonulás a virágos, felzászlózott utcán
borgászverseny, semmittevés
jóleső nyugalom a verőfényben*

*Mert alszol, rám is álmoság tör
a könyv hamarosan kicsúszik kezemből
ülök a széken, lábam körül takaró
csak a kórház szellőzőberendezése zümmög
s egy távolodó teherautó*

*ide jutottunk hát, nyugalomba, biztonságba
könnyű lábakon a karstadi csatorna mentén*

2.

Itt akarok ülni

*hallgatni a tenger
csobogását*

*nézni a darvak vonulását
a víz felett*

*anélkül, hogy
rád gondolnék*

*mi von határt
kettőnk közé*

3.

*Szomszédaim nebeztelve kérdik
miért nem vontam fel a zászlót tegnap.*

*Minek a zászlórúd
ha nem használja az ember?*

*Ha gondom volna a felvonással
szívesen segítenének*

*ne árválkodjon hasztalan
mondták, persze jóindulattal.*

*Minek magyarázom
bogy nekem így is hasznos*

*nyugalommal tölti el a lelkem
valahányszor szükségem van rá.*

*A tengerészek tudják
bogy miről beszélek*

*a hobbivitorlázók éppúgy
mint a vénséges vén tengeri medvék.*

*A legkisebb szellőre
ablakot nyitok*

*s hallgatom
amint a kötél*

*a kertben álló
zászlórudat verdesi*

*(finom kis koppanások
mintha sörösüveg falán
köröm dobolna)*

*Kertemben a pokol
leborgonyzott hajóját őröm*

mindenre készen.

Visszavert fény

Költözhetnékem támadt

*kitárultak az ajtók, szabadon szárnyalt
a képzelet, rétegről rétegre illant*

*ahogy a Vänern tó köde lebeg
észrevétlen a víz s a fakoronák felett*

*a középkorúak pánikbangulata tört rám
az vagyok, aki – folyvást*

*visszatérek hozzád
egyik álmot a másikra váltom*

*mígnem az igazi tör elő
s felszállt, mint a köd*

*távolba vesznek kiket szeretünk
de te napsugár szőtte hold vagy*

*s én, a nap őrzője
visszavert fény*

Egy pohár víz

*Mit ebédeltem?
Mogyorót, mazsolát.*

*Mit csináltam?
Gyomláltam a kertet.*

*És azelőtt?
Gyepet nyírtam.*

*Mire gondoltam közben?
Hogy egy ilyen szép napon*

*ebben az átkozott
kerten gürcölhetek.*

*Mit csinálnék szívesebben?
Nézném szobám ablakából*

*a napfényben úszó
ápolatlan kertet*

*elmélázva, kávé sok cukorral
füstöt eregetve...*

*Valens Lied ohne Worte
Bach-fúga a hangfalakból, ennyi.*

*Merném én ezt tenni?
Soba. Mit tettem bát?*

*Halálra dolgoztam magam
a kertben.*

S aztán?

*Bekapcsoltam a tévét
ebédet készítettem.*

Mit is?

*Mint már mondtam
mogyorót, mazsolát.*

*De előtte
remegő térdel*

*fájó derékkal
a konyhába mentem*

*s egy pohár kristálytisza
hideg vizet ittam*

apró kortyokban

egy teljes pohárral.

Li Po nem járt itt

<i>Nem, Li Po sosem volt Värmlandon.</i>	<i>hogy egy szikrányi lobbanásban</i>
<i>Li Po több mint ezer éve nem él.</i>	<i>a retinájukra égek.”</i>
<i>Halála előtt adott egy költeményt</i>	<i>Li Po még szánt időt a rövid üzenetekre.</i>
<i>a címe: Üstökös</i>	<i>Októberben az Orion csillagkép</i>
<i>„Ifjú szüzek bálványa lettem</i>	<i>tűnő fénye gyors vonásokat vet</i>
<i>Ha rám gondolnak nem is sejtik</i>	<i>az éjszakai égre. Szeretnék idén is</i>
<i>hogy ősidők óta nem létezem.</i>	<i>itt ülni a szirten mint régen</i>
<i>Ha rám néznek észre sem veszik</i>	<i>üzeneteken tűnődve.</i>

Turisták

*Mikor régi vágyam végre teljesül
s fapadoson Rómába jutok*

*egy teljes hétig maradok, eszem, iszom
s úgy próbálok élni, mint az olaszok.*

*Talán flörtölök is, mint a helyi férfiak
megadom a módját, nem nyomulok*

*emeletes busz tetejéről megcsodállok
minden egykori istennel és hőssel*

*földízített emlékművet, honnan
– a feledéstől való páni félelemmel –*

*dicső múltunk nagyjai mutogatnak ránk
báméskodókra, nekünk szegezve a kérdést:*

*„Mit vársz tőlünk? Mit keresel itt?”
Lencsevégre kapok mindent*

*s az elmulasztottak miatt
csak otthon bosszankodom.*

*Fárasztó utazás lesz
de hasznos.*

Szarkák

*ülnek az ágon s azt bámulják
miként pazaroljuk fölös luxussal
életünk*

*mint túlsúlyos vadászok
hajszoljuk a zsákmányt
unalomból*

*Bölcsebbek a szarkák, csak
időnként szállnak le hozzánk*

*lelkünkön könnyebbítve
tarka, színes holmit lopni.*

Kovács katáng Ferenc fordításai

Tone Hødnebo

A világ tengelyében

*Darázs minden házban
minden kertben
és hegedűszó*

*kilométereken át hegymenet
szánalmas fénysugár
sóvárog árnyék után*

*mielőtt összeomlanék
miként minden más egyéb
közvetlen előtte
zuhanok fejjel lefelé*

*Isten ölébe egyenest
ki egy gondolattal mindent megelőz
és megjeleníti magát nekünk.*

Mikor a megpillantott

*és a láthatatlan egy és ugyanaz
örökre lezárult szemmel bolyongunk
Semele házában.*

*Mert ami nem látszódkat
cselekedeteinkben lesz bizonyossá
nyomunkba szegődnek az árnyak*

*s az ablakon benyúló
ágak egyre növőben
felemelik a házat.*

Nem vagy nagyobb a gépnél

*forog körbe-körbe a kerék
surrog, kattog a pedál
elengeded a kormányt
bekötött szemmel
tátott szájba csapódó széllel
tarkód mögött légörvénnel
s egy kéz a válladon.*

Hatalmas üzem a menny

*három műszakban dolgozik
szuper műszerekkel
minden apró rezdülést felfog
emberről, bogárról, fáról,
századok óta virágzó nagyüzem
ismétli önmagát.*

Nem

*a susogó ág,
nem a lágy szellő,
nem a gyenge szív
a belső hang szólít: menj baza, menj már
De az otthon távol, valahol messze
Szempillantás alatt döntesz
Épp csak gondoltál rá, már ott vagy
Nem bánod meg, pedig mindent feladsz
A fejedbe kukucskálsz. Látod
a dolgok beindulnak, mint egy felbolydult erdő
dől a fa, erdőt irtanak*

Háborog az ég

*hullámzik a tenger
falevelek érrendszerébe
emberek lélegzetvételébe másolja magát
Eszó hull sötét négyszögekbe
cseppekből duzzadt víztározó
Emberek, bogarak rezzenései is feljegyezve
Rügyekbe zsúfolt cakkos levelek
Ágak serkennek az évnnyire duzzadt nyár során
gyökeret ereszt az élet
Csillag születik*

Cím nélküli versek

1.

*Jöjj,
verébszárny surranása
mikor éber érinti
álmában az alvót*

*Élő közelít álmában
holtat, álom volt
már nem először*

*mélyre merültél
kint nyár
ugyanarra gondoltunk
feledni azt aminek jönnie kell*

2.

*Forog a világ
Üveggömböt simogattál
a másét
a történet benne
nem hagyott aludni.
Lebegsz a hópihékkal
nincs nyugalom, csak mozgás
ahol fel-alá futkosol a házban
feneketlen folyosó
hatalmas ablakok, kint fák
mások élete a sajátod mellett*

*valaki kört rajzol
s te benne állsz
se szél, se visszaút.*

3.

*Nincs nyugalom, csak mozgás
ígéreték s vágyak
a végtelenről ott, távol
Valaki emlékezni fog, ki voltál
mikor a hóesésben álltál
s valamit kértél
a láthatatlan mennyből;
hópelyhes üveggömböt
s egy csepp áldást.*

4.

*Bólogatnak a fák
mellettem még
s a lélegzeted, mint
madár pihegése egy papírdobozban.*

*Óvatosan lépkedsz a bídón
nem szeretnél vízbe esni
mert elragadna a mély*

*s még azelőtt felébrednél
hogy emlékeznél a nyárra
mikor áradt a folyó s a nyár
vakon átsuhant a nyáron.*

Kovács katáng Ferenc fordításai

Rolf Enger

A parfüm

A Ha valaki olyan utálatos lenne című novelláskötetből

Amit az ember a Bolea család háza mellett elhaladva először észrevett, az az udvaron álló lakókocsi volt. Kitémasztották karókkal, sátorzsinórral pedig erősen a kerítéshez és a gyümölcsfákhoz kötözték. Nyilvánvaló, hogy összedőlne, akár egy kártyavár, ha valaki komizkodna, kivenné a karókat és elvágná a zsinegeket.

Ebben a házban lakott Péter Bolea két húgával és a szüleivel. A ház fehér volt. Mállott róla a vakolat, nagy darabokban vált le az utca felé eső déli falról. A ház hátsó oldalán néhány ablak betört. Szétvágott szemeteszsákokkal fedték be őket. A pázsit elvadulva burjánzott. A kertben teljes összeviszszaságban nőttek a kerti növények, a vadvirágok és a gyom. Az erdei turbolya és a gyűszűvirág jól megfért a farkasbabbal.

Rengeteg lom hevert szanaszét az udvaron. Volt ott összeroskadt szárítóállvány, kifakult napernyő – akár az olasz tengerpartról is származhatott – és egy kerekek nélküli autóröncs. Már a kerékfelfüggesztése is elrozsdált. Az üléshezát hasadásain keresztül kitüremkedett szivacsban picic bogarak tenyészttek, olyan színűek, mint a kávészemek.

Két nyárral azelőtt történt a lakókocsival a baleset. A Bolea család nyaralni indult Magyarországra, de már Svédországban elakadtak. Strømstadtól pár kilométerre délre, egy autópálya leágazásában Péter apja túl gyorsan hajtott. A lakókocsi megbillent, és szinte teljesen elvált az alvástól. Kétszemélyes sá-

torban folytatták a nyaralást, egy kempingben Lysekil mellett. Az idő pocsék volt, szinte egész idő alatt esett – a '71-es nyár különösen hűvös és nedves volt. Péter szülei azon veszekedtek, hogy mit csináljanak a roskatag lakókocsival. Az apa kijelentette, hogy otthon megjavítja, így a következő évben kényelmesebb vakációjuk lesz. Az anya könyörgött, hogy hagyják ott Svédországban. Tibor Bolea nem hallgatott a feleségére. Hogy a kocsi ne essen szét a hazaúton, átkötözték. Narancssárga műanyagkötéssel. A kocsi tetején masnira kötve; úgy nézett ki, mintha július közepén egy hatalmas karácsonyi ajándékot hoztak volna Svédországból.

Minden ősszel meglátogattuk Pétert, mert csodás viktória szilvájuk, fekete egresük volt, és a környék legédesebb hamvas körtéje. A körtét egy hosszú bambuszbottal ütöttük le a fáról. Kiszívtuk az egresszemek belsejét, és az üres héjakat a házfal egy bizonyos részére dobáltuk. Odaragadtak, megszáradtak a napon, és idővel valami rovarszerű lényre, talán leginkább a sáskalárvák elhagyott bábjaira kezdtek hasonlítani. Egy éjszaka hatalmas sáskák százai másznak majd ki az üres héjakból – fantáziáltam, miközben a kerítésnek dőlve szívtam az egreshúst. A sáskák formációba rendeződve felrepülnek a körtefákra, és csupaszra rágják azokat. Ezután egy érett gabonátábla felé veszik az irányt. Azt is lecsupaszítják; akkorára nőnek, mint a patkányok, majd elpusztulnak. Tojástartó nagyságú üres

héjak maradnak csak utánuk. Tovább nem mertem fantáziálni róluk.

A ház mögött gomba nőtt. Barnák, nyálkásak, és szinte azonnal rothadásnak indultak, amint kibújtak a földből. Az épeket szétrugdostuk; a szőröcsögő gombák szanaszét spricceltek. A szél nejlonzsákokat zörgetett a betört ablakokon. Arra gondoltam, hogy az őszi viharok darabokra fogják tépni. És akkor bever az eső Péter szobájába.

Eső után csigák másztak elő a földből. A legtöbbjük fehér volt, néhányuk fekete. Akadtak köztük hibridek is, a fehérek és a feketék keresztezései. A bőrszínük azonban nem olvadt össze valami köztes színné, mint a mulatt embereknél; a hibridcsigákon fekete és fehér foltok voltak, és leginkább kicsi, gyilkos bálnákra hasonlítottak. Ha már nem volt több szétrugdosható gomba, a csigákat kezdtük taposni. De a hibrideket életben hagytuk. Úgy gondoltuk, olyan nagyszerűek, hogy szaporodniuk kell.

– Ezt hívják fajhigiénianak – mondta Kurt, a legjobb barátom.

A csiga- és gombamaradványok zsíros kásává keveredtek össze és beborították a földet.

Péter két kishúga, Miriam és Nadia. Bátyjukhoz hasonlóan az ő nevük is magyar származásra utal. Nadia és Miriam ikrek, kétpetéjűek, és annyira különböztek, mint általában a testvérek. Miriam kicsi volt, vékony, szőke hajú, barna szemű. Nadiának vastag, sötét a szemöldöke, világoskék a szeme. Nadia a szebb. Száz koronát ígértünk nekik fejenként, ha esznek a csiga-gomba kásából. Egreshéjat tettünk a bugyijukba. Megpróbáltuk rávenni őket, hogy egyenek gyűszűvirágot, de ők tökéletesen tisztában voltak vele, hogy a növény halálosan mérgező. Jól tudtuk, hogy egyetlen

csibészségünkbe sem fognak belemenni. Csak kuncogtak, és soha nem ijedtek meg, nem unták meg a dolgot. Egyáltalán, Nadia és Miriam nagyon sokat nevetett. Ők voltak a legnagyobb lányok, akiket ismertem.

Péter apja, Tibor Bolea olyan szőrös volt, mint egy gorilla. Meleg napokon fürdőnadrágban és kerek hasára feszülő atlétatrikóban járkált. Még a combja belső részét is szőr borította. A szomszédai sokat beszéltek róla; csak úgy hívták, hogy a „vörös feltaláló”. Vörös, mert elkötelezett kommunista volt, feltaláló, mert megpróbált feltalálni dolgokat. Bár egyelőre nem talált fel semmi jelentőset. De rengeteg ötlete volt, és nagy tervei. A kertben saját dohányt termesztett, amit a padláson szárított és húsdarálóban őrölt. A dohány úgy nézett ki és az illata is olyan volt, mint a boltban kaphatónak.

*

– Mire valók az írók? Hiszen Ham-sun és Dosztojevszkij mindent megírt. Minden témát felhasználtak már, nem gondolod? – kérdezte az apám.

– De, igen – válaszolt Terje bácsi. A verandán ültek és sört ittak.

– Shakespeare még csak-csak elmegy, de ezt a Myklét fenemód felfűjták. A művei nem egyebek felvizezett koktélnovelláknál! – mondta apám.

Ültem a szobában és hallgattam őket, miközben úgy tettem, mintha tévét néznék. Tibor Boleára gondoltam. Vajon a feltalálókra is igaz az, ami az írókra? Kihalófélben lévő foglalkozás, mert egyszerűen nincs már mit feltalálni. A tudomány és a technika már eljutott oda, ahova egyáltalán lehetőséges. Az ember elutazhat a Holdra. Henry Ford egyszer és mindenkorra feltalálta az autót, a Wright fivérek a repülőt, az orosz Sikorsky pedig

a helikoptert. Persze az ember tökéletesítheti azt, amit egyszer már feltaláltak, de akkor mérnöknek kellene hívnia magát, nem feltalálónak. Nagyszerű lehet mérnöknek lenni. Ha közelebbről megvizsgáljuk: mérnök, vagyis 'ingeniőr', rögtön felfedezzük benne a 'geni, zseni' szót. Vagyis a mérnök egyfajta zseni, gondoltam. Nagyon is el tudtam magam képzelni mérnökként, ha felnövök. Milyen tökéletesre fejlesztették például a repülőgépet, mióta a Writh fivérek fémvázass denevérszárnyakkal repkedtek! Ez az ügyes mérnököknek köszönhető. Ezzel szemben feltalálónak lenni minden bizonnyal az egyik legnehezebb foglalkozás. Iskolában nem tanítják. Magunknak kell megszerezni a tudást, esetleg beutazni Oslóba, a hatalmas, sötét falú egyetemi könyvtárba.

Tibor Bolea morogva járkált az udvaron. A hasát vakargatta, ami pont akkora volt, mint egy medicinlabda. Megpróbált rendet tenni a sok kacat között. De mindig csak arrébb rakta őket, soha nem dobott ki semmit; sohasem lett nagyobb a rend.

Egyik nap Nadiát és Miriamot nyaggattuk. Kurt egy hibrid meztelen csigát rakott Nadia bugyijába. Nadia nem törődött vele. Tovább labdázott, miközben a csiga mászkált ott lent, de úgy tett, mintha mi sem történt volna. Lehet, hogy tetszett neki a dolog? Odamentem Tibor Boleához, hogy beszéljek vele. Elhatároztam, javasolom neki, hogy mérnöknek hívja magát, ne feltalálónak.

– Figyeljen! – mondtam.

Nem reagált.

– Elnézést, eh, Bolea úr! – mondtam.

Nem nézett rám. Egy félig betemetett vascsövet rugdosott ki a földből.

Hangosan köszörültem a torkom. Kiütögette a földet a csőből és kö-

rülnézett; valószínűleg valami helyet keresett neki. Végül felvonta az egyik szemöldökét és rám nézett.

– Nem kellene feltaláló helyett inkább mérnöknek hívnia magát? – kérdeztem.

– Mire gondolsz? Nem értem – mondta sajátos, tört norvégsággal.

– Már nincs mit feltalálni.

– Ó, dehogynem! – mondta. És nevetett. Hangosan, harsogva.

– Nagyszerű lehet mérnöknek lenni! – folytattam.

– Mérnöknek? Sohasem jártam iskolába – válaszolta, és behajította a vascsövet a ribizlibokrok közé.

Egyik délután, egy héttel később, Tibor Bolea magához hívott bennünket. Már napok óta nem lehetett látni. Péter azt mondta, hogy éjjel-nappal a pincében dolgozott.

– Gyertek ide, gyerekek, mutatok nektek valamit! – kiáltotta.

A haja kócos volt, a szeme alatt, feltehetőleg a kialvatlanságtól, sötét karikák ültek.

A lányok előrerohantak a ház felé. Péter, Kurt és én utánuk mentünk. Az anyjuk keresztbe font karral állt a lépcsőn. A szoknyája meglebbent, ahogy a lányok egymással versenyezve elviharzottak mellette. Talán tudták, hogy mit akar mutatni az apjuk, és előre örültek.

– Mit akarhat az apád? Tán csak nem talált fel végre valamit? – kérdeztem Pétert.

– Nem tudom – válaszolta nagyon komolyan.

Lementünk a pincébe, elől Kurt, utána én és végül Péter. Az egyik pincéhelyiségben volt egy kis műhely.

Inkább konyhára vagy laboratóriumra emlékeztetett, mint barkácműhelyre. A földön vödörökben és dézsákban növények álltak, többnyire szárazak; bizonyára a kertben gyűjtöt-

te őket. A plafon alatt futó ruhaszárító kötélről is csokrokban lógtak. Láttam egy kopott padra csavarozott húsdarálót. Ebben örölte a dohányt. De voltak ott fazekak, serpenyők, csészek, lombikok, kémcsövek és más felszerelések, amiket jól ismertem az iskolai kémiaórákról. Némelyik lombikon volt címke, másokon nem. Volt ott egy gázkészülék is, és egy rezsón edény gőzölgött. Péter apja középen állt, és kis kémcsövet tartott az ujjai között. Szemmagasságba emelte. A pinceablak felé fordult, és a kémcsövet a fénybe tartotta. Borostyánszínű folyadék volt benne.

– Arany? – szaladt ki a számon.

Kurt oldalba bökött.

– Hiszen az arany nem folyékony, te ostoba! – suttopta.

Péter apja rám nézett és felnevetett.

– Varázsital? – kérdeztem.

– He, he. Mindjárt megtudod, hogy mi ez – mondta Bolea úr. – Nadia, először te!

Nadia odament hozzám. Apja leguggolt, mutatóujját a kémcső nyílására tette és néhányszor megfordította. Egy kis folyadék maradt az ujján. Finoman Nadia kézfejeére kente. Kezet csókolt, felegyenesedett, és elégedett mosollyal pillantott a lányára; lehajtott feje alatt kis toka jelent meg.

– Parfüm! – mondtam. – Olyan illata van, mint a parfümnek.

Tibor Bolea komolyan bölintott felém.

– Megszagolhatod, Nadia – mondta.

Nadia az orrához emelte a kézfejét és beszívta a levegőt. Néhány pillanatig a padlót nézte. Majd az apjára emelte a tekintetét. Hosszú szempillái úgy verdestek, mint egy özikéé a Disney-filmekben.

– Csodálatos, Apu! – mondta.

Ezután Miriam következett. Ugyanaz a művelet zajlott le.

– Ez nagyon jó, Apu! – mondta Miriam, miután megszagolta a parfümöt. Az illat terjedni kezdett a helyiségben. Édes, vaníliás, enyhe körteillattal keveredve.

– Mi nem szagolhatjuk meg? – kérdeztem.

– De igen. Parancsoljatok, fiúk! – mondta Péter apja.

Kurt azonban nem mozdult, megpróbált valami kibúvót keresni.

– Pfuuj, parfüm! A fiúkat nem érdeklik a parfümök – mondta.

– De, engem igen! – mondtam.

Előrébb léptem. Tibor Bolea odahajolt, hogy egy kis parfümöt kenjen a karomra, de én visszarántottam.

– Köszönöm, nem, nem akarom magamra tenni. Nadián akarom megszagolni! – mondtam.

Odamentem Nadiához és megfogtam a kezét. Szégyenlősen a földet nézte. Az arcomhoz emeltem. Úgy akartam csinálni, ahogy az apja; megcsókolni a kezét, de ahogy csücsörítve odahajoltam, hirtelen visszahúzta.

– Várj! – mondtam. – Még nem szagoltam meg rendesen!

Megint odanyújtotta a kezét. Megfogtam, és beszívtam Tibor Bolea újdonsült parfümjének illatát. Tényleg jó volt, majdnem ugyanolyan jó, mint az anyám parfümjei, amik több száz koronába kerültek a dán hajó vámmentes boltjában. Lány vaníliaillat, egy leheletnyi körte és talán egy kevés orgona. Hagytam, hogy az illat bejárja kicsit az arcüregemet. Ekkor éreztem meg; volt valami, ami nem illett a többi illathoz, mint egy hamis hang egy zenedarabban vagy egy oda nem illő összetevő az ételben. Keserű volt, heves és szinte kábító. Emlékeztetett valamire, valamire, amit már nagyon sokszor éreztem. Megerőltettem az

agyam, de ott és akkor nem tudtam rájönni, hogy mi az.

– Egy kevés orgona, egy kevés körte. Csodálatos! – mondtam.

– Finom, ugye? Könnyű parfümöt akartam csinálni. A franciák olyan nehezek. Ez egy magyar parfüm – mondta Tibor Bolea.

Bólintottam. Nadia leeresztette a karját. Azon gondolkodtam, hogy nem annak az illatnak köszönhető-e, hogy ott és akkor halálosan bele tudtam volna szeretni.

Péterre pillantottunk, aki egészen a falnál állt.

– Nem szagolod meg? – kérdeztem.

– Ja, de... – jött a válasz.

Gyorsan odalépett és megszagolta a húga kézfejét.

– Remek, mi? – mondta az apja.

– Igen, Apa – mondta Péter.

– A saját kertünk növényeiből csináltam. A nagyanyád sokat tudott a növényekről. Jórészt tőle tanultam. Szabadalmaztatni fogom a receptet. A párt segíteni fog. A Norvégok Kommunista Pártja. Nyithatunk egy parfümgyárat, sok jó munkahellyel – mondta Tibor Bolea.

A lányok lelkesen ugrándozni kezdtek.

– Gazdagok leszünk, Apu? – kiáltotta Nadia.

– Talán – válaszolt az apja.

– Akkor, ugye, vehetünk egy új lakókocsit? – kérdezte Miriam.

Az apja megsimogatta a fejét.

– Türelmesnek kell lenned, kislányom. A munkahelyek fontosabbak, mint a mi gazdagságunk – mondta.

Egy pillanatra elgondolkodott. Aztán így szólt:

– Ha minden jól megy, talán vehetünk egy Commodore Luxot, hűtővel és tűzhellyel.

– És tévével? – tette hozzá Miriam.

– Meglátjuk! – mondta az apja, és megcirógatta.

Egy szót sem szóltam. Beleszagoltam a levegőbe, és úgy tűnt, hogy az a különös szag dominánsabb lett. Talán csak az agyam tette, hogy ez az idegen, a többitől elütő, hamis illat vált meghatározóvá. Talán mindennek ellenére tényleg jó parfüm volt.

– Na, de most menjetek vissza játszani, gyerekek. Még van egy kis dolgom – mondta Péter apja. Megveregette Nadia hátát.

Péterre pillantottam. Egészen a falnál állt hátratett kézzel. Tulajdonképpen az egész szeánsz alatt feltűnően szótlan volt.

Újra kint voltunk az udvaron; hunyorogva álltunk az erős napfényben.

– Az apád, isten bizony, nagyon ügyes! – mondtam Péternek.

– Igen – válaszolta.

– A kerti gyomokból dohányt és parfümöt készít. Szerinted el tudja majd adni? Lehet, hogy olyan híres lesz, mint a Chanel nr. 5?

– Nem tudom. Olyan sok furcsaságot csinált már, amiből nem lett semmi – mondta Péter.

– Például, mit? – kérdeztem.

– Egyszer megpróbált egy újfajta fémet ötvözni, ami erősebb, mint az acél, és könnyebb, mint az alumínium. Kicsi darabokra vágta a biciklimet és beolvasztotta. Azt mondta, hogy kapok másikat, ha kész lesz az új ötvözettel. De nem sikerült neki. És akkor meggyulladt...

– Meggyulladt, micsoda? – kérdezte Kurt.

– Az apám műhelye. Az előző helyen, ahol laktunk. Mielőtt ideköltöztünk – mondta Péter.

– És jöttek a tűzoltóautók? – kérdeztem.

– Igen, négy.

– Négy tűzoltóautó? Szép kis tűz lehetett!

– Nem tudták eloltani – mondta Péter, és belerúgott a földbe.

– Leégett az egész ház?

– Fiúk, szedjünk körtét! – mondta Péter.

Hozta a bambuszrudat és feltolta a körtefa ágai között. A körték lepotyogtak a földre. Már szinte túl érettek voltak. Felvettem egy szépnek látszót. Amikor bele akartam harapni, a körte sérült húsában megláttam egy fülbemászót. A csápjait meresztgette. Nem bírtam nézni; felsikoltottam és eldobtam. Kurt és Péter kinevettek, és azt mondták, olyan ijedős vagyok, mint a lányok. Kurt, hogy megmutassa, milyen vagány, fogta és felfalta az egész körtét, fülbemászóstul, mindenestől. Nem rágta meg, hanem két-három nagy darabban rögtön lenyelte. Ezért csodálnunk kellett őt.

– Éjszaka, amikor a fülbemászó elkezd harapdálni a gyomrod belsejét, pokoli fájdalmaid lesznek! – mondtam.

– Höh – válaszolta Kurt. – Nem figyeltél a természetismeret-órákon?

– Dehogynem.

– Akkor tudnod kellene, hogy az embernek, többek között a disznóval egyetemben, nagyon erős gyomorsava van. Még egy fülbemászó sem tud sokáig életben maradni az ember gyomrában.

– Ó, dehogynem! – mondtam. – A fülbemászó a skorpió rokona. És a skorpiónak van a földön a legkeményebb páncélja. Kibirja a tűző napsugarakat, a százötven fokos meleget és még a radioaktív sugárzást is. És egy kis gyomorsavtól kinyiffanna? Hah. Te nem figyeltél a természetismeret-órákon. Csak ülsz, álmodozol, és a lányok jár az eszed.

– Nem érdekelnek a lányok. És nem hiszem, hogy a fülbemászó a

skorpió rokona. Szerintem inkább a szúnyogé. És ki fél egy nagyobbacska szúnyogtól? – mondta Kurt, és megvetően hátravetette a fejét.

– Szúnyog, persze! – mondtam.

– Majd meglátjuk. Holnap reggel a suliban vagy fekete karikák lesznek a szemem alatt a kialvatlanságtól, vagy kitűnő formában leszek – mondta Kurt.

– Holnap találkozunk! – mondtam, és elindultam hazafelé.

Kurt másnap teljesen egészségesnek látszott. A fülbemászó egy cseppet sem kínoztta éjszaka. Előre tudtam, hogy így lesz, de nem hagyhattam, hogy csak úgy igaza legyen.

*

Egyik vasárnap, nem sokkal azután, hogy Tibor Bolea kikeverte az új parfümöt, Terje bácsi autókázni hívott bennünket apámmal. Új autót vett magának, egy piros Opel Kadett 68-as modellt. Sokáig álltak és csodálták, mielőtt kigurultunk az udvarból. Míg apám mind a négy oldalról bemászott a kocsi alá, Terje bácsi elégedetten pöfékelt a pipájával.

– Kitűnő állapotban van, sehol egy rozsdafolt. De a festés egy kicsit matt – mondta apám.

A hátán feküdt a földön, onnan pillantott fel ránk.

– Mja – mondta Terje bácsi, és a bal hátsó keréknél kiütögte a dohányt a pipából.

A fjord túloldalára mentünk kirándulni. Meg akartunk nézni néhány őskori sziklarajzot és egy vikingtemetőt. A sziklarajzokat nem találtuk meg, a vikingtemető pedig úgy nézett ki, mint egy közönséges földkupac. Reméltem, hogy legalább egy rozsdás vikingsisakot találunk. Hazavettem volna anyámnak: Hoztam neked egy szép virágcserepet.

Apám azt mondta, hogy a sisakokat már réges-rég kiásták és elvitték a múzeumba.

Újra beültünk az autóba.

– Na, most mi legyen? – kérdezte apám.

– Megyünk az orrunk után – válaszolta Terje bácsi.

Megálltunk egy kilátópontnál, és lenéztünk messzire a völgybe. A hegyoldalon tehének legeltek. Egy út menti vendéglőben ettünk. Apám és Terje bácsi marhaszeletet evett, én virslit kértem krumplipürével. Mikor a vendéglőből elindultunk, Terje bácsi észrevette, hogy a tank már majdnem üres. Bekanyarodtunk egy BP-kúthoz. Amíg az egyik benzinkutas a tankot töltötte, kiszálltam az autóból. Volt nálam egy nyersgumi labda. Kékesszürke, mint az agyag. Elővettem a zsebemből, és pattogtattam kicsit az aszfalton. Rápattant egy kőre és messzire gurult. Utána futottam; egy távolabbi, az autómosó kocsibehajtójánál magányosan álló kúthoz gurult. Megálltam és beleszagoltam a levegőbe. Azonnal felismertem, hogy milyen szag rejtőzött Tibor Bolea parfümjében. Talán a szél hozta? Apám hívott. Visszaraktam a labdát a zsebembe, és visszafutottam az autóhoz. Mikor már egy ideje úton voltunk, elmeséltem nekik, hogy Tibor Bolea kevert egy új parfümöt.

– Tényleg? Ne mondd! És jó? – kérdezte apám.

– Igen is meg nem is.

– Igen is meg nem is? Ezt hogy érted?

– Valami nem stimmel velem – mondtam.

Az apám nevetni kezdett. Már rég nem hallottam ilyen jóízűen nevetni. Valami vicceset mondtam talán?

– Rajtam nevelsz? – kérdeztem.

– Tibor Boleán nevetek. A bolond! – válaszolta.

Az autó táncolva vette a kanyarokat. A repceföldek olyan sárgák voltak, hogy bántották a szemem. Terje bácsi füttyörészett. Rögtön ezután elaludtam, és csak akkor ébredtem fel, mikor felhajtottunk a kompra.

Egyik este, néhány nappal később, Kurttal egy utcai lámpa alatt találkoztunk. Elindultunk az utcán, és megálltunk Tibor Bolea háza előtt. Láttuk, hogy a pinceablakból világosság jön. Bolea úr feje ide-oda táncolt a lámpafényben. Azt gondoltam, hogy a parfüm továbbfejlesztésén dolgozik szorgalmasan, hogy megszabaduljon a hamis szagtól.

Nem beszéltük meg előre, olyan volt, mintha szavak nélkül is értettük volna egymást; bementünk a kertbe, és kivettük a karókat, amik a Bolea család lakókocsiját támasztották. Elváltuk a zsinórokat és elfutottunk. Az utca túloldalán elbújtunk a bokrok között. Nem történt semmi. De akkor jött egy szélhökés. Elnyúló recsegés-ropogás hallatszott, és a kocsi lassan összedőlt. Olyan volt, mint egy térdre rogyott ember.

Szanyi Ágnes fordítása

Cathrine Grøndahl

Dicsőimnusz

*semmi sem biztos a dicsőimnusz körül
könnyen eltűnhet a tónus
a soros refrének egyikénél
Elmebet a hangom július közepén
mikor a világ boldogságban úszik
Rózsák, csókok, gyerekek s nyár!
Nem tudok jobbat
Énekelek, pedig mindent elveszthetek*

Rettenetes dicsőimnusz

*Rettenetes dicsőimnusz a szerelem dala
ha nem talál fülekre
Mégis harsog
és telekürtöli az egész világot
A mennyek legfelsőbb régióiból
sugárzó fény
Maga az élet s az ember kap utána
Fejest ugrik a boldogságba
Többé nem képes uralkodni magán*

Nem alkottunk semmit

*Van tető a fejünk felett, békesség a javából
kijutott nekünk
Nem kell háborúba menned
Mérgező szavakkal nem bántunk senkit
Ha a falak beszélni tudnának
rólad mesélnének
Hallottam korábban, de jelentsd ki örökre:
Mellettem maradsz mindig
Egy nap majd mégsem értelek igazán
Egy nap majd a falat nézed s kijelented:
Nem alkottunk semmit
Nincs miért tovább küzdeni;
háborúk utáni korszakban élünk*

*Nincsenek fehér foltok az atlaszon;
szürke napokat morzsolunk
Beszélsz s kerülöd a tekintetem
Egy óra alatt mindennek vége
Eladjuk a házat
Költözünk
Felégetünk mindent
Megszűnnek a közös bétköznapok*

Eressz a tengerekre!

*Eressz a hét tengerre!
Mellkasom csupasz
karom a szeleknek kitárom
Áradjon felém minden –
Nagy álmaim vannak
Időnként elmerülök,
de mindig akad valami
hogy támaszt nyújtson
s tengerről tengerre
lendítsen előre
Nézz rám!
Hajam nem fékvitorla
Nincs félárbocon a ruhám;
csattogva zengi az életem!
Eressz a tengerekre!*

16 év

*Arra a reggelre vágyom,
amikor 16 évesek voltunk
s minden igazivá lett;
kezed, száad, szemed, a fű
s a vibráló nap
Csak 16 évesek voltunk
Virradatig ébren tartottál
s azóta is hozzád láncol
az az első reggel
A többi szükséges rossz
Fáradt vagyok, de pibenni nem tudok
Az ártatlan álmom éppúgy fölösleges
mint nélküled minden egyéb más*

Tud-e a törvénykönyv éneket rólam?

*Én tudok egy dalt a törvénykönyvről
De tud-e az is rólam?
Tud-e altatódalt
mikor álmatlanul fekszem?
Ismerem a törvényeket
de meghallják-e
hogyan örömködsz bennem
Virágot küldök
s azt mondom szeretlek
mire a szóbalom képtelen
Még egy rózsaszál is érti
de a méltóságteljes könyv hallgat;
egy lapja se rezdül*

Kovács katáng Ferenc fordításai

ROST-SZIGETCSOPORT (SIPOS ZOLTÁN FELVÉTELE)

Christian Refsum

Reklámok

1.

*Az újságokban az áll
hogy magunkat éppúgy
mint a divaticikkeket
reklámozni kell*

*Fele-fele arányban önző
illetve önzetlen vagyok*

Vegyetek hát!

2.

Figyelem a kövezetet

*a pénztárosnő szavaiban
a felbángokat*

*a kistányéron landoló
tízkoronás pörgését*

*vagy a jeggyűrűjét
miközben rám mosolyog*

– Parancsoljon

– Köszönöm

*Vásárlók közelednek
továbbmennek*

*Nem áll fel, nem kiabál:
„bízatok bennem!”*

*A nap végén
hazamegy*

*férjébe
gyermekeibe*

*virágot locsol
tévét néz*

*vizsgára készül
lefekszik, alszik.*

3.

*Unom a reklámokat
a piros szandálos
gyerek jut eszembe, aki
a japán csempét tároló
konténerek között
rohangászott*

*Az olajfoltos aszfalt
egy kevésbé piszkos részén
rágógumit kapart össze
és amikor senki sem látta
szájába tömte*

4.

*Unom a jövőért imádkozó
ábitatoskodókat
a legostobábbak mindenek között*

*„Irgalmazz nekünk
add, hogy gazdagok
népszerűk legyünk
s ne hagyd elveszni
a gyülekezetünk!”*

5.

*Fekete-fehér film:
Ló húzza a szekeret*

*vasalt kerekek
csattognak a macskaköveken*

*koporsó nagyságú
öreg falióra*

ide-oda billeg
a kocsi végén

mint az inga

egy gyalogos odakap
de már késő

számlappal lefelé
leborul az óra

ahogy pocakos ugrik
hasast a vízbe

sikoly, csörömpölés
hasadó fareccsenés

inga, rugók, fogaskerekek
pattogva görgenek

szerteszét
Dalol mind

az idő ez itt
gyorsabban ver a szív kicsit

aszfalton elfutó
koppanó cipők

6.
Nem mintha a reklám
maga a bűn volna

de muszáj ezt
mindenütt?

7.
Ahogy az Írásban áll:
Vedd ezt az ágat

szúrd le a sivatagba
Ez a világ. Itt jártam

Vagy: Ölelj magadhoz
Fogd tenyeredbe az arcom

Hajad nyári szellő cirógatta
Kettesben voltunk

8.
Mellkasát veri
a majom

nincs kívül
küzdeni, párizani

visítózik
mellkasán dobol

vörös seggét
reklámozza

banánért, perecért
árulja testét

9.
Élvezzük a gyerekes reklámot
ha megnevetett

Néha
mikor kicsit kínos

nem nevetünk. Leizzadunk
elpirulunk

Van valami megkapó ebben is
Különös nézni az érintettet

ferde, torz mosoly az arcán
keresztbe tett lábak

mintegy bezárkózik
védekezésül

10.
Miért bögnek a tehenek
mint egy öreg kamrába

rozsdás sarokvasán
óvatosan nyíló ajtó?

*Miért lesz a hang
az öregedéssel*

*repedezett
mint málló vakolat?*

11.
*Reklám minden?
S unok én már mindent?*

12.
*Készülődöm
anélkül, hogy*

*valamit akarnék
Panaszkodom*

*a szélben zizegő
fák leveleire*

*az összes levélre
az összes fára*

*Futballpályák salakjában
minden egyes szemre*

*füre, amin tapodok
s lábamra, amivel járok*

*a kibaszhatatlanul beverő
számítógép-memóriára*

*a radírra
s a radír vájta nyomra*

*pillantásra
kihűltre, kiüresedetre*

*Nagyon nehéz sokra figyelni
és keveset akarni*

13.
*Miért borzongok
mikor a hátadat simogatom?*

*Miért pislogok
ha rám nézel?*

*Miért olyan jó csókolni?
A szerelemre nem panaszkodom*

*sem a kedvesemre
Gyermekeimre esetleg?*

*És barátaimra?
Belefáradtam a reklámokba*

*hogy mindig igazuk van
Nem hadakozunk ellenük*

*Az sem velünk
Csak barsog*

*ordít szívet tépőn
mint egy gyermek*

*Megunjuk a siránkozást
s kézen fogjuk a kölyköket*

Keblünkre öleljük

14.
Weitergehen

*Fáradt vagy
Mozdítani sem bírod
a lábad*

*Sajog a tested
semmit sem akar*

*Térded merev
minden irányban
S ha mozgatni akarod
törni kell
mint a halottakét.*

Az avarba kívánczol
 sóvárogsz, hogy a sárga
 vörös levelek kusza
 erezetükkel
 mint a lágý hó
 betemessenek.
 Szemedre
 orrodra, szádra, füledre
 tapadjanak s komposzt
 légy te is, termőtalaj
 a föld hatoljon beléd
 s a földdel
 egyenlő légy
 hogy az óvodások
 rajtad
 futkározhassanak
 színpompás
 terepjáró
 gumicsizmáikban
 esőoverálban
 visítózva
 anélkül, hogy tudnák
 bullán taposnak
 Futkosnának rajtad
 akár egy dombon
 kőszegélyen
 vasúti sínen, játszótéren
 kidőlt fa korhadó ágán
 bármilyen küszöbön

 Oly szomorú voltál
 oly végtelen elkeseredett
 hogy nem remélted
 lebet még folytatás
 vagy kilépve önmagadból
 elbágyhatod a tested
 De hová?
 A semmibe?
 Ha ez olyan egyszerű lenne!

Elmenekülni a semmibe?

 A gondolat szebb
 mint az ószi álom
 ami nemcsak szomorú
 ám tolakodó
 és végzetes is
 buja, sárga, zöld,
 vörös és barna
 mint egy zsíros, szaftos
 ratatouille
 de mérgező és emészthetetlen

a semmi megfelelője?
 Nem, ez nem a semmi
 s nem is az ismeretlen

Senki nem töri a térded
 nem hoz menekész állapotba
 s nem indít el.
 De egy nap felébredtél.
 Lábra álltál. Jártál

semmi nem változott
 mégis más lett
 tovább élni

Megéri hát – mondom
 minden áron
 akarni
 s tudom
 hogy kételkedsz szavaimban
 de tudd, hogy nem tágítok

Kovács katáng Ferenc fordítása

Jonny Halberg

Ragyogás

Korán felkelek. Anya már a verandán ül. Nemsokára talál magának valami bíbelődnivalót, és egy óra múlva meggyózi magát, hogy megérdemel egy sört. Anya körmei nem teljesen tiszták, és már nem fésülködik.

Töltök egy csésze kávé, leülök, elnézek a völgy fölött. A másik oldalon, a Solhøy felőli meredeken olyan békésen állnak a birkák a réten, mint kis felhőcskék. Egy zöld John Deere arrébb gördül egy darabon. A tavaszi munkák kellős közepén járunk, dolgoznak. Ahol a völgy kiszélesedik, a folyó lassan hömpölyög a tó felé. A magas felhőhegyek alatt csillog a víz. Hogyan látnám mindezt, ha most jönnék ide először? Mit gondolnék a faluban lakó emberekről?

- Ma kiviszem – mondom.
- Vezetni?
- Most először.

A festőművészek fehér vászonnal kezdenek. Az írók üres lapot tesznek az írógépbe. Nekem egy Volvo Amazonom volt. Eléggé lepusztult Amazon, de rozsdá nélkül. Nem akartam se amerikai, sem egy új Fordot vagy Opelt. Népautót akartam. Ma már szinte senki sem vezet Amazont, de számomra ez a népautó. Elmúlt az ősz, a tél és a tavasz is, mire átépítettem. Hétfévenként a bátyáim segítettek, de többnyire egyedül szereltem.

Anya fázik.

– A nap legjobb része a reggel – mondja.

Simogatom a macskát, hagyom, hogy az ujjaim közé simuljon a hosszú, szürke bunda. Felveszem az overált, a védőcipőt, és kimegyek a

csűrbe. Kicsit várok, mielőtt kinyitom az ajtót, hogy megnézzem Anya évekkal ezelőtt ültetett krókuszát az egykor hófehér, mára idő marta házfalnál. Kimentem az éjszaka. A fák és a domboldal gyanta és csirázó fű szagát árasztotta. A ház, a csűr és a felfordult autóroncs beleolvadt a sötétbe. Nem volt mit nézni, de az erős és mély illatok fűszerként lebegtek a levegőben.

A fák mögött autót hallok. Egy Ford 17m zötyög be az udvarra, és a csűr előtt áll meg. Durran a kipufogó. Raggen és Kim ül az autóban. Amióta az autót szerelem, Raggen folyton a nyomomban van. Ajánlotta, hogy ingyen segít, csak mert annyira odavan az autókért. Időről időre megjelent, de nem engedtem be a csűrbe, sem őt, sem mást a városból. Raggenel hasonlítunk egymásra. Leginkább a saját társaságunkban érezzük jól magunkat. De Raggen nyughatatlan, mindig rágja valami. Betört néhány helyre, és drogot árul. Nekem ez teljesen oké, amíg nem lop tőlünk, és nem ad el hasist az anyámnak.

– Reggelt – kiabálja. – Kész van? Kimész velem?

Nem értem, hogyan tudhatta meg.

– Nem, még nem. Az utolsó simítások hiányzanak – mondom.

Elősietnek. Kim koreai, de évek óta Enevargban lakik. Tavaly ősszel folyton feljárt ide. Magas, sötét hajú, az összes helyi fiú sorra szerelmes volt belé. Nagyokat túráztunk együtt, horgászgattunk, tollasoztunk, és engem meglepett, hogy ő, aki akárkit választhatott volna, engem választott.

De Kim nem az én típusom. Amikor szerelmes lettem, megkértem, hogy ne jöjjön többet; olyan nyughatatlan, mint Raggen, és halálra unta volna magát itt fent.

– Tudom, hogy ma vezetni fogod – mondja Raggen.

A kezével összefogja hosszú haját s gumival lófarokba köti. Leveszi a napszemüvegét és ferdén elmosolyodik, majd visszatolja a szemüveget és cuppant egyet.

– Honnan tudod? – kérdezem.

– Csak tudom.

– Nem talált.

– Esküszöl?

– Esküszöm.

– A francba! – mondja, és össze-szorítja az ajkát.

– Csinos bőrdzseki – mondom Kimnek.

– Csak nem előmáasztál az odúdból végre? – válaszolja.

Kimben van valami, amitől más, mint a többi környékbeli lány. Valami különleges. Látszik a mozgásában, hallom a hangjában. Valami olyasmi, csak a nőkre jellemző, amit a férfiak mindig keresnek a nőkben.

Azt hiszem, ezt Raggen is tudja.

– Ne piszkálódj! – mondja.

– Van mit tenni. Élvezd a napot – mondom.

Raggen odamegy a csúrhöz. Tudja, hogy sötét van bent, és úgysem engedem leskelődni. Ezért leskelődés helyett a fülét tapasztja a faajtóra és hallgatózik.

Az avatás olyan lesz, mint keresztelő a napfényben. Az autó piros. Tíz réteg festék és húsz réteg fényezés. Tetőlapítás, levágtam a rugókból, hogy leültessem a kocsit. Sárhányó-alakítás. A lökhárítók és a hűtőrács krómozva. Alacsony profilú abroncsot tettem rá, olajnyomásmérőt és Nardi-kormányt.

Új, V8-as Rover motort szereltem bele. Egyébként minden eredeti, az ørebrói bontóban vásároltam. Nem akartam olyan csicsás cuccokat, amit sok ember a járgányára aggat. Sem hátsó spoiler, sem oldalsó szoknyát vagy kagylóüléseket, de különösen nem akartam róka farkat, mint ahogy plüssmacit vagy karácsonyfát sem a hátsó ablakba. Legyen csak egyszerű.

Amint becsúszik a kulcs, várok még egy kicsit, majd elfordítom. Fel-dübörög a motor. Erőtéljes hang; mély és durva, így is érezni az erejét, hogy nem bógetem fel. Ez az erő. Lassan kitolatok a ház elől. Anya intget a verandáról, és amikor kiszállok, bár fogalma sincs az ilyesmikről, azt mondja, hogy ez egy bestia.

– Jól van, mutter – válaszolom.

Rekedten nevet és eltűnik befelé, hogy titokban igyon egyet.

Anyá aggódik. Mindig is ilyen volt.

Óriási bogárként zümmögök a hegyek között, lassan, alig hallani a motort. Olyan szorosan és közel ülök az aszfalthoz, hogy szinte semmi sem választ el az úttól. Nagyon jól fekszik a kanyarokban, nem úgy, mint egy francia, amiben hányingert kapni a hullámzástól. Közeledek a leghosszabb egyenes szakaszhoz, és nyugodtan rálépek a pedálra. Megizzad a tenyerem. Már az egyenesben vagyok. 110. 120. A Rover dorombol. 130. 140. Álomban éppen így csináltam. Elhagyom a 170-et, kicsit remeg a kormány, de nem túlságosan. A hangák, kövek, árokpartok barna masszává olvadva tűnnek el. Megvan. Elértem a 180-as vonalat, olyan, mintha csak csendben állnék. Megcsináltam.

Az egyenes után megállok, kimegyek a mocsár széléhez és rágyújtok. Ennyi volt, gondolom. Aztán beme-gyek a városba.

A főtéren ma piac van, és tulajdonképpen tilos autóval behajtani. De minden szombaton egy banda bemegy a sarokig, és ott parkolnak. Ma is ott vannak, néhány nagy dög és egy pár Harley. Odagurulok. Mindenféle korú emberek lódörögnek a kocsik között. A legrondább amerikai áll középen, a legelőkelőbb helyen, Mortensen rózsaszín Impalája. Az impala tulajdonképpen egy antilop. De ez a széles rózsaszín bálna olyan sok tonna rozsdás vasból áll, hogy egy meleg nyári napon szinte elsüllyed az aszfaltban. Ki nem állhatom az Impalákat. Amikor kihívóan tovaringanak az úton, a többi autónak nem hagynak helyet. Mortensen is hasonlóképpen vezet, de ha az autón kívül van, akkor bizonytalan és óvatos. Így nem teljesen pontos. Össze sem lehet hasonlítani, milyen az autójával vagy nélküle.

Tíz méterre parkolok le a legközelebbi Harleytől.

Abbahagyják a beszélgetést. Eltelik két vagy három perc. Akkor jön az első, egy fiatal fiú. Néhányan követik, a többi utána csorog.

Köröznek körülöttem, lehajolnak, megnézik a krómozást és a lakkot, anélkül hogy megérintenék. Beszélgetnek és bólogatnak. Egy ismerős, behajolva az oldalsó ablakon, halkan megjegyzi, hogy ez egyszerűen csodálatos.

– Aha – válaszolom, és cigizek tovább.

– Azt hittem, valahogy jobb lesz. Kicsit trendibb.

– Nem – mondom.

Valami mást vártam. Itt nincsenek ilyesféle autók. Egyszer végre én lehettem volna az egyetlen. De a fakormány olcsónak tűnik most, mint valami béna guberált darab. Porszagúak az ülések. Szeretnék kimászni az autóból, elmenni, egyedül lenni.

Mortensen oda-vissza sétál, részletesen megszemléli a munkát. A bal hátsó sárhányónak támaszkodik, és hintáztatja a kocsit, hogy ellenőrizze a rugózást.

– Ez itt egy rohadt svéd, mi? – mondja nekem.

– Az én svédem – mondom.

– Szép munka. Szép.

Mortensen a Harleyk és az autók felét biccent.

– Dumálunk egyet?

Látom magam előtt az Amazont, az Impalával szemben felállítva. Feltekerem az ablakot Mortensen holdvilágképe előtt, elhajtok, kimerültebben, mint a hosszú téli menetek után.

Anya a tó felőli lejtőn, egy kövön ül. Beborult. A magas felhők úgy fénylenek, mint a réz. Leülök mellé. Már egy kicsit be van csípve, de még nem eléggé.

A tó fölött, a felhők hasadécai között fénylegyező nyúlik le a sötét vízig.

– Mitől félsz? – kérdezem.

– A naptól. A felébredéstől.

– Mire gondolsz?

– Arra gondolok, hogy a földgolyó bármelyik pillanatban megszűnhet forogni. Hogy egyszer csak hirtelen nem érzem a súlyom, és kisodródok, el a földtől.

– Ne törődj ilyesmivel – mondom.

A fény úgy bukik át a felhők sűrű fátyla alól, mint hosszú csikokra vágott aranypapír. Nagy, világos foltok fénylenek a tapon. Vihar lesz, korán kezdődik az idén. Azelőtt sohasem láttam ilyenek. Meginog a lábam, mintha egy szellőkés belém kapott és hátrataszított volna.

– Férfira lenne szükséged, egy rendes férfira – mondom. Azt mesélem, kitalálva egy történetet, hogy a városban találkoztam egy kedves, régi

iskolai barátjánéval. Csak fel kellene hívnia.

Az udvaron Raggen vár.

– Nélkülem avattad fel!

Körben járkal a murván, és remeg a keze.

– Nekem is ott kellett volna lennem, melletted ülnöm – sistereg.

– Hazudnom kellett. Egyedül akar-tam vezetni.

Hagyom, hogy kitombolja magát. Egyre inkább leköti figyelmét az Amazon. Elszáll a mérge, megváltozik az arca, kinyílik, és kisfiúszerűvé válik. Az ajkát beharapva csodálja a pirosan fénylő acéltömeget.

– Ez nem lehet igaz – mondja melegen, mint valami idős hölgy.

A motorháztetőre teszi a kezét.

– Kipróbálad később? Még ma?

– Megveszed az autót? – kérdezem.

– Haha – mondja.

– Komolyan gondolom. Mennyit adnál érte?

– Nincs pénzem. Hagyd már!

Nem veszi le szemét a kocsiról.

Ha mondok valamit, azt komolyan is gondolom. Esküszöm. Megkapod harmincezerért.

– Harmincezer? Harminc?

Most Raggen arra gondol: ez meghülyült.

– Senki sem ad el egy ilyen autót harmincezerért!

– Meg tudjuk beszélni. Részletre megkapod.

Hozok töltőtollat és papírt.

– Írjam vagy ne írjam? Lehet, hogy meggondolom magam.

Beletúr a hajába és leveri a nap-szemüveget a fejről, de észre sem veszi, hogy leesett. Bólint, és rekedtem megszólal: Igen, na, írjad.

Megírom, odanyújtom a papírt és a tollat, odaírja a nevét.

– Itt áll feketén-fehéren. Most már nem tagadhatod le – örvendezik a papírral hadonászva. Azt válaszolom, igaza van. Raggen úgy lengeti a papírt, mintha valami embertömegnek mutogatná, rámutat, és mosolyog a csűr, a ház, a fák és a murva felé.

Indítja az autót, felbög a motor, és elrobog köszönés vagy integetés nélkül. Így van jól. Már látom is magam előtt, ahogy pár év múlva Raggen és Kim a piros Amazonban úton vannak Svédországban. Szeretik és nyúvik egymást, olcsó bort isznak és az üvegeket a hátsó ülésre dobják, csókolózásuk beleég az eredeti huzatba. Kívül országúti és városi vad kalandozások hegei borítják az autót, a sárhányók olyanok, mint a hullámvasút, a hűtő-rács töredezett, a krómozás lekopott. Mögöttük teljes hangerővel 40 watt dübörög, elnyomva a motor reszelős csikorgását. Verekszenek, hazudnak és szeretkeznek az autópihenőkben az őszi szürkületben, és addig hajtják az Amazont, amíg csak roncs nem lesz belőle. Ennek így kell lennie.

Kőszegi Dóra fordítása

Posta Ákos István

Ismeretlen európai miniállam

A Feröer-szigetek

Történelem és politika. A Feröer-szigetokről talán csak a skandinávisták és a filatelisták hallhattak valamit is, hiszen nem túl ismert államocska ez. Hihetetlenül széles körű autonómiával rendelkező szigetcsoport Skócia, Norvégia és Izland között. Területét tekintve (247 000 négyzetkilométer) feleakkora, mint a legkisebb magyarországi megye, Komárom-Esztergom, lakossága pedig körülbelül 48 000 fő (2005. júniusi adat). Önálló kormánya, bélyegkiadása, pénzneve van. Itt székel a világ legrégebbi parlamentje, a 900 óta működő Løgting, mely ugyan nem folyamatosan tudott hatalmat gyakorolni, de tradicionálisan a legrégebbi parlamentnek tekinthető. Jelenleg Dániához tartozik, de 1948 óta autonóm, a CEPT és az Északi Tanács önálló tagja, bár ennek jogszerűségét Dánia vitatja, hiszen nemzetközi szervezeteknek, mint amilyen az Északi Tanács is, csak független, teljes mértékben szuverén országok lehetnek tagjai. Ezzel kapcsolatban heves viták vannak a dán miniszterelnök, Anders Fogh Rasmussen és a dán parlament két feröeri képviselőjének egyike, a balliberális szeparatista Høgni Hoydal, volt feröeri miniszterelnök-helyettes, jelenlegi ellenzéki vezér között. A szigetcsoportnak külön rendszáma (FO), internet-domain-kódja (.fo) van. Ennek ellenére Magyarországon, mondhatnók, egyáltalán nem ismert, eddig csupán egyes antológiákban szerepelnek, illetőleg az ELTE professzoraként dolgozó Bernáth István fordításában jelent meg William Heinesen *Elátkozott muzsikuskok* című regénye (Polar Kiadó), valamint a nemrégiben elhunyt disszidens Mervel Ferenc fordításában egy feröeri irodalmi összeállítás, melyben saját fordításokat közöl az 1900 és 1950-es évek vége közt született, népszerű szerzőktől (Magyar Napló 1999 szeptember). Régebbi feröeri irodalom eleddig egyáltalán nem volt olvasható magyar nyelven.

Sokáig csak kizsigerelt, lényegében véve csak vegetáló gyarmat volt, mondták is sokszor, hogy „Koppenhága utcái feröeri bálnazsírral vannak kivilágítva”. Az 1600–1800-as évek közt fennálló dán kereskedelmi monopólium ellen lázadt legnagyobb hősük, Pál Nólsoy.

Talán Feröer az egyetlen ország, ahol a második világháborúnak csak pozitív hozadékai voltak. Feröert az angol csapatok szállták meg, míg Dániát a németek, így a két terület között a kapcsolat lényegében véve elhalt. Mivel az angolokkal kereskedni tudtak, stratégiai fontosságú lett a német cirkálók által elzárt Angliának az északról érkező élelmiszer-utánpótlás. Ennek következtében hamar elkezdett gazdagodni az ország, hiszen lakói szabadon kereskedhettek, ráadásul nagy felvevőpiaca is volt a halászati termékeknek. Az ország egyetlen repülőterét is ekkor építették. Mivel a dánoknak nem volt lehetőségük a szigetvilág életének befolyásolására, s az angol megszállók sem szóltak bele a közigazgatásba, a világ legalapvetőbb princípiuma, a szubszidiaritás juthatott

érvényre, jobban is, mint másutt. (A szubszidiaritás ilyen fokú manifesztálódása természetesen nemcsak a történelmi helyzetből, hanem a természetföldrajzi adottságból is következett.)

A háború után nagyon nem akaródzott visszazokni ebből a természetes állapotból a régi elnyomásba, s hamarosan kiharcolták maguknak az autonómiát, így 1948 óta létezik Feröer mint önálló entitás, független törvényhozással, amelyben mindenről szabadon dönthetnek, mindaddig, míg az adott ügy nem érinti Dániát. Hivatalosan az államfő a dán királynő, de a gyakorlatban egy az általa delegált személy, az úgynevezett birodalmi ombudsman tölti be ezt a szerepet, aki tagja a parlamentnek, de nincs szavazati joga. Az összes feröeri törvényt láttamoznia kell, hogy érvényre juthassanak. Éves jelentést készít a gazdasági fejlődésről, illetve kétévenként elkészíti a feröeri törvények jegyzékét. Jelenleg a posztot Søren Christensen tölti be. A Feröer-szigeteket a dán parlamentben két képviselői hely illeti meg. A miniszterelnök Jóannes Eidegaard.

A feröeri politikai élet fő választóvonalát a Dániához való viszony kérdése. Vannak unionisták, és vannak szakadárok. Mindkét oldalon találhatóak polgári, liberális, szocialista pártok egyaránt. A parlament ülései nyilvánosak. A harminckét fős helyi törvényhozásban jelenleg hat párt képviselteti magát: a radikális szakadár és balliberális Tjóðveldisflokkurin, a szakadár és polgári Fólkaflokkurin, a szociáldemokrata unionista Javnaðarflokkurin, a keresztényszociális unionista Miðflokkurin, a szociálliberális szakadár Sjálvstýrisflokkurin és a liberális unionista Sambandsflokkurin.

Feröeren erős a civil szféra is. Egyik legjelentősebb csoportosulás az Amnesty International feröeri tagozata, amely 1965-ös alapítási dátumával a világon az elsők közé tartozik.

Gazdaság. A feröeri gazdaság alapja a halászat, amely az export több mint 90 százalékát adja, valamint a birkatenyésztés. Újabban az olajkutatás is jelentőssé vált. Az egy főre eső GDP 2001-ben 22 000 amerikai dollár volt.

A feröeri gazdaság a széles körű autonómia elnyerése után gyorsan fel lendült, majd egy, az NSZK-hoz hasonló gazdasági csodát valósított meg, s egészen a nyolcvanas évek közepéig teljes foglalkoztatottság volt, és utána is sokáig 1-2 százalékos volt a munkanélküliségi ráta.

A munkabérek is a gazdasági fejlettségnek megfelelőek. Egy munkás 112,52, egy kisiparos 129,93, egy hivatalnok 137,63, egy tisztviselő pedig 175,44 koronát keres óránként. Viszonyításképp álljak itt egy-két ár is. Egy liter tej 10 korona, egy kenyér 22 korona, egy üveg sör 8-10 korona.

Az energiaellátás területén független, még tartalék energiát is termel.

Mivel nincsen katonasága, hadi kiadások egyáltalán nincsenek.

A feröeri gazdaságtörténetnek egy igen érdekes periódusa a második világháborút követő időszak. Az NSZK-ban Wirtschaftswunderzeitként emlegetett időszak, a konjunktúra sokak számára a történelem egyik legjobb időszakának számít. Ez az időszak nemcsak a meggyalázottsága és szétszaggatottsága ellenére emelkedő NSZK számára volt a nullából a csúcsra jutás periódusa, Feröer is ekkor vált csak vegetáló szigetecsoporthoz erős gazdaságú, fejlett országgá.

A briteknek szállított élelmiszer-utánpótlásokon gazdagabbá lett feröeriek úgy döntöttek, hogy hatalmas beruházásokba kezdenek. Felépítették a közút-

hálózatot még az egészen piciny falvakhoz is. Az életminőséget is javították, egyetemet, rádiót, televíziót alapítottak, kikötőket építettek és fejlesztettek. Ez a sosem látott, radikális fejlődés ugyanakkor több költséggel járt, mint amennyi tartaléka volt az országnak, ezért hitelekért folyamodott, és a kilencvenes évek elejére Dániánál eladósodott. A válság csúcspontja 1993-ra tehető. Ekkor leállítottak munkálatokat, így például Gásadalurnak, a legkisebb falunak nincs közúti összeköttetése, de a rendszer nagyjából kiépült. A Kondratieff-ciklussal összhangban a kellő időintervallumot helyesen használták föl. Összevetésül: Magyarország a hasonló pénzzuttatásokat a diktatorikus rendszer működtetésére fordította, a teljes foglalkoztatottság pedig nem fedett valós fejlesztéseket. Ehhez persze hozzá tartozó tény, hogy a dán és a szovjet megszállás mentalitása között nagy mértékű különbség van. A megszállás szó Dánia esetében jelenleg már vitatott is, az unionista és a szeparatista pártok eltérően értelmezik, hiszen jogilag valóban nem független állam Feröer, ugyanakkor Dánia a belügyekbe nemigen szól bele, bár korántsem zökkenőmentes az országrészek viszonya. Ugyanakkor az is jellemzi a kapcsolatot, hogy a szigetvilág tulajdonlásáért évi 200 000 amerikai dollárt fizet a miniállamnak.

Sport. Feröer eddig még nem volt önálló résztvevője az olimpiai játékoknak, ugyanakkor futballválogatottja önálló és a paralimpiai játékokon Sydneyben már képviseltette magát önállóan Heidi Andreasen (szül. 1985. december 18-án) személyében. Heidi születésétől fogva térdtől lefelé béna. Első sikerét Európa-bajnokságokon szerezte, először Braunschweigben, majd Sheffieldben. Sydneyben a paralimpián négy érmet szerzett (három ezüstöt, egy bronzot). 2001-ben aranyérmes lett a stockholmi EB-n. 2002-ben jelölték a legjobb fogyatékos sportoló címre, csekély különbséggel maradt a holland tolószékes teniszszőnő, Esther Vergeer mögött a második.

2004-ben hazája egyetlen paralimpiai képviselőjeként és egyben zászlóvivőjeként szerepelt. Ekkor egy bronzérmes szerzett.

Jelenleg két világcsúcsot is tart. 200 méter szabad és 50 méter pillangó.

A sport világában Feröer az FRO rövidítéssel szerepel.

Gasztronómia. A feröeri gasztronómiában a tenger gyümölcsei igen fontos szerepet kapnak. Minthogy a Golf-áramlat különösen kedvező klímát teremt, rengeteg halfajta él a környékbeli vizeken. Emellett a páratlanul gazdag madárvilág is szolgál élelemmel mind tojás, mind hús formájában. A juhállomány az emberi populációét is jelentősen meghaladja, a 47 000 emberre több mint 60 000 juh jut. A növénytermesztés lehetőségei jóval korlátozottabbak, a két fő kultúrnövény a rebarbara és a burgonya (receptek a borítóbelsőn).

Hitélet. Feröer az ősi természetkultusz, a skandináv-germán politeista hit után 999-ben Sigmundur Brestisson térítése nyomán vette fel a kereszténységet. Sigismund tevékenységével zárul a nevezetes Feröer-saga, mely Izlandon keletkezett, és a feröeri őstörténet legjelentősebb forrásanyaga. A feröeri őstörténet motívumai mind a mai napig élnek a néphagyományokban. Egyik legjelentősebb motívum az Yggdrasil, az életfa, mely analóg az ősmagyar mitológia életfájával vagy az asztrológiában az MC-IC-tengellyel.

A lakosság 84 százaléka evangélikus, 7-10 százalék tartozik a skót William Gibson Sloane prédikátor által 1900 körül alapított testvéri közösséghez. A szigeteken hetven római katolikus él. A Bahai egyház is jelen van a szigeteken pár hívővel.

Rádió, tévé. A Feröer-szigeteken egyetlen televízióadó, a Sjóntvarp Foroya (svf) sugároz műsort. Három rádióállomás működik: a közszolgálati Útvarp Foroya, a kereskedelmi Rás2 és a klerikális Lindin. Mivel ilyen kevés saját csatornával rendelkeznek, világszerte itt van a legtöbb embernek műholdvevő berendezése, illetve Észak-Európában itt építették ki először a DVB-T rendszert, azaz a digitális földfelszíni televíziós műsorszórást, amellyel 2002 óta huszonhét tévéprogramot sugároznak. Tervezik egy második hazai tévécsatorna elindítását is.

Zene. A feröeri zene egyedülálló a világon. Minthogy földrajzilag periférikus, ráadásul mindenütt óceán által övezett terület, nemigen érték kölcsönhatások a népzénet, így egészen archaikus dallamok is megmaradhattak változatlan formában. Ilyen különlegesség az a körtánc is, amelyet több tudós leírt, köztük V. U. Hammershaimb is, akiről bővebben a szépirodalmi fejezetben esik szó.

Teitur Lassen a legismertebb feröeri férfi zenei előadóművész 1977-ben Tórshavnban született. Gimnáziumi éveit Dániában töltötte, majd tizenhét évesen Londonba költözött, hogy angol nyelvtudását felfejlessze. Első lemezét, a *Sólin og Regnidet* feröeriül írta, többi korongja anyagát angolul. (A lapszám utolsó két oldalán a vele készült interjút olvashatják.)

A népzene a mai művészekre is erősen hat. Az egyik leghíresebb feröeri énekművész, **Eivør Pálsdóttir** (1983), aki a népdalok dallamvilágát vegyíti a jazzes-bluesos, sőt, akár a metálosabb hangzással.

Lena Anderssen stílusa leginkább a brit és ír popzene főbb csapatainak (B*-Witched, Texas, Bellefire) és a hasonló német Wonderwall stílusához hasonlít.

Gudrun Sólja Jacobsen (1982) Alainis Morisette-t, a magyar származású kanadai világklasszist tartja példaképének, de véleményem szerint Jewel művészete is nagy hatással van rá. Elementáris erejű hangjával és kitűnő zenei stílusával teljes joggal nyerte meg a Stjerne for en aften versenyt, amely Dánia Megasztár-variánsa, amelyre egész Dániából, illetve a külbirtokokról is érkeztek a versenyzők.

Az ország fejlett zenei kultúrájára jellemző, hogy a komolyzene is igen kedvelt, s hogy a legnevesebb külföldi művészek (például a jazzidol Lisa Ekdahl, a rock-klasszikus Europe, a technos Darude) is fellépnek fesztiválokon.

A komolyzenében, a jazzben és a rockban egyaránt tevékenykedő művész Kristian Blak, aki gyakran komponál az Yggdrasil (Életfa) nevű hard-rock zenekar számára. Az Yggdrasil zenélt már együtt Eivørrel, sőt közösen is koncerteznek.

Kétévenként kerül megrendezésre a Prix de Foroyar, ami a Ki mit tud? és a Megasztár helyi variánsa.

Az összeállításban olvasható egy tárca Elin Heinesentől is (Jens Pauli Heinesen lánya), aki a nyolcvanas évek egyik feröeri popcsillaga.

Több évtizede van a pályán a neves ének- és színművész, Annika Hoydal (Høgni Hoydal volt miniszterelnök-helyettes nagynénje). Megzenésítette többek között William Heinesen verseit is.

Film. A Feröer-szigeteknek van önálló filmgyártása is. Legjelentősebb rendezőjük, az 1957-es születésű Katrin Ottarsdóttir az első feröeri, aki filmakadémiát végzett. 1989-ben ő forgatta a legelső feröeri nagyjátékfilmet, *Atlantic Rhapsody* címmel, mellyel rögtön több nemzetközi fesztiválon is díjat nyert. Az első feröeri road movie-t, az 1999-ben készült *Bye Bye Bluebird* című szatirikus hangvétellű filmet szintén ő alkotta, amellyel elnyerte a Lübecki Északi Filmnapok (Nordische Filmtage, Lübeck) fődíját.

Eddig összesen hét nagyjátékfilm készült 1989 és 2005 között. A Feröer-szigetek filmgyártása nem túl kiterjedt, de műfaját tekintve sokszínű; akad köztük irodalmi adaptáció (Barbara), road movie (*Bye bye Bluebird*), dokumentum-játékfilm (*Atlantic Rhapsody*), filmdráma (*Schneeland*). A legutóbbi egy 2005-ös gyártású feröeri-NSZK koprodukció.

Legismertebb színészek Hildigunn Eyðfinnsdóttir, Katrin Ottarsdóttir lánya, aki a *Bye Bye Bluebird* egyik protagonistája, valamint Johan Dalsgaard, aki a Hin Stuttligi Flokkurin nevű parlamenten kívüli párt alapítója.

A feröeri televízió is készít sok filmes anyagot, de ezek természetesen nem mozi-, hanem televíziós forgalmazásra készült műsorok, melyek közül a híradót, a hetente jelentkező sportműsort és a szintén heti rendszerességű, kiemelkedő színvonalú kulturális magazint bárki szabadon letöltheti az internetről is.

A Duna Televízió *Minoritates Mundi* című sorozatának stábja két részből álló dokumentumfilmet készített a Feröer-szigetéről. A rendező Cselényi László volt. Itt forgatott filmet Andits Petra, aki a mindennapok szemszögéből mutatta be az ottani természettiszteletet és hitéletet. A film *Észak-atlanti vacsora* címmel megtekinthető a www.freetv.hu honlapon. A National Geographic is a műsorára tűzött már saját gyártású dokumentumfilmet.

Szépirodalom. Feröer magas szintű könyvkultúrával és irodalommal rendelkezik. A világ összes nyelve közül a feröerit a legmagasabb az egy főre eső kiadott könyvek száma.

Az irodalmi műveltségnek nagy hagyományai vannak, legismertebb írójuk, Heinesen mutatta be, a Bernáth István fordításában magyarul is megjelent, eredetileg dán nyelven írt regényében, az *Elátkozott muzsikusokban*, hogy a régiek is mennyire műveltek voltak, s hogy ebben a világ forradalmaitól, politikai viharaitól elzárt „elefántcsonttorony”-ban mennyire tájékozottak voltak a világ irodalmáról, mindennemű politikai-közéleti hatások nélkül.

Jesper Rasmussen Brochmand (1885–1965) 1603–08 közt külföldön tanul, majd 1610-től Koppenhágában tanít teológiát. 1639-től a tengeri vidék, a Seeland püspöke. Áhítatos könyveket és tankönyveket ír. *Huspostille* című kötetét egészen az 1900-as évekig minden feröeri templomban használták.

Thomas Kingo (1634–1703) 1658-tól teológus, házitanító és községi lelkész. 1677-ben Fünen püspöke lett. Sokoldalú barokk költő. Az egyházi témák mellett számos humoros költeményt és tájleírást is alkotott. 1699-es keltezésű egyházi daloskönyvének felbecsülhetetlen jelentősége volt Feröer egyházi életében 1900-ig. Voltak olyan versek is, melyek folklorizálódtak, s egy Graba nevű amatőr ornitológus jegyezte le őket, mielőtt kivesztek volna a köztudatból. A következő versszöveg is Kingo fentebbi kötetéből származik:

*Istenem, Te tudod, mi kell nékem!
 Boldogságom kezeidben,
 S hogy a világ miben szenved hiányt,
 Már látod is; Lelkem mi kell még?
 Rendelkezzék csak az Isten!*

1766. október 11-én született Feröer legnagyobb nemzeti hőse, a polihisztor **Pál Nólsoy**, aki tengerész, kereskedő és költő is volt. Autodidakta módon szerezte műveltségét. A Rybergs Handel nevű dán kereskedelmi monopólium üzletvezetője lett. 1804-ben építette meg a Royndin Fríða („Szép Kísérlet”) nevű hajót, amellyel beutazta Európát és Amerikát. Rövid ideig Koppenhágában élt. Felismerte annak a jelentőségét, hogy a dán monopólium politikailag és gazdaságilag egyaránt függővé teszi Ferőert. Ezért küzdött annak önállóságáért. Költészetében metaforikus köntösben terjesztette ezeket a gondolatokat, hogy elkerülje a cenzúrát. Amikor az éhínség idején, 1806-ban gabonát próbált szállítani Angliából Ferőerre, s hajója a hazai partoknál, a Feröer északi részén lévő Sumba partjainál elsüllyedt, a tengerbe veszett. Ezt verselte meg Janus Djuurhus *Pál Nólsoy hazatérése* című balladájában.

Pál Nólsoy legjelentősebb verse a *Madár balladája*. Ez a költemény lett a szimbóluma az 1620 és 1856 közt érvényes dán monopóliummal és gyarmatosítással szembeni ferőeri ellenállásnak. A csigaforgató képében a költő saját magát jeleníti meg. Azóta Feröer egyik nemzeti jelképe a csigaforgató.

Az első népmesegyűjteményt Kriza János kortársa, Vencelus Ulrichus Hammershaimb és Jakob Jakobsen együtt szerkesztette 1886–91 közt, két kötetben, mintegy ezer oldalon.

V. U. Hammershaimb (1819, Vágar, Feröer-szigetek – 1909, Koppenhága, Dánia) Ferőeri népmesegyűjtő, politikus, teológus, filológus, Feröer parlamenti küldötte Koppenhágában három cikluson keresztül. Ő gyűjtött először ferőeri népmeséket, népmondákat, balladákat, amelyeket sajtó alá rendezett és kiadott. Habár német származású, dán nemzetiségű volt, ferőeri identitásúnak vallotta magát, és az irodalmi nyelv megalkotójaként vált híressé. Régebben a ferőeri százkoronás címetlen is az ő portréja volt.

Jakob Jakobsen nyelvész volt, akinek az írott nyelv szabályainak megalakításában volt fontos szerepe.

Az első lapot, a Faeringtiderne című, mindössze kilenc lapszámot megért, majd betiltott újságot a politikus-bíró **Niels Cristopher Winther** (1822–1892) adta ki, aki egyben képviselő is volt, mégpedig 1851–57 közt a koppenhágai Folketingben, 1852 és '57 közt pedig az újonnan összeült, 1812-ben feloszlatott helyi parlamentben, a Løgtingben is.

A Patursson család sok nagyságot adott Ferőernek. Súsanna, Jóannes és Sverri Pál Nólsoy ősunokái voltak. Az egykori Patursson-uralom, amely korában a legnagyobb és leggazdagabb volt az egész szigetvilágban, ma emlékműzeum.

Súsanna Helena Patursson (1864, Kirkjubøur – 1916, uo.) író, feminista harcos. A szigetek egyik legmódosabb földbirtokoscsaládjába született, mindkét fiútestvéréből híres értelmiségi lett. Mindhármójuk magánúton végezte tanulmányait. Helena Koppenhágában tanult jogot, s két évig jogi

asszisztensként dolgozott. Hazatérvén a feröeri sajtó egyik úttörője volt, a korai lapokban sorra jelentek meg kisprózái *Oyggjarnar* (A Szigetek) címmel megalapította és szerkesztette az első női magazint, amely 1905 és 1908 közt jelent meg. Írt könyvet a lakáskultúráról, a konyhaművészetről (ezek a témák hangsúlyt kaptak a folyóiratban is), összeállít egy receptgyűjteményt, valamint önéletrajzi motívumokból merítkezve megírta az első feröeri drámát. Harcol a nők politikai emancipációjáért, de ennek beteljesítését még a politikai életben nagy súllyal rendelkező testvérei sem tudták foganatosítani. A rengeteg munka felőrölte erejét, s fiatalon elhunyt.

Jóannes Patursson (1866, Kirkjubøur – 1946, uo.) földbirtokos, költő, népnemzeti politikus, a Norvégiában folytatott mezőgazdasági tanulmányai során ismerte meg a norvég nemzeti mozgalmakat, amelyek az eldánosodó nyelv megtartásáért és a független Norvégiáért küzdöttek. Mindkét terület a dánok fennhatósága alá tartozott. Feröeren nem sokkal azelőtt szűnt meg a dán kereskedelmi monopólium (1856-ban), s a lakosság érezte, hogy mennyire előnyös a gazdasági függetlenség. A nevezetes 1888-as karácsonyi találkozón született meg a feröeri függetlenségi mozgalom. Ezen a találkozón hangzott el először az akkor huszonnégy éves Jóannes által írt mozgalmi himnusz, a *Nú er tann stundin komin til handa* (Most eljött az idő, hogy kereskedjünk). 1906-ban megalapítja a Sjálvstýrisflokkurint, 1939-ben pedig a Fólkaflokkurint, vagyis a Önrendelkezési, illetve a Néppártot. Költészetének elsődleges ihletője a függetlenségi mozgalom; költészete elsősorban politikai költészet.

Sverri Patursson (1871, Kirkjubøur – 1960, uo.) volt az első feröeri prózaíró és egyben jelentős ornitológus is. 1898 és 1900 közt jelentette meg madártani lapját, a *Fuglaframit*, amelyben külföldi szakirodalomból fordított és szakmai cikkeket publikált. 1914-ben lefordította Defoe *Robinson Crusoe* című művét. Az ő kezdeményezésére avatták március 12-ét, amikor általában a nemzeti állatnak számító csigaforgató elsőként érkezik a szigetekre, nemzeti ünneppé.

A Djurhuus fivérek különösen fontos irodalmi tevékenységet folytattak.

Janus Djurhuus (1881, Tórshavn – 1948, uo.) képzett jogász, az első modern feröeri költő. Tökéletesen tudott latinul és ógörögül. Költészetére is ezek a kultúrák hatottak a legnagyobb mértékben. Lefordította feröerire az *Iliászt*, s ő alkotta meg az első feröeri verseskötetet is. Művein erősen érezhető azoknak a romantikusoknak a hatása is, akiket fordított, így ő nemcsak a modern irodalom megteremtője, hanem a nemzeti romantika nagyja is. Költészetében a modernebb, szabad verses formák archaikus nyelvezettel keverednek. Öccse, **Hans Andrias Djurhuus** (1883, Tórshavn – 1951, uo.) költő, pedagógus. Elsősorban gyermekversei tették híressé. 1919-től haláláig a feröeri pedagógiai iskola docense. Ha testvéréhez viszonyított helyzetét akarnók meghatározni, akkor Janust inkább mint nagyon tisztelt, nagyra becsült költőt, Hans Andriast pedig inkább mint közkedvelt költőt lehet jellemezni. Irodalmi munkássága mellett tankönyvek szerzőjeként is dolgozott. Több közhasznú szervezet elnöke (például Gyermekegély Alap, Feröeri Színművészeti Társulat, Feröeri Múzeumi Társaság, Nemzeti Könyvtár) Feröer irodalmi lapját, a *Varðin*-t is szerkeszti. Több kötetének illusztrátora William Heinesen.

Jørgen-Frantz Jacobsen (1900–1938), a fiatalon, tuberkulózisban elhunyt író-költő írta meg az egyik legjelentősebb feröeri regényt, az 1997-ben Nils Malmros rendezésében feröeri produkcióban egyaránt filmre is vitt *Barbara* címűt, amelyben egy valós személy, Beinta Broberg (1667–1752) életét dolgozza fel. A regényt már 1961-ben NSZK produkcióban, Frank Wismar rendezésében is megfilmesítették, *Barbara – vad, mint a tenger* címmel.

Jacobsen egyébként Koppenhágában tanult történelem–francia szakpáron, és a Politiken zsurnalisztája volt. Huszonkét évesen betegedett meg tuberkulózisban, ezért élete további részét többnyire különböző gyógyintézetekben töltötte. Jelentős és még máig is csak részben feldolgozott és kiadott levelezése unokatestvérével, William Heinesennel.

William Heinesen (1900–1991) a legismertebb feröeri író, költő, grafikus, írófejedelemnek számít. Életének legnagyobb részét a fővárosban, szülővárosában, Tórshavnban élte le. Főként anyanyelvén, dánul írt. Tanulmányait a koppenhágai kereskedelmi iskolában végezte, de nem fejezte be, s apja üzletében lett levelező. Emellett írt, később kizárólag írásaiból és könyvillusztrációiból élt meg. Tagja volt a parlament kulturális bizottságának, és a helyi színházban is dolgozott. Nobel-díjra jelölték. 1965-ben elnyerte a legrangosabb skandináv díjat, az Északi Tanács irodalmi nagydíját. 1991-ben, szülővárosában hunyt el.

Christian Matras (1900–1988) a feröeri egyetem nyelvészeti tanszékének első vezetője volt. Ónorvégból szerzett doktorátust, és a legjelentősebb munkájában Feröer nyelvészeti és kulturális sajátosságait veszi górcső alá. A feröeri természet sokszor adta témáját alkotásainak.

1901-ben született **Heðin Brú**, aki szintén jelentős író-műfordító (Shakespeare: *Hamlet*, Gottfried August Bürger: *Münchhausen*, Dosztojevszkij: *Karamazov testvérek*, Emily Brontë: *Üvöltő szelek*). Eredeti neve Hans Jacob Jacobsen, művésznevét 1930-ban vette fel, mikor első regénye megjelent. Legjelentősebb regénye magyarul még nem jelent meg. Címe *Feðgar á ferð*, angol fordításban *Az öreg és a fiai*. Ez az első olyan feröeri regény, amelyet angol nyelven kiadtak. Ez egyben a legolvasottabb feröeri regény, sőt, az évszázad könyvének is megválasztották. A népszerű regény arról a társadalmi folyamatról, jelenségről szól, ahogyan a hagyományos agrártársadalomból fejlett halásztársadalommá alakul Feröer. Hedin Brú fordította le a neves irodalomkritikussal, Rikard Longgal együtt a feröeri ősmítoszt, a Feröer-sagát. 1987-ben hunyt el.

Az első irodalmi lap a Varðin (Útjelző), amelynek főszerkesztői többek között Rikard Long, Heðin Brú és Hans Andrias Djurhuus voltak. A Varðin a XX. századi és mai feröeri irodalom nagyjainak fő publikálási helye. 1921 óta jelenteti meg az azonos nevű, 1912-ben alapított kultúregylet. Későbbi alapítású és szintén jelentős a Brá (Figyelő) című lap. Egyes fővárosi lapoknak irodalmi mellékleteik vannak.

Gudrin Helmsdal 1941-ben született Tórshavnban, ahol ma is él és dolgozik. '53 és '67 közt Koppenhágában élt. Ápolónővéri képezése van, és a feröeri egyetemen nordisztikát is tanult.

Napjaink legjelentősebb esztétája, filológusa, irodalmára az 1952-es születésű **Malar Marnersdottir**, aki a feröeri egyetem (Fródkaparsetur) exrektornő-

je, a feröeri irodalom professzora. Megírta – többek között – Súsanna Helena Patursson monográfiáját.

Jóanes Nielsen 1953-as születésű író. Több verses-, novella- és esszékö-tete jelent meg.

Maria Meinhardsdottir 1985. augusztus 4-én született. Söldarfjörðurban él. (Versét Assa Færø angol nyersfordítása alapján ültettem át magyarra.)

Teitur Lassen

Csak elmerengtem...

*Csak elmerengtem, hogy már mióta nem láttalak
Egy érzés bennem, hogy szeressük egymást, ebelyett
csak merengtem, csupán merengtem
Ezernyi képem van, köztük melyen abban a ruhában vagy, melyben táncoltál
De én a tompa fényben félénken fotóztam, majd csak a képekben gyönyörködtem,
S csak magamba süppedtem, csupán magamba süppedtem.
A távolságon gondolkodom, abelyett hogy megcsókolnálak
Énekes vagyok dal nélkül
Minél tovább várok, annál hübb maradok
Én, én csak elmerengtem, csupán merengtem,
hogy ez egy süllyedő hajó
Igen, untatnak a képeslapok,
különösen az a kutyás és cupidós
kimerít, hogy bívlak s hiányzol,
s álmodom, hogy szeretkeztünk
Ne értsd félre, még mindig szeretlek,
Belül mélyen érzem,
hogy szeretjük egymást, ebelyett
csak merengtem, csupán merengtem
A távolságon gondolkodtam, abelyett hogy megcsókoltalak volna
S az idő ennek ellenére fut
Ha várok, annál hübb maradok, bébi, csak merengtem
csupán merengtem
Azon, hogy kimerít, hogy csak betente egyszer bívlak,
s csak gondolkodom a távolságon, abelyett hogy megcsókolnálak.
Merengek, s magamba süppedek. Kétségbeesetten magamba süppedek.*

Maria Meinhardtsdottír

Elvakítva

*Üresen, de már gondolatoktól telten
Csöndben, de zajtól zsongó fejjel
Üresen*

Csend. Mosolygó csend.

És nem éred el! De hiszen el sem akarsz érnit?!

*De belül égő szárnyasugár
súg gúnyosan:
már mióta hallhatnád
de nem hallod!*

Nem virág

*A virág tökéletes és szép
A virág boldog
Ő nem virág
Akarva sem*

*Olykor-olykor, mikor mosolyog
Virággá sarjadna
De elbervad rögtön
Mintha mi sem történt volna
S mintha senki sem látta volna meg
Ismét egyedül*

*Pedig...
Csak nem látja meg
Mert a szándék lassan, lassan
elveszett*

*Nem tudja, milyen
Rózsa lehetne
Mert az eszméje
Vakká tette.*

Venceslaus Ulricus Hammershaimb

A fókánó

(Feröer-szigeteki népmese Hammershaimb gyűjtéséből)

A fókák olyan emberek, akik öngyilkosok lettek, mégpedig úgy, hogy a tengerbe vetették magukat. Egyszer egy évben, vízkeresztkor, levethették fókabőrüket, és emberi alakjukban látszottak. A szirteken, a tengerben vagy a barlangokban körtáncot jártak, s játszadoztak.

Mesélik, egy ifjú Mikladalur faluból, Kalsøy-szigetről hallotta, hogy a fókák minden évben az egyik, a falu közelében lévő barlangban ropják táncukat, és elhatározta, elmegy, hogy megnézzze, valóban így van-e.

A fiú elrejtőzött, és mikor a nap lenyugodott, hirtelen a part felé úszó fókák csoportjára lett figyelmes. Azok, amint a szárazföldre értek, levetették fókabundájukat, s a parton hagyták őket. Tényleg emberként néztek ki.

A fiatalembernek nagy örömet, szórakozást jelentett, hogy a szirt mögül rejtőzve megfigyelhette a fokaembereket. Amint ott heverészett, hirtelen megpillantott egy különlegesen gyönyörű lányt, aki éppen akkor tárukkozott ki fókabőréből. Azonnal belé szeretett. Megjegyezte, hogy a lány a levetett fókabőrt hova tette, odaosont, magához vette a bőrt, majd ismét a sziklák közé bújt.

A fókák végigtáncolták és végigmulatták az egész éjszakát, majd hajnalhasadáskor a partra mentek, hogy ismét útra keljenek.

De a fókalány nem találta bőrért sehol sem. Mikor már az egész partszakaszt tűvé tette érte, jajgatni, zokogni kezdett. Amikor felkelt a Nap,

észrevette, hogy bőre a fiúnál van. Zaklatottan odaszaladt. Könyörgött a fiúnak, hogy adja vissza bőrért, de az tiltakozott. A bőrt magával vitte házába, s a lánynak nem volt más választása, mint követnie.

A fiú magához vette a lányt, s attól kezdve férjként és feleségként éltek. De a fiúnak mindig gondosan ügyelni kellett, hogy a lány ne férhessen hozzá a bőrhöz. Egy ládába tette, jól bezárta, s a kulcsot mindig magánál tartotta.

Egyik nap éppen halászni volt a tengeren. Mikor egy halat húzott be a csónakjába, a keze a nadrágszíjhoz ért, ahol a kulcs szokott lógni. Nagyon megrémült, hiszen eszébe ötlött, hogy otthon felejtette a kulcsot. Mély keserőséggel a hangjában így kiáltott fel: „Ma el fogom a feleségemet veszíteni!”

A többi halász amilyen gyorsan csak lehetett, bevonta kötelét, hálóját, s sietősen a partra eveztek.

Mire a férj hazaért, a feleség már eltűnt otthonról, a gyerekek viszont otthon maradtak. A lány, mielőtt eltűnt, eloltotta a tüzet, és minden éles szerszámot elrejtett, nehogy a gyerekeknek, míg egyedül vannak, bajuk essék. Mikor mindezzel végzett, a strandra futott, felöltötte a fókabőrt, s a tengerbe ugrott.

Megtalálván a kulcsot, gondolta, kinyitja a ládát, s mikor meglátta a fókabőrt, elvesztette önuralmát. Innen ered a feröeri mondás is: „Nem tud uralkodni magán, mint a fóka, ha a bőrért látja.”

Abban a pillanatban, amint a víz-partra ért, megpillantotta azt, akivel korábban együtt volt, s a hosszú évek alatt annál a sziklánál várt rá. Mikor találkoztak, boldogan úsztak a végtelen tengerbe.

Attól a naptól kezdve mindig, mikor a főkanó valamelyik gyereke annál a partszakasznál járt, egy fóka úszott arra, hogy lássa őket, s mind biztosak voltak benne, hogy ő a gyermekek anyja.

Sok-sok év telt el úgy, hogy semmi érdemleges sem történt a férjjel, a főkanótól származó gyerekekkel.

Egyszer azonban Mikladalur család főkevadászatra kellett mennie ahhoz a barlanghoz.

A vadászat előtti éjszaka folyamán a főkanó megjelent férjének álmában, kérte, hogy ha kimegy a többiekkel vadászni, ne ölje meg a barlang előtt lévőket, mert az az ő fóka-férje, s a barlangban rejtőző fóka-fiakat se bántsa, mert azok is az ő fiai.

De a férjet nem gyötörte az álom, s mikor kimentek a vadászatra, minden

fókát leöltek. Mikor a zsákmányt felosztották, a fóka-férj testét s a fóka-fiak uszonyait kapta. A fóka-férj fejét és az uszonyokat megfőzte vacsorára, de mikor az étel készen állt a terített asztalon, rettenetes zaj hallatszott.

A főkanó jelent meg, az étellel teli tálat szimatolta, s dührohamban tört ki:

„Szeretett férjem feje fekszik itten, mellette Harek kézfeje, Friedrich lába! Hát, im bosszút álltál, de most Mikladalur férfiainak kell bűnhődniük! Mindaddig bele kell fúlniuk a vízbe vagy a sziklákról kell lezuhanniuk, míg annyian meg nem halnak, hogy egész Kalsøy-szigetet körülérjék, ha egymás mellé állítanánk őket.”

Ezután nagy zaj s morajlás közegette eltűnt. Soha többé nem látta senki.

Sajnos sokszor lehet hallani, hogy Mikladalur szigetén rengeteg férfi vész a tengerbe, miközben a sziklaszirteken madarakat próbál elkapni vagy a nyáját tereli. De a halottak még mindig nincsenek annyian, hogy a szigetet körülöleljék.

William Heinesen

Laterna magica

A nagy felhők, melyek a tenger felől áramlottak lassan a part felé, még fodraikon vitték a maradék sápadtlila esti fényt. A borúsán fekete sötétség beborította a tetőket és az oromzatokat, s lassan minden körvonalat elmosott. Mégis a sötétségen keresztül rajzolódott ki a kivilágított ablak íve. De nézd csak, ez az ablak nem más, mint az, amelyik az 1781-ben lebontott katolikus templom köríves ablaka volt, amely később, egy árverésen Madame Abrahamsen tulajdonába került, s most a kis, Stenbider utcai protestáns üzlet kirakataként szolgál. Világi díszeket lát az ember, ha benéz: hímzett terítők, horgolt díszterítők a szőfatámlára, színezett gyöngysorok, medálok és érmék, papírlampionok, ólomfigurák, dorombok, más vidám játékok, pisztolyok, csillagszórók; minden együtt, valamelyest ódivatúan a modern idő elkényeztetett szemszö-

géből nézve. Egyszeriben a múltban találjuk magunkat, és a szegényes dolgokat gyermekien elbűvölt tekintettel látjuk. A szerény dísz életet és színt kap így, mint a régi olasz szentképeken, arany alapra festve, éneklő angyalokkal. Öröm és vágyakozás uralja világunkat ismét. Tán ez az a nap, amikor a Laterna magica búvszava örökké belénk ivódott. – Ma este elmegyünk meglátogatni Madame Abrahamsent, s megnézzük a Laterna magicáját. Már előre kimondhatatlanul örültünk. Máig sem tudom, miért, ez a két szó hihetetlen örömet okozott öcsémnek és nekem egyaránt. Semmi sem bírt olyan hatalommal, mint ezek a csábító szavak. Laterna magica! Laterna magica!

Szeles és hideg nap volt, fagyokra is hajlamos, sápadt s halovány, mint amilyenek a novemberi napok általában, mégis milyen volt! Futva hajtottuk, vezettük a hordópántot, egy fapálcával a hosszú utcákon, utakon és kicsiny közökön végig; úgy ment az egész, mint a karikacsapás. Úgy éreztük, mint ha a szerencsekeréken ülnénk. Azóta sem utazott senki sem ilyen fenséges járművön. Független vasutak, expresszvonatok, repülők és rakéták; hol van bármelyik is ehhez képest?! Az abszurd és vad hajtóvadászatot a Laterna magica hívó szava ösztökélte, s a küllők csattogása varázsolt édes zenét hozzá. Ezt a démoni eufóriát csak egy boszorkány tudja átélni. Hogy a Laterna magica valójában miképp is működik, annak hosszasan utána kéne gondolni. Annyi bizonyos, hogy valamit a színes fényekkel művel a sötétségben, s úgy alkot képeket. Valami hasonló lehetett a szabadtéri galoppban, a kerekek csattogásában, amint egy lépcsőn vagy kövön átugratott; egy, a későbbiekben meg nem ragadható mozgás. A friss tüdők, az egészséges vérkeringés, a romlatlan agysejtek ideje. Akkor még senki sem mondta, hogy az élet keserves és szegényletes.

Innen nézve mindazonáltal jóval kisebb jelentőséggel bír, hogy a Laterna magicából végül is semmi sem lett. Madame Abrahamsen nem tudta a fényt a megfelelő helyre irányítani, és a lakatos, akiért küldetett, éppen nem volt ott. Így elmaradt a bemutató, és mind a mai napig nem került sor a pótlására. A várakozás azonban, amelyet előzőleg éreztem, édes emlékként üldögél emlékeim kék szurdokában, amíg világ a világ.

Elin Heinesen

Hol is a jobb?

Öt feröeri hónap után ismét a Dán-síkságra megyek. Vegyes érzelmekkel indulok útnak, mert Feröeren érzem magam leginkább otthon. Az itteni emberek oly kedvesek! Sehol sem találhatsz ilyen kedves embereket, mint itt, Feröeren. Lehet, hogy én azért mondom ezt, mert jómagam is feröeri vagyok, de így érzek. Feröeriként jobban megértem, ha valaki feröeriül mond valamit, mint bármely más nyelven. Még a sorok közötti mondandót is, nem utolsósorban a humort.

És mégis vágyakozom messzire! A világba! Egyedül... Ha lent vagyok Dániában, akkor mindig feröeri otthonomba vágyom, ha pedig fent vagyok a szigeteken, akkor mindig le, Koppenhágába, bár ez utóbbi érzés ritkábban jön elő.

Otthon gyakran mondják, hogy igazi dánná váltam. Húsz évig éltem lent. Ez – akarva-akaratlanul – egészen biztosan hatott rám. De lent nem vagyok annyira dán, hogy dánnak neveztessek. Ott külföldinek tűnök, hiszen mindig érződik egy leheletnyi feröeri akcentus a beszédemen. Ez a nyelvi színezet sosem múlik el. Sehol sem vagyok igazán otthon – mégis mi vagyok?

Feröer iszonyatosan tetszik! Nagyon szívesen élnék Feröeren, annak ellenére, hogy kiadós viharok és szelek jellemzik az időjárását. Ez persze nem azt jelenti, hogy másutt nem vagyok szívesen, de mégiscsak Feröer a legjobb! Feröer a legjobb, nekünk, feröerieknek, de máshol is jól lehet élni. Nincs új a Nap alatt, Feröeren és lent Dániában sem! Az emberek itt is az időjárásról, a politikáról és a közügyekről tereferélnék.

De Isten ments, hogy valaki, aki kívülről jön, rosszat mondjon a feröeriekre vagy Feröerre! Az itteniek kínosan érzékenyek arra, hogyha hasonlítják a lenti viszonyokkal. Ha netán valaki valami jót mond Dániáról, azt rögtön úgy értelmezik, hogy ez kritika Feröerrel szemben, annak ellenére, hogy egyáltalán nem feltétlenül jelenti Dánia dicsérete Feröer elmarasztalását.

Például, ha megjegyzem, hogy milyen rossz az idő, akkor a mondatom végét meg sem várva letorkolnak, hogy lent sem jobb, különösen télen! Télen lent Dániában hidegebb van. Ez valóban így van, de szerintem a szélvihar és a heves esőzések éppúgy zavarók lehetnek, mind a hideg.

A feröeri időjárásnak van charme-ja, sokan azt mondják, hogy összességében jobb, mint bárhol másutt. Ez persze csak féligazság. Igaz, hogy az időjárás egészen különleges, mint például múlt vasárnap is, amikor a Földön sehol sem lehetett szebb az idő. De miért kéne mindig csak a többi feröerit nyugtatni?!

Nemrégiben egy elég abszurd szituációba keveredtem. Autóztam és csúcsforgalom volt. Álltunk, és vártuk, hogy befordulhassunk egy főbb útra, és úgy tűnt, egyhamar nem jutunk oda. Az útitársam panaszkodott, hogy mennyire megnőtt a forgalom. Mondtam, hogy ez még mindig semmi azokhoz a dugókhöz képest, amilyenekhez Koppenhágában szoktam! Ott sokszor több kilométeres sorok állnak! Ez igazán pozitív észrevétel volt Tórshavn szempontjából, de útitársam sértődötten csattant fel: „Hja, Koppenhágában minden biztosan jobb! Mintha Tórshavn nem tudna semmiben sem lépést tartani!” Magamba mélyedtem; ha hallgattam volna, bölcs maradtam volna...

Posta Ákos István fordításai

Művészfotók Norvégiáról

**NORVÉG TENGEREN
(SIPOS ZOLTÁN FELVÉTELE)**

**LOFOTEN – ÉSZAKI SARKKÖR
(SIPOS ZOLTÁN FELVÉTELE)**

**LOFOTEN – FORFJORD
(SIPOS ZOLTÁN FELVÉTELE)**

Művészfotók a Feröer-szigetekről

VESTMANNAI NAPLEMENTE
(INGUN SIMONSEN FELVÉTELE)

**KLAKSVÍKI LÁTKÉP
(ASSA FÆRØ FELVÉTELE)**

**NYUGALOM ÉS BÉKE
(ASSA FÆRØ FELVÉTELE)**

Kőszeghy Gabriella kisplasztikái

ΚΙÚΖΕΤÉS A PARADICSOMBÓL

ÉRINTÉS

„SZEMÉBŐL MINT GAZDÁTLAN ÁG, KICSŰNG A PUSZTULÓ VILÁG”
(PILINSZKY JÁNOS)

IVÓ LÁNYKA

VILLÓ

TAVASZVÁRÓ

Kőszeghy Gabriella szoborálmai

(Gondolatok egy kiállítás ürügyén)

*„Minden árvaság madár,
minden szabadság madár,
csukódik, nyúlik, fölrepülne,
lent piszkos hó fehérje.”
(Szöllősi Zoltán: Fölrepülne)*

Buñuel után szabadon – röhög ilyenkor az értelmiségi, majd hozzáteszi, mélytűdőre szívott levegővel, hogy a puding próbája, ha megeszik. Ilyenkor körülnéz, oké, a poénült, mert a hasonlatosak bólogatnak, biccentenek, hát valamit ki kell még nyögni: no, akkor induljunk el a kályhától!

Induljunk.

A kályha maga Kőszeghy Gabriella, aki a mottóban megízlelt madár. Minden motívuma mélyén ott repül, óra hull, meghal, melegít, fuldoklik – a madár. Metafizikailag túlképzett, ám korántsem tanult barátom minden átmenet nélkül rám bökött. – A művész nem ember. A művész hulló. A hullóból lett a madár. A madár – költő.

Ennyiben maradtunk. És tényleg. A kloáka miatt e két élőlény törzsfajlódásileg mindenképpen azonos. Kőszeghy Gabriella hullólétéből kiemelkedve, madártollakba bújva – költő? Igen. Olyan költő, aki nem versformákba gurulva a papíron sokszorozza meg önmagát, hanem szobrokba bújik, onnan kandikál kifelé, de esténként, mint nyitva felejtett ajtajú kalitkából a kis színes madár, bolyongani kezd, neki-nekiütődve a sejtelmes, domboruló bútorokba, megkapaszkodik a függöny rojtjaiban, majd még magasabbra, fel, egészen a karnisig, hogy megpihenjen. A hajnali derengésben úgy tűnik, mintha mi se történt volna, ott is van, magára húzva ketrece apró ajtaját, de a gazda, ha fölébred, alig ismeri meg madárkáját. Színekkel ékeesebb, de fölborzolt, éhes és türelmetlen, éles csőrével kárt tesz önmagában. Vércsöpp. Egyetlen éjszaka alatt változik. Napi metamorfózis.

A tengerből jöttünk valahányan. Bay Zoltán, a világhírű tudós egyik tévéinterjújában merészen kimondta, hogy nem véletlen, sírásunk végterméke, a könny nem édes, nem keserű, de sós. Akár a tenger. Az azonban, hogy kiből fejlődik valaki (vissza? előre?) hullóvé, az Isten választása. Ez a lágyan kemény, szarkasztikusan bohó, anarchiájában rendezett szobrász szelídhíhetetlen madár. Bármikor megszökik, akár évekre is bolyong a levegőégen, de egyetlen, óvatlan pillanatban bármikor visszaszáll méléző, lecsukló vagy éppen kinyújtott kézfejünkre.

2004. július hetedikén a Kertész és Dob utca sarkán pár író a kortárs magyar irodalom perifériájáról meg-megakasztotta a gyalogosok közlekedését. Mezei András, Ébert Tibor, P. Papp Zoltán és jómagam mégis derűsen néztünk a közelgő irodalmi est elé, melyet később a Fészek Klub kupolatermében abszol-

váltunk. A Dunatükör és a C.E.T. legújabb számait voltunk hivatva bemutatni a szép számú közönségnek. Még elszaladtam a Szent Teréz-templom altemplomába, hogy az anyám hamvait őrző-takaró márványlapocskát megérintsem és kérjem a Szűzanyát, hogy „jótékony” jósága ellenére emelje őt maga mellé az öröklétben. Kifulladásig értem a Fészekbe. Eddig sohasem látott tömeg. Persze én is megszólítottam, miért is írom hat éve Egyperces recenzióimat a semmiért, mert se pénz, se posztó. Csak. Mert meg kell mutatni mindenkit. Mindenkinek helye van a kortárs magyar irodalom asztalánál. Lehet, nem a főhelyen, nem a legszebb asszonyok mellett, nem a leggazdagabb terítéknél, de üljön ott mindenki, a békés halálon túl, mint Pilinszky írónka, „aki az éjszakában / tollat fog és papír fölé hajol”. Visszaülvén a helyemre, belelapoztam a Dunatükör április-júniusi számába. Majdnem minden lapján szobrok, kisplasztikák fotói. És bemutatták az alkotót, röpiült is a távolba alig látó szemem, és csak annyit láttam, hogy fiatal, csinos, és az egész nő egyetlen nagy, hibátlan mosolygás. Mikor vége lett az estnek, Kőszeghy Gabriella közelített, és gratulált. Nekem. Hogy valami mást mondtam, mint a többiek. Az ő szívéhez közel állót. És beszélt, mesélt, mintha régről ismert volna. Már iskoláskorában megmintázott kismadarat. És haza is vitte őket! De nem ám a szépeket, egészségeseket, hanem a legrútabban megnyomorítottakat. Meghalt a *kis pinty*, másnap gyászszalagot öltött. Deviáns egy alak, már az óvodában az volt. Erre a lányra mondták. Mondják ma is. Ki merné ugyanezt mondani Assisi Szent Ferencre? Nos, az ő „metaleánya” Kőszeghy Gabriella. Mélyzöld, tiszta tekintetével szinte hanyatt lökött. Szépsége címlapfotókon túlszárnyaló. Mert nem üres. Izzítja valami, onnan, legbelülről. Akkor jutott eszembe Nemes Nagy Ágnes. Olyan szép volt, mint egy amerikai színésznő. Az *élők mértana* összes prózáinak posztumusz gyűjteménye rejtje az ilyen sorokat: „Sok szörnyeteget láttam életemben – szinte mást se láttam. Magam is közéjük tartozom.” Hát persze, hogy az volt. Mint mindenki, aki művész. Persze nézőpont kérdése. Isten óvó tekintetében ez a szörnyetegség maga a legnemesebb emberi élet. A transzcendens lények nem éppen kezes bárányok. „Bámulatosan buta arcom van.” Ilyet is írt. Ismertem őt. Az idősödő Nemes Nagy Ágnest. Minden volt, csak nem buta arcú. Kemény, az igen. Nem köntörfalazott. Nem udvarolt. Megmondta, hogy tessék megtanulni mindent, amit meg lehet tanulni. A többi a tehetség.

Kőszeghy Gabriella, bízván alapos emberismeretében, azonnal megnyílt. Harminchat éves. Elvált. Két gyerek. Újra férjhez ment, a kicsi most hároméves. Háromgyermekes anya. Is. Hogyan lehetséges ez? És mindenre van figyelme. Pedig az alkotás vágya, szerelme minden percében fojtogatja. Mesélt és mesélt. Aztán jött az önvád. Hogy túlságosan nyitott. Csapdákba esik. Hiába az emberismeret. Hát persze! Mindannyian álarchordozók vagyunk. Ha csupasz lenne a képünk, ez az asszony, ez a művész azonnal belénk látna, legmélyebb titkaink éles tanúvallomásokká zsugorodnának. És ami a leglényegesebb: *életkora nem azonos szobrászi létidejével*. Évekig a didergő rákésződés. A kenyérkeresés lehetőségei. Az ELTE TFK. Szolfézs szak. Előtte a konzi. Muzsikus is tehát. A szobor-képek láttán megkockáztattam: olyanok ezek a művek, ha nem is kőből hordták össze őket, mint a gótikus katedrálisok építői, kik a legenda szerint, mikor rakták egymásra a sziklányi darabokat, énekeltek. És ez a dal ott muzsikál ma is a súlyos, de a zenétől lebegő, karcsú épületekben.

Kószeghy Gabriella munkái Rodint idézik. És legfőképpen annak tanítványát, a szerencsétlen sorsú Camille Claudel. Aki szerelmes volt mesterébe, túl a férfin, a művészetébe, az utol soha nem érhetőbe. Kószeghy Gabriellának szerencsésére nincs Rodinje. Férje gitárművész. Nem járt soha képzőművészeti iskolába, meg sem fordult a fejében. Az anatómia? Nem kell neki lemásznia a patológia sötét és nyirkos csöndjébe. Az anatómia ő maga. Zsigereiben hordozza a létezését és a halált. A fonnyadás rémületét. Senki sem hatott rá, és mindenki. C. G. Jung *Pszichológiai típusok* című könyvében négy terminus technicust határoz meg: érzelmi, érzékelő, intuitív, gondolkodó. Kószeghy Gabriella mind a négy egyszerre, illetve külön-külön, mert mind a négyet használja, kivételes pontossággal, mindet akkor, amikor kell. Gondolkodó? Persze. A végső kérdésekre keresi válaszait. Intuitív? Aligha képzelhető el judícium, intuíció nélkül. Érzelmi? Impulzív alkata nem is lehet más. Érzékelő? Alkatilag abszolút extrovertált. És nemcsak akkor introvertált, amikor manuálisan hozzákészül a szoborhoz, hanem folyamatában is. Művészi bipolaritása kiszámíthatatlanul kering, a teljes nyitottság és a bezárkózás, még a fölhorgadó genezisében is. Jung temetésén ez is elhangzott: „arra tanított, hogy legyen újra lelkünk”. Lélek csak a Szentlélek által adatik meg. De ki lesz kiválasztott? A genetikai, metafizikai, az Istent lélekként befogadó emberből lehet csak művész. Nem összekeverendő a halhatatlansággal, mert az a mindenkori kánon és az utókor ítélete, nem pedig az Istené. Mégis, miért ez a nyughatatlanság? Ez az örökké keresés-kutatás, ez a teljes élet tele sérülésekkel, kételyekkel? A testvér-Claudé, a francia katolikus költő, Paul megírta 1909-ben, levélben, André Gide-nek. „Mi tragikusabb, mint a láthatatlan harca az egész látható ellen? A keresztény nem egyensúlyi állapotban él, mint az antik bölcs, hanem konfliktusban. Minden tettének következménye van; az állandó alakulás állapotában érzi magát... Csak a keresztény ismeri igazában a vágyat. És csak a hatalmas, élettelen keleti művelődések ismeretében érti meg igazán az ember, milyen fölbecsülhetetlen kovász volt a kereszténység. Éppen azzal, hogy egyetlen olyan része sincs az emberi természetnek, amelyet nyugton hagyta.”

Szeptember ötödikére hívnak. Csepel, ahol Kószeghy Gabriella is él, családjával. Megrémülök. A meghívón én is szerepelek mint közreműködő. De a megnyitó Kocsis Előd szobrászművész tisztje. Ez viszont megnyugtat. A Király-Erdei-Műhely, Erdei Éva festőművész magángalériája. Olyan ez a ház, mintha a Rózsadombon illegetné magát. Pedig itt mindenki szerény, itt minden a művészetért van. A lakóház mellett külön épületben a galéria. Belépve azonnal szólítanak a művek. Akinek még nem vette eszé a globalizációs lihegés, biztosan hátrahököl. A fekete-fehér képek után valóságos ragyogás a színekavalkád.

A burzsoázia diszkrét bája – Buñuel után szabadon. Pedig a híres film címe bájos félrefordítás eredménye, hiszen álom az egész mű, tehát bája helyett – *álma*. És a szobrok, a domborművek, ahogyan kapaszkodnak a falon, csupa álom. Álmok bája minden műve. Három kisplasztika, három gyermek. A *Huncutka* kisleány, a legkisebb testvér: *Villő* utánozhatatlan pajkossága bronzból. A *Gabi* főszegett állú önarca-önfej fehérsége mindent elmond az alkotóról. A büszkeséget, az alázatot, a féltést, a szépséget. Két bronzplasztika, kb. 20 cm magassággal. A terem két végében. Pedig együvé tartoznak. Fantasztikusan szép női kecs, széttárt karok, átlósan patinásan zöld bronzlepel hullám-

zik. A három dimenzió lehetővé teszi, hogy körbejárjuk. A szobor mozog! Föl-emelkedik, és a terem túlsó végében már magába mélyedve nyugszik. Ugyanaz minden, csak itt épp a jobb könyök a bal kéz tenyerében pihen, míg a másik tenyér fölkúszik az archoz és félig betakarja azt. Az előbbi címe: *Álom*. Utóbbi: *A múzsa*. Beszédes címek, a művésznő magánszonátái. Az önéletrajzisa rejtett zuga. Lent, a padlón hatalmas béka. Háta zöldesen fénylik. Emberháta van! Lába is, talpa fölfelé, mint a rugdalózdó kisgyermek. Fölfújódik a szájzugból növekvő hatalmas hanghólyag, mellyel azonos méretű aranygömböt nyom lefelé, bele a széttört tükörbe. A tükör darabjaiban saját álmát töri össze. És a miénket is, a rajtunk kívülállókat. A hivatalosak. Hatalom birtokosai. Bármilyen ficni kis hatalmasoké. Mi más is lehetne a cím? *Csinovnyik*. Ilyen szédület. Ilyen feledhetetlenül profán, miközben mennyei-magas. Modern művészet, *poszt*-on innen és túl. És mégsem korszerű. Mert semmi hidegség. Semmi mérnöki kiagyaltság. A „szent örület” azonban itt bujkál. Művészi felmenője, Gulácsy Lajos egyedül neki olvasná föl *ars poeticának* is beillő kifakadását, mely kísértetiesen visszatér, mert előremutat napjainkig. „A mai művészet számúzta a szívet. A vér lüktetése nem rajzolódik a vászra. Hidegek és makacsok. Olyan egy mai kép, mint éretlen és beteg gyerek, aki affektálja a dadogót. (...) De én csak félig álmodva élem a világot. Egyik szememmel a hazug, édes álmokképek káprázatába bámulok, a másik szemem mindig a valóságot figyeli. – Így tudom érzékelni a hazugságok erejét és nagyságát. (...) A művészet hazugsága színgazdag, tartalomdús, cizellált, mint a nemes fém, mint az ötvözetlen arany. Az érdek nélküli hazugság szent. – A szép, szent hazugságok: nemes, nagy álmok, melyek a valóság, az élet értékét teszik, olyanok, mint a gyümölcs hamva, a virág hímpora. Tünekények, mert hiszen csalóka jelenségek. Valóságnak kitérői. Nagy életet kell ahhoz élni, hogy illúzióink nagyok és értékesek lehessenek.”

Körben az udvaron emberkavalkád, nők és férfiak, önfeladten kergetőző gyermekek, akik mind azért jöttek, hogy lássanak csodát. Két verset olvasok föl. A második ironiájával próbál hasítani. Csak annyit mondok előre, hogy a verssel azt szerettem volna kifejezni, mennyit züllöttünk a reneszánsz óta. Utolsó sorai: „bár Rómeónak hajlott a hátam, / s Júliám üres üveget próbál visszaváltani.” Majd megidézem Adyt, hogy e művésznő őrző, ki vigyáz a strázsán. Hamletet is megszólítom, aki a „nyílverte vad”-ról mesél. Ami „ép gímnek tréfaság”. Kőszeghy Gabriella a szenvedés és szenvedély, a gyönyörbe oltott fájdalom eddigi stációit végiglépkedte. Felsőbb osztályba léphet.

Zene is szól, a gitáros férj és fúvós barátja latin hangvilágában fürdünk. Majd tálcákon tányérok úsznak a levegőben, megpúpozva pogácsával, szendvicsekkel, diós batyuval; lötykölődik a vörös- és a fehérbor, a kólát gyerekek szüricsölik. Az éteri erő, mely a művészből és alkotásaiból árad szüntelen, a látogatókból lassacskán fölszívódik. Dehogyan tart minden csoda három napig! Csak míg az érdeklődő haza nem ér. Fogat mos, pizsamára, hálóingre vetkezik. Mereng. Csak addig. Mély álomba zuhan, és másnapra kialussza az élményt. Mindenkinél így van ez, azoknál, akik megingathatatlanul hiszik, hogy az öröklet, akár átörökítés formájában is, az e világi létezésben inkarnálódik.

Koppány Zsolt

Öltek napja

Jó napot kívánok! Az osztály feláll. A jó napot a „csokolom”-hoz képest hazugság, hisz boldog-boldogtalan gyerekek a tanár bácsinak is, habár nem kezit-, ám csokolommal köszön, csak jelentéstételkor a hivatalosság végett jó napotall.

Jó napot kívánunk – input a közértben, ki itt belépsz. Viszontlátásra – látni szeretnének még egyszer, miután a távozás hímes mezejére léptél. Output.

Mindennapi kenyereink máma megadva – csak egy nap a világ. Ma rossz napom volt. Bal lábbal keltem föl. Avagy fölkeltek időnek előtte. Nekem példuelló, amikor valamelyik reggeli televíziós műsorba kell bemennem jópofizni, az már eleve rossz nap. Alvajáróként tengetem végig. A jónak induló napot bármi elronthatja. Egy affér, egy telefon, egy kéretlenül beköszöntő, bekövetkező kis fájdalom. A nap: romlandó termék. Fragile. Törékeny darab.

Ritka, hogy az ember lefekszik és azt mondja: na, sikerült ez a nap. Én is elrontottam a saját legszentebb napom. Nem sikerült. Szeptember elsejéről van szó. Tizenhat éve, jaj, tizenhat éve már, hogy 1989-ben emléknapi gyanánt meghirdettem a vándorgalamb-napot. Az ember által kipusztított és általa veszélyeztetett fajok napját. 1914. szeptember 1-jén kipusztult egy faj. Többnyire nem tudjuk, hogy egy faj mikor pusztul ki. Évek, olykor évtizedek is eltelnek, míg a bizonytalanságból bizonyosság lesz: tényleg, igen – eladdig pedig „láttunk még”, „lőttünk még”. Az, hogy a vándorgalamb épp 1914. szeptember 1-jén pusztult ki, azért tény, tény, tény s nem afféle vélemény, mert miután e na-

pon a cincinatti állatkertben elhalálozott Martha, az utolsó vándorgalamb, többé senki emberfia nem lőtt, avagy látott ilyen csudát.

Úgy véltem 1989-ben, hogy a vándorgalamb az ökológiai lelkiismeret jelképe lehet, kapcsolódva nagy spirituális elődjéhez, a Szentlélekhez, és nagy világi elődjéhez, a Picasso-féle békegalambhoz. Ha a Szentlélek által beköszönthetett az értés, a nyelveken való értés, a szent glosszália, s a békegalamb által a fegyvercsend, akkor miért is ne köszönhetne be a Vándorgalamb által egyfajta új ökumené: az ökömené, s miért is ne lehetne az ökológiai megbékélés napja épp szeptember 1-je? Miért is ne lehetne olyan nap, amikor azokra emlékezünk, akik általunk és értünk, a mi emberi értékeinkért és érdekeinkért haltak akaratlanul hősi halált? Utolsó szálig. Írmagtalanul. Ha a munkatáborok és haláltáborok ellen nem álló áldozatai mártírok, a politikai közmegegyezés szerint, akkor a human önkény, a globális fajelmélet áldozatai, az ember által kipusztított állat- és növényfajok miért ne lehetnének ugyancsak mártírok egy új közmegegyezés szerint? Ha lehet a halottaknak napjuk, s a közlekedési balesetek áldozatainak emlékműve, a Flórián áruházzal szemközt tessék csak megtekinteni, akkor, kérdeztem én, miért is ne lehetne hasonló emlékműve, avagy emléknapija a vándorgalambnak, a dodónak, a tasmániai tigrisnek, s hovatovább a gorillának, az orángutának, a bengáli tigrisnek?

Nos, nem lehet. Az én napom el lett rontva. Vagy rossz volt eleve. Rosszul

ÓRIÁS ALKA
KIPUSZTULT 1844-BEN
(PÁL JÁNOS RAJZA)

kezdődött. Jelen állapotában inkább az Ítélet Napjára, Armageddon idejére emlékeztet – hisz jusz se akar bekövetkezni –, semmint rokonaira, a Föld Napjára, a Madarak és fák napjára, vagy épp a nők napjára. Valentinnak sikerült. A szerelem él, a természet halott. Tizenhat éve, jaj, tizenhat éve immár, hogy foglalkoztat ez a kudarc.

Miért halt hamvába, miért életképtelen, működésképtelen az én Martha-napom? Miért, hogy nem lett követőkre, nem terjedt el, nem vált belőle közügy? Miért, hogy nem sikerült hagyományt teremtenem? Miért, hogy a Martha-nap egyedül áll a tömegesek között?

Ma hajlamos vagyok a Martha-nap kudarcában, kisebbségi helyzetében, medvebocsértelmű csekélységében a természetvédelem kisebbségi helyzetét és medvebocsértelmű csekélységét felfedezni, felismerni. A napok sikere, akárcsak a márkaneveké, az érdekérvényesítő képességen múlik. A természetvédelem az utóbbi évtized során kommunikációs vereséget szenvedett,

s a végső csapást korántsem az ipari lobbik, hanem a környezetvédelem mérte rá. A zöldség. Ma ott tartunk, hogy sikerült az antiglobalizációt is természetietleníteni. Szellemileg az antiglobalizáció ma: természetmentes övezet. Kizárólag ózonlyuk, parlagfűpollen és fosszilis erőforrások: úgymint szén, kőolaj és földgáz lakhatja. Tematizálhatja. A zöldség ma egy olyan szellemi rezervátum, amelyből az állatok, a növények, s főképp az eredeti, érintetlen, természetközeli élőhelyek teljességgel kiszorultak. A természetpusztítás napi valóságát, hétköznapi fasizmus mintájára a hétköznapi hódítást főbiák, kényszerneurózisok, pánik-reakciók és katasztrófa-forgatókönyvek fedik el, mintha csak egy hollywoodi rendező határozná meg, hogy miképp és mitől féljünk. A természetre vak zöldség miatt végzik a Bükk és a Mátra erdősegei manapság úgynevezett bioerőművek gyomrában. Annyira féltünk a fosszilis erőforrások kimerülésétől, hogy zöld energia címszó alatt visszatértünk a legprimitívebb erdőégetéshez. Ma Magyarországon zöld szósszal leöntve szervezett rablógazdálkodás, szervezett erdőégetés folyik, s a természetmentes zöldség folytán világszerte megerősödtek s érvekben megizmosodtak az ökológiai tömegmészárosok.

A kanadai kormány 2005-ben megtehetette, hogy sok százezer foka lebunkozására adjon ismét engedélyt. Bunkóval ezen a földtekén utoljára az ősember ölt, illetve a mozgalmi dal szerint a kommunisták: hej, te bunkócska, te drága... Bizonyos dolgokon az ember túl szeretne jutni. Az emberáldozatot, az állatkínzást, a rablógazdálkodást szeretné az emberiség enftent terrible jellegű, borzalmas gyermekkorának múltjába űzni. Ott tudni. Gondolni, hogy némely dolgok azért ma mégiscsak anakronisztikusak, nem

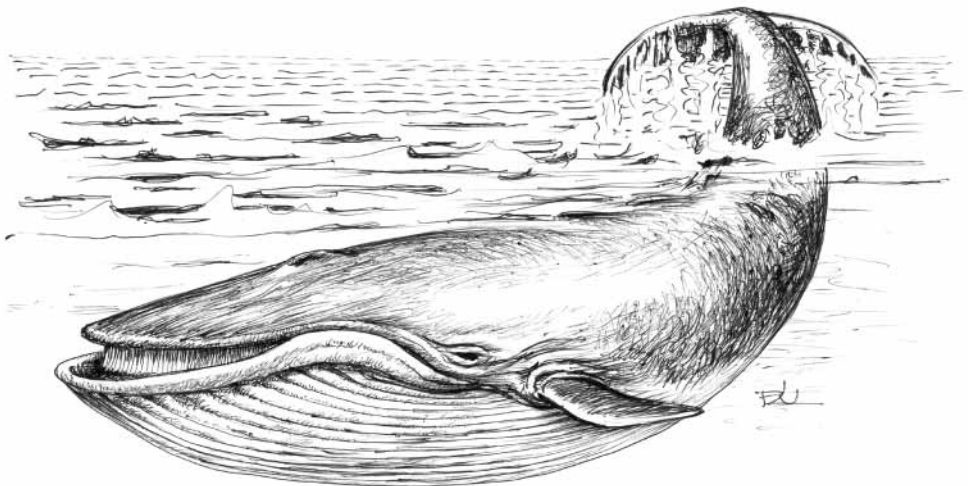
méltók a felnőtt emberhez, és nem is racionálisak. Ép ésszel nem érthető, hogy a kanadai kormánynak éppen arra a tizenötmillió dollárra volna szüksége, amely a fókavadászati koncessziókból és a szörme kereskedelmi értékéből bejön. Az sem magyarázható, s nem is menthető, hogy olyan jóléti államok, mint Izland, Japán és Norvégia, miért harcolnak körömszakadtukig a bálnavadászat jogáért? A munkahelyvesztés nem lehet érv, hisz a tőke szó nélkül zár be gazdaságtalan gyárat és bocsát el alkalomadtán ezeket. Na, nehogy már pont a bálnavadászoknak legyen nyugdíjas állásuk.

Fű alatt, olykor abba harapva, egyfajta ökológiai ellenreformáció folyik. Ez az ökológiai ellenreformáció a darwinizmus és a modern természettudomány tételeivel egyetemben megkérdőjelezi a modern ökológia igazságait is. A daytoni majomper immár a múlté. Most fordított majomperek zajlanak Egyesült Államok-szerte, s e fordított majomperek eredményeként a kreacionizmus mind több egyetemen kerül vissza a tananyagba. A huszadik században azért folyt a harc, hogy az

evolúciót tanítsák, a huszonegyedik században azért folyik a harc, hogy az evolúció mellett a teremtést mint tudományos nézetet oktathassák, s akkor a fundamentalista iszlámról még szó sem esett.

Miképp, hogyan s miért juthattunk, fajulhattunk ide? Idáig? Az ökológiai és annál tágabb értelmű ellenreformáció szerintem egyértelműen a „reformáció” durva szellemtelenségének következménye. A modern környezetvédelem és a modern természettudomány a komolyan vehetőség végett minden olyan dologról lemondott, ami mély értelmű, s amin keresztül az ember érzelmileg megszólítható. A természettudomány ontológiailag, a környezetvédelem emocionálisan korlátozta magát. Olyképp nyilatkoztak, akár a szerény művész. Mivégre? Semmivégre. A teljesség igénye nélkül. Csakhogy ahol a teljesség hiányának igénye sikk, ott észrevétlenül elvész az egész. És hiába a kábítószer-kereső kutyák. Az elveszett egészet csak ez ember szorgolhatja ki. Testre szabott feladat egy főemlősnek amúgy.

Sebeők János

NORVÉGIAI KÉKBÁLNA (PÁL JÁNOS RAJZA)

Gyakran feltett kérdések

a bálnavadászatról és a bálnák védelméről

Milyen állat a bálna? A bálnák tengeri emlősök – melegvérű, eleven-
szülő állatok, a cetfélék családjába
tartoznak. Körülbelül nyolcvan cetféle
él a Földön, ide tartozik a bálnák és a
delfinek családja is.

Mi a bálnavadászat? Az ember a bálnák egyetlen ragadozója. Napjainkban három célból vadásznak bálnára: kereskedelmi, tudományos és a bennszülött népek tradicionális életmódjának fenntartása céljából. Bálnára először a IX. században vadásztak, Spanyolország partjainál. A kereskedelmi célú vadászat a késő XIX. században kezdődött, és az első ipari méretű feldolgozóhajó 1925-ben állt szolgálatba.

Ellenőrzik-e a bálnavadászatot? A bálnavadászatot ellenőrizni hivatott ENSZ felhatalmazású szervezet a Nemzetközi Bálnavadászati Tanács (IWC). A tanács rendelkezései szerint 1986 óta tilos kereskedelmi célból bálnára vadászni. Amióta a tilalom életbe lépett, közel 25 ezer bálnát öltek meg. Norvégia ugyanis annak idején hivatalos tiltakozást adott be a moratórium ellen, és tovább folytatta kereskedelmi célú vadászati tevékenységét. Izland és Japán úgynevezett tudományos kutatási célból, míg Oroszország, az Egyesült Államok, Grönland és Saint Vincent szigetének őslakosai tradicionális önfenn-tartás céljából vadászik. Emellett a dán fennhatóság alá tartozó Feröer-szigetek lakosai bálnára vadásznak, de Dánia szerint ez a terület nem tartozik az ENSZ-egyezmény alá. Végül, Kanada és még néhány ország, amely nem tagja az ENSZ-egyezménynek, szintén folytat

vadászati tevékenységet. Japán és Norvégia többször kifejezte már szándékát a bálnatermékek nemzetközi kereskedelmének és az e célból történő vadászatnak a visszaállítására.

Emellett évente több tízezer delfinféle esik áldozatul az embernek világszerte, amelyek vadászata nem tartozik a tanács hatáskörébe kistestűekről lévén szó.

Szükség van-e a tudományos célú bálnavadászatra? Nincs, mert nincs olyan érvényes kutatási eredmény, amely ezekből a kutatási programokból ered. A tanács folyamatosan kritizálja és tudományos értelemben szükségtelennek nyilvánítja ezeket a programokat. A tudományos célú vadászat valódi, ki nem mondott célja a kereskedelmi forgalmazás, mert a bálnahús minden esetben a piacra kerül.

Hány bálnát öltek meg az elmúlt század során? Kétfélmillió bálna esett az emberi tevékenység áldozatául a XX. században.

Milyen módszerekkel ölik meg a bálnákat? A leggyakoribb módszer a robbanófejes szigony, amelyet arra terveztek, hogy az állat testében robbanjon fel. A töltet egy hatalmas, kb. 20 cm átmérőjű sebet ejt a bálna testén, amely megháromszorozódik, amikor a szigony végei befűrődnek az állat húsába. A robbanás ereje ellenére igen gyakori másodlagos vadászati eszközként a lőfegyver használatát, ha az állat nem pusztul el azonnal.

Milyen nehéz egy bálnát megölni? A folyamatosan mozgó környezet, amelyben a bálnák élnek, illetve az állatok hatalmas testmérete és tömege

szinte lehetetlenné teszi a humánus, azonnali leölést. Az azonnali és visszafordíthatatlan eszméletvesztéshez az állat agyához minél közelebb kell találatot mérni, amely egy tenger alatti élőlény esetében igen nagy kihívás. A fentiek alapján érthető, hogy a hivatalos adatok szerint a japánok által elfogott állatok több mint hatvan százaléknál, a norvégok által elfogottak esetében minden ötödik bálnánál a halál beálltáig a találattól számítva több mint tíz másodperc telt el.

Milyen sokáig tarthat egy bálna haláltusa? Az átlag időtartam két-három perc, de némelyeknél akár egy órán át is eltarthat. Az azonnali halál beálltát praktikusán az első találattól számított tíz másodpercen belül mérik.

Hogy lehet megállapítani, hogy egy bálna elpusztult-e? A bálnák, alkalmazkodva a tenger alatti életformához, képesek arra, hogy anyagcseréjüket és vérkeringésüket a nem létfontosságú szervekben minimumra csökkentse. Ez a tulajdonságuk igen megnehezíti a halál beálltának megállapítását. A Nemzetközi Bálnavadászati Tanácsban (IWC) a halál beálltának megállapítására jelenleg alkalmazott kritériumok alkalmazhatatlanok és elégtelenek. Nagyon valószínű, hogy igen sok bálna még életben van, amikor a hajóra vontatják.

Mi történik a bálna húásával? A vadászati tevékenységből származó bálnahúst emberi fogyasztásra használják fel, függetlenül attól, hogy milyen célból vadászták le az állatot. Ebből adódóan jogos párhuzamba állítani az emberi fogyasztásra szánt szárazföldi állatoknál alkalmazott leölési módszerek és a bálnavadászat hatékonyságát. Az ilyen összehasonlítások hamar kimutatják, hogy a bálnavadászat esetén a bizonytalan körülmények, illetve az állat biológiai felépítése és életmódja miatt hosszú-

ra nyúló üldözés és haláltusa komoly állatjóléti problémák meglétére utal.

Mi az az IWC? Az IWC a Nemzetközi Bálnavadászati Tanács angol nevének rövidítése. Ez az a szervezet, amely felelős a Föld bálnaállományának megőrzéséért és a vadászati tevékenységek nemzetközi szabályozásáért. 1946-ban jött létre, és több mint hatvan tagországot számlál.

Mi az a Whalewatch? A Whalewatch a bálnavadászat-ellenes nemzetközi koalíció elnevezése, amelyet az Állatvédő Világszövetség (WSPA) hívott életre és koordinál. A koalíció több mint száznegyven tagszervezetet számlál ötvenhét országból, és azért harcol, hogy a bálnavadászattal kapcsolatos nemzetközi vita ne csak számokról és fajvédelemről szóljon, hanem a vadászott állatok szenvedéséről is.

Mi a Whalewatch-koalíció álláspontja a bálnavadászzal kapcsolatban? A Whalewatch tagszervezeteinek közös álláspontja szerint a kereskedelmi célú bálnavadászat teljesen elítélendő annak elkerülhetetlen kegyetlensége és felesleges volta miatt. A koalíció nem támogatja a bálnák fenntartható felhasználásának elméletét sem.

Mit követel a Whalewatch az IWC-től? A Whalewatch azt várja el a Nemzetközi Bálnavadászati Tanácstól, hogy megerősítse és fenntartsa a kereskedelmi célú vadászat nemzetközi tilalmát, illetve orvosolja a vadászati tevékenységekkel járó súlyos állatvédelmi problémákat.

Milyen más veszedelmek leselkednek a bálnákra? A környezet-szennyezés, az ipari halászhálókból való fennakadás, a klímaváltozás, a tengerek globális túlhalászása, hajókkal történő ütközés, élőhelypusztulás.

Modern és tradicionális

Ólavur Sjúrsáberg Leirvikben él. Leirvik nyolcszázas lélekszámú falu a Feröer-szigeteken. Főállásban tanító a falusi általános iskolában, emellett birkákat tenyészt, valamint halászként és bálnavadászként is tevékenykedik. A háza melletti széllel-bélelt fakamrában szárítja a húsokat, s a saját földjéről hozza a burgonyát. Modern háza van és modern autója. Legalább kéthetente eszik bálnahúst a családjával, és bálnaszalonnát is eszik szárított hallal.

Az élet a Feröer-szigeteken modern és tradicionális egyszerre. A feröeriek nem látnak ebben semmi elmentmondást. Sokan dolgoznak napközben asztalosként, bankárként, buszsofőrként, pedagógusként vagy éppen a közigazgatásban, de mindemellett birkákat tartanak, halásznak, madarakat fognak, madártojásokat gyűjtenek, mindezt a saját háztartásuk számára. A saját készítésű hús- és halkészítményeket ősi és természetes tartósítási módszerrel, a szélben szárítják ki.

Ólavurnak és anyósának tíz birkája van. Saját maga vágja le az állatokat és dolgozza fel húsukat. Feröeren nincsenek vágóhidak. „A henteskedés a legrosszabb munka, amit ismerek, de nincs mit tenni – mondja Ólavur. – Ha az ember maga készíti el az ételét, akkor sok pénzt megspórol. Sőt, ez még megelégedettségre is okot ad, hiszen az állattenyésztés vagy a vadászat összekapcsol a természettel. Ráadásul a faluközösség életében is fontos téma. Gyakran beszélünk birkatenyésztésről, halászatról, bálnavadászatról a faluban. Ez összeköt minket.”

Mindezek ellenére sem tud Feröer önellátó lenni húsból. Birkát Új-Zél-

andról és Izlandról, sertést és marhát pedig Dániából importál. Krumplin és rebarbarán kívül nemigen lehet semmit termeszteni. Természetes erdőségek sincsenek. A kincs a tenger.

Ólavur nem sokkal karácsony előtt halászatot járt, ahol 750 kg halnál is többet tudott kifogni. „Régóta nem volt ilyen jó a kapás. Most egy jó darabig nem is kell megint halásznia menem” – nyugtázta. Amit nem tudott a családjával felhasználni, azt a faluban a szomszédjának ajándékozta.

Feröer hét bálnavadászati körzetre van felosztva. Ólavur a körzetének a bálnavadászati előljárója. Neki kell megszerveznie a bálnavadászatot annak minden részletére ügyelve.

A feröeriek azóta vadásznak a bálnákra, amióta a szigetekre települtek, vagyis a X. század óta. 1584-ig vezethető vissza az összes bálnavadászat az összes vadással, a zsákmány mennyiségével. 1990 óta évi ezer bálnát fognak el. A legújabb tudományos kutatások szerint az észak-atlanti régióban a bálnaállomány 778 000 egyed, tehát a vadászat ilyen ütemben még sokáig fenntartható. A tengerben élő más fajok közül keveset vadásznak, mint például finom húsa miatt a fehér szárnyú delfint.

A bálnavadászatot törvények szabályozzák a 18. század óta, melyeket már többször is módosítottak különös figyelmet szentelve a környezetvédelemre. Ennek következtében az állománnyal való gazdálkodás hatékonyabb lett, és földrajzilag is behatárolták azokat a jobb öblöket, ahol engedélyezett a bálnavadászat, hiszen csak meghatározott helyeken szabad ezt a tevékenységet végezni. A hagyo-

mányos feröeri bálnavadászat alapjai azonban mit sem változtak.

1. A bálnavadászat időpontja mindig bizonytalan. Mivel nem lehet előre tudni, mikor jön egy-egy bálnacsorda olyan közel a szárazföldre, hogy megfelelően lehessen vadászni, előfordulhat, hogy van olyan év, amikor nincs elég bálnahús, s van, hogy annyira sok van, hogy évekig tiltják a vadászatot egyes vadászterületeken, mert a tartalékok miatt különösen jó az ellátottság húsból és szalonnából.

2. A vadászatban mindenki részt vesz, és mindenki díjmentesen kap egy részt a zsákmányból. A zsákmányt bonyolult, körzetről körzetre különböző módszer szerint osztják szét. A kapott részt mindenki maga vágja ki az elejtett állatok testéből.

3. A bálnavadászat véres. A csónakok a szárazföldre terelik az állatokat, majd úgy ölik meg őket, hogy a nyaki részen elvágják a gerincoszlopot, amivel az agy vérellátását szüntetik meg. A víz világosvörössé színeződik a vértől.

A feröeri bálnavadászat ölési metodusairól legújabb állatorvosi megfigyelése eredményei azt mutatják, hogy az első dőféstől az állat haláláig

kevesebb, mint egy perc telik el, a tudat elvesztéséig csupán pár másodperc. Ez azt jelenti, hogy az ölési módszer éppen ugyanolyan, mint a mai Európa bármely vadászatán.

Ólavur tizenhét éves volt, amikor az első bálnát megölte. A fiatalokat az idősek tanítják, általában az apa vagy valamely más rokon. „Biztos vagyok benne, hogy mindenki, aki saját élelmezési célra állatot öl, átesik ezen a tanulási folyamaton, hiszen fontos, hogy az állat ne szenvedjen, ezért jól meg kell tanulni, gyakorlottnak kell lenni.” A kés a legalkalmasabb eszköz a bálna szempontjából is. Lőfegyverek biztonsági okokból nem is jöhetnek számításba.

„Meg tudom érteni az embereket, hogy hevesen reagálnak egy-egy feröeri bálnavadászatot bemutató kép láttán, de minden hús egykoron élőlény volt, valakinek meg kellett ölnie ahhoz, hogy a tányérra kerüljön. Úgy tűnik, hogy az emberek az élet eme alapvető tényét elfelejtik.”

Forrás: Die Jäger des Meeres: Walfänger und Robbenjäger im Nord-Atlantik, a High North Alliance kiadása 1997-ben.

Grindadráp – avagy a gyilkolás művészete

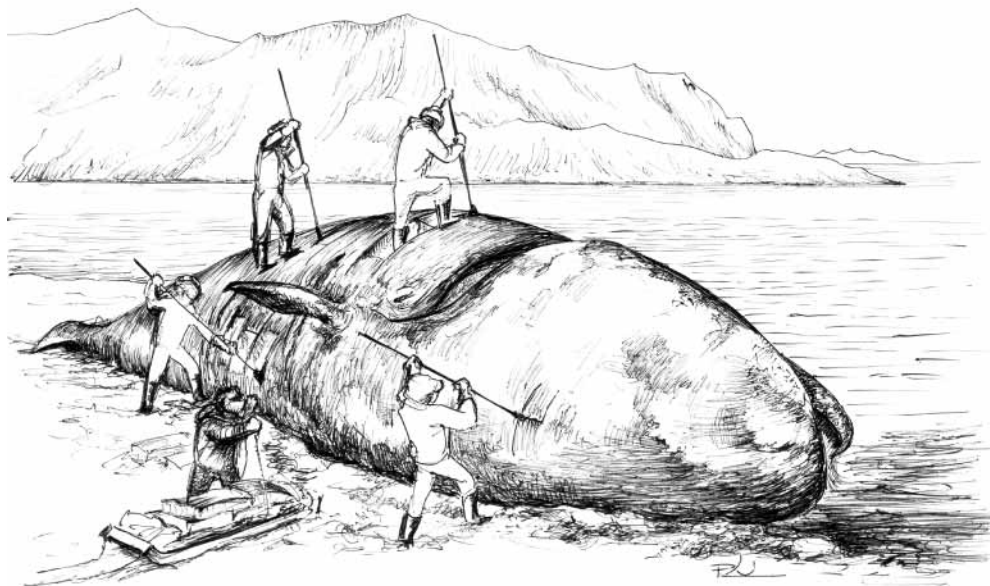
A Feröer-szigetek neve a zöldszervezeteknek általában elég rosszul cseng, holott felettébb tiszta, szmogmentes, a természet értékeit védő országról van szó. Az ok az, hogy a Feröer-szigeteken még mindig leölik a bálnákat és a fókákat, holott a környezetvédő szakemberek szerint nem volna szükség ebben a fejlett országban ennek a barbár tradíciónak az őrzésére.

A kereskedelmi bálnavadászat 1986 óta tiltott, de az egyezményhez néhány ország nem csatlakozott. Ezek az országok Izland, Japán, Feröer, Norvégia, Peru. Dánia álláspontja szerint Feröer nem lehetne tag, és, mivel Dánia tag, és az egyezményt elfogadta, úgy vélik, hogy ez a Feröer-szigetekre is érvényes, de Feröer nem hagyja, hogy a messzi Koppen-

hágából döntsenek arról, belépjenek-e az IWF-be, vagy sem. Jogilag elég furcsa is a Dánia-féle álláspont, hiszen, ha azt engedték Feröernek, hogy az Európai Unión kívül maradjon, akkor a bálnavadászati álláspont önálló képviselője miért ne lenne engedélyezett?!

A BBC adatai szerint Izland, Norvégia és Japán tagjai a szervezetnek, ezért is furcsállja, hogy ezek az országok folytatják a bálnavadászatot, holott aláírták a tilalmi egyezményt. A kereskedelmi bálnavadászat két legjelentősebb folytatója Norvégia és Japán. A Nemzetközi Bálnavadászati Tanács tilalma alól ezek az országok különféle fogásokkal vonják ki magukat. Japán tudományos kutatásnak álcázza, Norvégia pedig egyszerűen ignorálja a nemzetközi érvényű tilalmat. Az 1993-as évben indították újra először az ominózus gazdasági ágazatot. Gyakran brit felségvizekre is eveznek, ilyenkor mindig nagy külpolitikai feszültég van a két ország közt.

A kereskedelmi bálnavadászatot tiltó nemzetközi egyezményt nem aláíró országok közül egyedül Norvégia számít kereskedelmi bálnavadásznak, hiszen Japán tudományos kutatásoknak álcázza a vadászatokat. A tudományos célú bálnavadászat nem tilos, bárki szabadon művelheti. Feröer álláspontja a bálnavadászával kapcsolatban egyértelmű. Nem álcáz kutatásnak a vadászatot, és nem is kereskedik. Feröeren nem is értik, hogy miért támadják a zöldmozgalmak oly hevesen az összesen 48 000 lakosú miniállamot, hiszen nem exportálnak bálnatermékeket sehová. Ami a nevezetes Grindadrápot illeti, az hagyomány, amelyet a tradíciókat ápoló szigetlakók nem akarnak feladni, már csak azért sem, mert a zsákmány közkinccs, és szétosztják a húst a lakosok között. A bálnahús egyébként a tradicionális feröeri gasztronómiában is fontos szerepet kap. A Greenpeace adatai szerint Izland is folytat bálnavadászatot, bár a

GRÖNLANDI BÁLNA (PÁL JÁNOS RAJZA)

vadászati kvóta töredéke a norvégnak vagy a japánnak.

Több kutatás, köztük egy független német kutatócsoport is bebizonyította, hogy a bálnazsír egészségtelen. Nagyon magas koncentrációban tartalmaz felgyülemlett, egészségkárosító anyagokat, elsősorban a rákkeltő PCB (poliklórozott bifenil) veszélyes. A skandinávoknál a bálnazsirt nem fogyasztják, a japán gasztronómiában azonban fontos szerepe van. Éppen ezért is importál a nemzetközi tiltakozások ellenére bálnazsirt Japánba Norvégia, ahol kilójáért akár húsz amerikai dollárt is fizetnek. A bálnahús lényegesen kevesebb mennyiségben tartalmaz PCB-t, mint a zsír. A bálnazsirt fűtőanyagként is alkalmazzák. A PCB-t korábban az iparban széles körben használták, többek közt a festék- vagy a műanyaggyártásban.

A Greenpeace szerint Izland, Norvégia és Japán kvótáit összesítve 2137 bálna ejthető el a 2005-ös évben. Ennél a zöldmozgalom mindenképpen többre becsüli a valós számot, hiszen, főként Japánban, jelentős az illegális vadászat. A zöldszervezetek szerint Japán okozza a legnagyobb károkat a bálnaállományban

Az USA álláspontja elég kétértelmű. Egyrészt vehemensen ellenzi a bálnavadászatot, másrészt Alaszka számára ötvenhat bálna elejtésére feljogosító kvótát követel. Ezt Japán képmutatásnak tartja. Oroszország az óceán partjánál élő őslakosok számára öt bálnányi kvótát engedélyezett.

Az arányszámokból kitűnik, hogy a bálnavadászat szempontjából tényleg a legjelentősebb államok Japán, Norvégia és Feröer. A bálnavadászatban a modern technika is szerepet kap. Az úgynevezett Bálnagránát-99 robbanófejet tartalmazó szigony, ha

ennek segítségével ejtik el az állatot, legfeljebb 145 másodperccel a becsapódást követően vége van. A zöldek szerint leghumánusabban a norvégok ölnek, a japánok kevésbé emberségesek. A legborzasztóbbnak a feröeri módszert tartja, melyben nem a modern eszközökkel, hanem a hagyományos vágóeszközökkel ölik le az állatokat.

A Zöld Magazin egyik cikkének leírása szerint: „A Feröer-szigeteken például minden évben kb. 1500 bálnát gyilkolnak le. A feröeriek nemcsak bálnákra vadásznak, hanem különböző delfinfajtákra is. Egész csordákat terelnek be egy-egy öbölbe, ahol bálnakéssel és acélkampókkal felszerelve várnak rájuk.

A bálnák még élnek, amikor fémhorgokkal és acélkampókkal a partra húzzák őket. Először a kampókat az állatok orrnyílásába és húsába vágják, felszakítva a bőrt és mély sebeket okozva; így vontatják a partra őket. Ezután valaki felmászik a bálnára, és az orrnyílása mögött megpróbálja elvágni a fő ütőeret. Ez a vadász tapasztaltságától és az állat rángatózásától függően akár negyed-fél órát is eltarthat. Ha kellően tapasztaltak, akár egész bálnacsaládokat is (beleértve a vemhes anyákat és a kisborjakat) képesek kiirtani pár perc alatt.”

Feröer bélyegeken is megörökíti a különféle állatokat, hiszen egyrészt kedvelt téma a bélyegyűjtők körében, másrészt Feröer az állatfajokban leggazdagabb ország a fajok (nagy részét madarak) számát tekintve. Az elsősorban a halászatból élő országban nem véletlen, hogy több bélyegsорт is a tengeri élővilág ihletett, köztük külön cetsorozat és bálnasorozat is van.

Posta Ákos István

Balázs Géza

Öko, logosz, lingua

Föld. Ebben az írásban a Föld többször is szerepel majd nagybetűvel. Van eset, hogy ingadozunk a föld szó helyesírásában. Például: Visszatértünk a földre/Földre. Meddig lesz még élet a földön/Földön? Egy nyelvökológiai írásban a Föld nagybetűs szerepeltetése egyértelmű. Akkor is, ha a nagybetűzésnek alapvetően nem vagyunk hívei.

Sok változat – kevés változat – önreflexivitás. Idegen nyelv esetében tudjuk, anyanyelv esetében nem hisszük, hogy a nyelvtudást a használat tartja meg vagy fenn. Szükség van tehát a nyelvtudás mindennapi karbantartásra. Persze széles körben használt anyanyelvek esetében (néhány száz van csak ilyen a Földön a több mint hatezer nyelv között) miért is lenne szükség napi nyelvtanórára? Nos, arra valóban nincs szükség. Csak a nyelvhasználat tudatosítására. Arra, hogy képesek legyünk a mindenkori nyelvhasználatunkat a maga helyén értékelni, ha kell, javítani, helyesbíteni, jobban az alkalomhoz igazítani; a változatok, az új nyelvi formák használatában dönteni, hogy minél sikeresebb legyen az adott kommunikáció s kevesebb a nyelvi konfliktus. Tudományosan: az önreflexív (magunkat figyelő) nyelvhasználat kialakítása a cél. Mert ha erre nem törekszünk, bizonyos helyzetekben, műfajokban valóban „ellustulhat” a beszéd, egyre több gondolkodáshelyettesítő klisé (közhelyet) használhatunk, csökkenhet a rokon értelmű kifejezések száma, eleinte divatból, később megszokásból ügyetlen (magyartalan) nyelvtani szerkezeteket mondhatunk. Ezért cél az önreflexív nyelvhasználat.

Tudatosság – anyanyelvészet. Ehhez pedig szükség van az anyanyelv szabályainak, használati lehetőségeinek a tudatosítására. Az anyanyelvekben természetesen nagyon sok a közös, az általános emberi: tehát a minden nyelvre, vagyis az általában az emberi nyelvre igaz. Chomsky szellemes hasonlata szerint, ha egy marslakó a Földre érkezne, akkor elcsodálkozna, hogy az emberi nyelvek mennyire hasonlóak. Mi nem ezt gondoljuk a hétköznapi életben. Az anyanyelvek alapszerkezetükben nem, de egyebekben sokban eltérnek „az” általában vett emberi nyelvtől. Eltérnek például sajátos nyelvtanukban (vagy legalábbis egyes formákban), szókészletükben, nyelvi szokásaikban, hagyományaikban, kultúrájukban. Különbözik az egyes kultúrákban az anyanyelvhez fűződő viszony is. Ennek megismertetésére, tudatosítására szolgál – a kicsit nyakatekert összetétellel alkotott – „anyanyelvészet”. Ezért vannak az egyes országokban különböző erősségű, hangvételű nyelvi mozgalmak. A nagy anyanyelvi kultúráknak mintha kevesebb lenne a félnivalójuk..., de azért azoknak is akad. Amerikában is vannak nyelvi törekvések, mozgalmak.

„Hagyd békén a nyelvet!” Vagy mégse? A különféle nyelvi mozgalmak célja, hangvétele nagyon különböző. Még egy országon, anyanyelvi kultúrán

belül is. Ebből fakadnak a nyelvi viták. Vannak, akik semmit sem tennének az anyanyelvi kultúráért, nekik az a jelszavuk: „hagyd békén a nyelvet!” Mások harcosan védeni akarják, s leggyakrabban, leghamarabb az idegenszerűségek ellen kelnek fel, illetve a nyelv- és kultúraféltést fogalmazzák meg: „romlik a nyelv!” Bizonyos helyzetekben mindkét álláspontnak lehet igaza, de nem feledhetjük, azok, akik egy adott nyelvet féltenek, hasonló okból teszik, mint akik a természetet, a környezetet, tágabb értelemben, az embert, a világot kívánják védeni. A nyelvvédelem persze jóval megelőzte a környezetvédelmet.

Nyelvvédelem/környezetvédelem. A környezetvédők nagy jelszavai mind érvényesíthetők a nyelvi kultúra védelmére is: a cél a fenntartható fejlődés (nyelv), a kulturális (nyelvi) diverzitás (sokszínűség) megőrzése, s e cél érdekében gondolkodj globálisan, cselekedj lokálisan.

Egy ideje azon gondolkodom, hogy minden cikkem végére, függetlenül annak tartalmától, azt kellene írnom: de mindennél fontosabb, hogy megőrizzük a természetet, a környezetet, mert ha nem tesszük, akkor az összes többi tevékenységünk is hiába... Rendszeresen túrázom. Az elmúlt másfél évtizedben a magyar táj, különösen a települések környéke, de sokszor még a nagyon távoli környék is szemétkerakóvá vált. Megdöbbentő tapasztalni azt, hogy hová, hol és miféle szemetet, törmeléket szállítanak és raknak le egyesek.

Már 1987-ben leírtam egy cikkem címében: Nyelvi környezetvédelem. Ezért használom a „fenntartható fejlődés” mintájára a „fenntartható nyelv” kifejezést, és rokonszenvezem a kultúr- és nyelvökológiai törekvésekkel, s egyre többet beszélek nyelvökológiáról, illetve ökolingvisztikáról.

Meglátásom szerint a 21. században modern ökológiai és nyelvi szemlélet nélkül nem létezhet, nem maradhat fenn az emberiség. A tudományok társadalmi felelőssége is, hogy ezt elmondják az embereknek. Különösen az ökológia és a nyelvtudomány felelősségére hívom föl a figyelmet.

Periférián. Sebeők János 2003 kora nyarán azt írta az egyik napilapban, hogy a magyarországi választásokon a környezetvédelem témája a verbális perifériára került. Azaz: nem volt téma. Ha az ökológusok jóslatai – az esetleges túlzásokat, tévedéseket is leszámítva – csak részben is igazak, elkezdődött a visszaszámlálás. Nem értem, nem tudom, hogy csak néhány évtizeddel is előrelátó (magát és gyermekeit beleképzelő) politikus, (köz)hivatalnok, közgazdász, mérnök stb. hogy lehetne meg ökológiai szemlélet, sőt mindennapi ökológiai cselekvés nélkül. Kicsit később már értem: „Hja, mit tehetek én, egymagamban!”

Informatikai gyorsítás. Mivel a 21. század az informatika korszaka, s az információs robbanás, elérés, válogatás, kapcsolattartás mind a nyelv segítségével lehetséges, s várhatóan az informatika forradalmian átrendezi a nyelveket, sőt a nyelveken belüli viszonyokat is, aligha gondolhatjuk, hogy modern kommunikációs-nyelvi ismeretek nélkül bárki boldogulhatna. Már ma is többen dolgoznak Európában az informatikában, különböző nyelvi technológiai feladatokot végezve, mint a mezőgazdaságban.

Ennek ellenére a nyelvi felmérések, sőt „jóslatok” nem mindenben adnak okot túlzott derúlásra. Gyakorlati szövegértésben az utolsó harmadban (más

felmérés szerint az utolsó negyedben) foglal helyet a magyar lakosság. Tegyük mellé, hogy minden korábbinál több a lehetőség a nyelvi manipulációra; a „tisztességtelen” megtévesztő, sőt egyenesen „gyűlöletbeszédre”, a kommunikációs-nyelvi zavarok, konfliktusok száma pedig növekszik. Ezek egy része a megsokasodott kultúrák közötti érintkezésből fakad, de a „belső”, adott anyanyelven belüli kommunikáció zavarai is számottevőek.

Ökológia és nyelv. Az ökológiai és nyelvi problémák egyéb, globális (gazdasági, politikai, ideológiai) jelenségek eredményei. A két terület összekapcsolódására álljon itt néhány példa.

Az emberiség által kipróbált, állandónak hitt értékek kérdőjeleződnek meg. – Fölszámolódik a nyelvi hagyomány.

Hamvas Béla ironikus megfogalmazása szerint a Földön a csönd köre évente 16,5 km-rel szűkül. – A zajnak ökológiai és nyelvi (társadalmi) következményei egyaránt vannak. A zaj nyugtalanságot eredményez, a hangzavarban való kommunikálás csak kiabálás lehet.

Gyorsul a fejlődés, a fogyasztás. – Gyorsul a beszédtempó.

Visszaszorulóban a zöld terület. – Ugyanúgy tűnnek el a nyelvi színek (kifejezések, stílusok, műfajok, sikeres kommunikációs technikák).

Mindent előnt a szemét. – Egyszerűsödik, durvul, rongyolódik a nyelvhasználat.

Folyik a biológiai sokféleség (biodiverzitás) fölszámolódása. – Javában zajlik a kultúrák, nyelvek sokféleségének az eltűnése. Az UNESCO „jóslata” szerint a világ ma még korlátozottan meglévő kb. háromezer nyelvéből több mint kétezer-nyolcszáz ebben az évszázadban eltűnik.

A világon a fogyasztói egyenkultúra uralkodik el. – Egyetlen világnyelv van kialakulóban.

Ha optimista kedvemben vagyok, természetesen mindegyik állítás mellé tudok ellenérveket is felhozni. De a kritika nélküli optimizmus a felelőtlenek ideológiája. Egy ismerősöm szerint: hosszú távon lehet felelőtlenül optimistának lenni. A felelősségteljes gondolkodásba beletartozik az előre gondolkodás, sőt a féltés és a cselekvés is.

Ismét: tudatosság. A legfontosabb feladat pedagógiai: a tudatosság terjesztése. Ebben szerepe lehet az anyagi és információs fogyasztás mammonja elleni filozófiáknak: tudni kell, hogy ha többet birtokolok, bírok, attól nem leszek boldogabb (tájékozottabb), legföljebb mániákusabb. A boldogság és a szabadság éppen a burjánzó vágyak visszametszését jelenti. Ebből következhet a (fölszámolt, túlzó) fogyasztás tudatos csökkentése. Ugye, már mi is megismerkedtünk az „autómentes” vagy a „fogyasztáscsökkentő” nap programjával. A haladást, az előrejutást megkövetelő gyorsasággal szembe kell állítani a tudatos s jóval nagyobb energiát igénylő lassítást. Szükséges a visszavonulni, gondolkodni, emlékezni tudás, a kipróbált, az emberi agy befogadási sebességéhez jobban illő technológiák (szóbeli társalgás, olvasás, írás, játék – és közte természetesen a nyelvi játék) újra fölfedezése, élményé tétele.

A kulcs tehát az oktatás, az ismeretterjesztés. Minden szinten. A bölcsőtől a koporsóig. A környezetvédelmi, környezettudatos és a nyelvi ismeretterjesztés-

tésé. Csak a sokoldalú tudás, műveltség mentheti meg hosszú távon az emberiséget, ez a „fenntartható fejlődés” záloga. A műveltség ugyanis az egyetlen, amelynek gyarapítása nem ösztönöz pazarlásra, hanem éppen ellenkezőleg, a természeti, társadalmi, emberi, nyelvi kapcsolatok ápolásához, társadalmi felelősségtudathoz, tudatossághoz, általában: konfliktusmegoldáshoz, konfliktuskerüléshez vezet. A kultúra, a műveltség az embert gazdagabbá és felelősségteljessé teszi. Bizony létezik a közgazdaságtanon belül művelődés-gazdaságtannak nevezett tudományág – amely éppen ezeket a kérdéseket veti föl.

Az persze egészen más kérdés, hogy a gazdaság vezérelte világnak öntörvénye folytán szüksége van-e az érzékeny és tudatos emberre. Átléptük-e már azt a határt, hogy a jelenlegi ismereteink szerinti „legjobb” gazdasági-politikai formáció már öntörvényűen és megakadályozhatatlanul befolyásolja (korlátozza) a jövőnket, a jövőnket a Földön, vagy van még esélyünk nekünk, emberi közösségeknek másfajta megfontolásokra? Például kezdve saját környezetünk, lakóhelyünk, utcánk, kultúránk, nyelvünk védelmén...

Ha tudományaink, mindennapi cselekvéseink nem találkoznak az ökológiai és a nyelvi gondolatban, a visszaszámlálás föltartóztathatatlanul folytatódik. Ebben az esetben természetesen mindegy, hogy angolul vagy magyarul számolnak.

Nyelvi környezetszennyezés, nyelvi környezetvédelem. Mit is írtam a nyelvi környezetvédelemlről 1989-ben: „A nyelvi környezetszennyezésnek is vannak veszélyességi fokozatai. Az autószerelés közben odavetett káromkodás miatt még semmiképpen sem kell riadót fújni. Ha egy autóbusznyi utast vonnak nyelvi terror alá ocsmány beszédű emberek, már szükséges lenne beavatkozni. Ám ha százazrekhez-milliókhoz szóló plakátokon veszünk észre nyelvromboló törekvéseket, kötelesség a megszólalás.”

Ekkor 1989-et írtunk. Azóta olykor kaptam egy-egy lenéző oldalvágást, hogy micsoda butaság nyelvi környezetvédelemlről beszélni. A környezetet lehet szennyezni, ezt senki sem vitatja. Mindenki saját bőrén érzi, ha mondjuk ráveszi magát, hogy megfürödjön a Dunában. Pedig még húsz évvel ezelőtt is milyen jót úszhattunk benne. Tehát a környezetszennyezés létezik. Nyelvi környezetszennyezés azonban nem létezik, mert a nyelvet nem lehet beszennyezni, tönkretenni – vallják nem is kevesen a nyelvészek közül. Ennek nyilvánvaló oka pedig az, hogy a nyelv a kommunikáció eszköze; húsz éve is megértettük egymást, most is megértjük egymást, a nyelv nem olyan, mint a Duna!

Nem vitatom, hogy a *nyelvi környezetszennyezés* kifejezésben (amelyet lehet, hogy én találtam ki) van némi költői szándék. Hatáskeltés céljából alkottam meg ezt a képet. És mint minden képszerű elem: kellően többértelmű. Nem is tudományos, bár a tudomány azért szereti a metaforákat. Metafora az agrároló, a feketepiac, az áresés, a fogyasztói kosár, a leányvállalat, a koszorúér, de hogy a nyelvészetnél maradjunk: a kötőszó és a körmondat is.

A nyelvi környezetszennyezés elsősorban a nyelvhasználatban felbukkanó, zavart, konfliktust, feszültséget, agressziót keltő, illetve a totális félreértést és meg nem értést mutató nyelvhasználati módokra vonatkozik. A nyelvhasználatban ugyanis ezernyi finomság van: amelyek segítségével lehet okosan érvelni, világosan tájékoztatni, babusgatni vagy éppen bántani. Szokatlan, fölösleges

vagy akár teljesen magyartalan, nyelvünk hagyományaiba nem illeszthető formák tömeges terjesztése: ez bizony nyelvi környezetszennyezés (illetve indokolhatóan, de túlbonyolított helyesírással: nyelvikörnyezet-szennyezés!). Nem az ironia, nem a nyelvi tréfa, nem a kifejezés szabadsága, még csak nem is a szleng ötletessége ellen érvelek! Nem, nem baj, ha nem minden megnyilatkozásunk „kristálytisztá”. Otthon szabad tréningben, uram bocsá’ köntösben tartózkodni. De ha vendéget várunk, helyesebb, ha a jobb, ha nem is a legjobb ruhánkat vesszük fel. A legjobb ruhát, már akinek van, a legnagyobb eseményekre tartogatjuk.

Ugyanígy vagyunk a nyelvhasználattal is.

Ezért kell tudatosabban használni a nyelvet, az anyanyelvet. Mert a társadalom és a helyzetek tagoltak. Alkalomhoz illeszkedjék a forma! És legyen mindig megfelelő forma!

A Kulturális Környezetért Mozgalom. Örömmel tapasztalom, hogy 1989-es fölvetésem korszerű lehetett, mert 1996-ban, igaz, nem Magyarországon, hanem Amerikában, a Missouri állambeli St. Louisban létrejött a CEM, magyarul: a Kulturális Környezetért Mozgalom, a világhírű médiakutató, a hazánkban is sokszor megforduló George Gerbner vezetésével. A résztvevők megvitatták a Népek Kommunikációs Chartáját, amelyben olyan témakörök szerepelnek, mint a független műsortermelés, a médianevelés, a médiairadalom, az egészségkultúra ápolása, az erőszak kérdése a médiában stb. Alapvető célkitűzésük, hogy: terjesztődjék a médiatudatosság, a kritikai médiafogyasztás, népszerűsödjének a médianevelési erőfeszítések... legyen állampolgári részvétel a helyi, nemzeti és nemzetközi médiapolitikában.

A szabványokkal szemben a helyi értékekre, hagyományokra kívánja helyezni a súlyt a Kulturális Környezetért Mozgalom.

Örülök ennek a mozgalomnak, mert az értelmiségi szerepvállalás fontos jelének érzem. Valóban, a kulturális környezet éppen annyira védendő, és hiszem, hogy védhető, mint a nyelvi környezet. A kettő egyébként feltételezi is egymást. Hiszen a kultúra legfontosabb összekötő kapocsa: a nyelv. Mivel ez a mozgalom Amerikából jön, talán jobban hisznek most már nekem is.

Azt persze, Vörösmarty Mihállyal egyetértve nem tudom, hogy „Ment-e A könyvek által a világ elébb” – de egyben majdnem biztos vagyok (talán felelőtlenül):

*Mi dolgunk a világon? küzdeni
Erőnk szerint a legnemesbékért.
Előttünk egy nemzetnek sorsa áll.
Ha azt kivittuk a mély sülyedésből
S a szellemharcok tiszta sugaránál
Olyan magasra tettük, mint lehet,
Mondhatjuk, tévén őseink porához:
Köszönjük élet! áldomásodat,
Ez jó mulatság, férfi munka volt!*

Talán kicsit közelebb kerültünk ahhoz, hogy mi dolgunk a Földön. Kulturális és nyelvi ügyekben is.

Károly György

Vakogás

szonettkoszorú

*válasz-kísérletek**Horváth Ferenc kétkedéseire**

I, Semmi

*A semmibe hullnak a percek, évek:
kiáltunk a csúcsról a völgybe vissza,
a szó szabad még és a lélek tiszta,
a mélység büszkeség, játék az élet.*

*Nem kell kapaszkodó, senki se kell még,
erős hang, zúgó bariton-kiáltás,
nevetséges a sok Canossa-járás,
nyűg, félelem, nyavalya – mind nevetség.*

*De lásd, apád erénye, vétke benned,
nincs mód, hogy furcsaságait felejtse!
Az asszony éppen most sikolt alattunk.*

*De nézd, fiad bűne előre döbrent!
Bolond lesz ő is, már most érzed ott lent –
szelet vetettünk – szellentést arattunk.*

* Horváth Ferenc *A kétkedés énekei* című szonettkoszorúja megjelent a *Maradék idő* című kötetében, 2000-ben.

2, Vétek

*Szelet vetettünk, szellentést arattunk,
A szenvedély szenvedés. Tönkrementek
vágyak, varázslatok, aprócska csendek,
minden szavunkból, tettünkéből kibaltunk,*

*Polipkarok, póklábak fojtogatnak,
gorombaságok, tyúkszagú szerelmek
hajnalonként, ha néha megjelennek,
ó, hogy örülsz a végre-virradatnak.*

*Félálomban megkönnyebbülve nézed,
ahogy ezerfelé esnek a képek
s nem állnak össze semmivé a részek.*

*Nem megdicsőülés, csak ócska vétek,
szerelmeinkben a hiány a lényeg,
ocsú a mag, torzképe az egésznek.*

3, Önzés

*Ocsú a mag, torzképe az egésznek.
Keménykedsz még egy gazdag aratásban –
csalódsz mindig, mindig csalódsz a vágyban,
a tiszta érzésben önzés a lényeg/d.*

*A szájszagú hajnalban ha felébredsz,
szerelmed bőrén apró pörsenések,
szíveddel, meztelen talpaddal érzed,
ragad a szőnyeg, ragacsos a lélek.*

*Kitakarózva, begombolva állig,
hiába mondjuk, esküdözve váltig:
a szándék tiszta volt, mi jót akartunk.*

*Magunknak akartunk jót, csak magunknak,
egymást kioltó álmaink kimúlnak –
szerethetünk, becsapunk, becsapatunk.*

4, Magány

*Szerethetünk, becsapunk, becsapatunk;
nézd, egyedül marad mindenki végül,
barátság, szenvedély és hivatás unt,
üres szokássá, rutinná sekélyül.*

*Lehetsz magányosabb a kóbor ebnél
vagy ülhetsz homlokig hamis szeszekben,
beszédet mondatsz saját sírkövednél,
halandzsázhatsz, papoknál ékebben –*

*spórolatsz szóval, pénzzel, emberséggel,
fukarkodatsz a csókkal, öleléssel,
hogy végre nem marad más, mint a munka.*

*A rossz mának letéve végre terhét,
a nincs nem fáj, a magány vértje megvéd;
csak befelé nézünk, mindig magunkba.*

5, Díszlet

*Csak befelé nézünk. Mindig magunkba.
Megírni egy modern pokolra szállást,
az vonz, hiába próbálsz és akarsz mást,
fejünk fölött, a polcon ott a minta.*

*„Se mez, se máz” nem izgat, át nem ejt már,
s a versekben hiába figurázunk,
gonosz tükrünk előtt pucéran állunk,
és fájhat bár, lebangoló a leltár.*

*Mutatványos vagy, míg csak szórakoztatsz;
akár egy ötvös, köveket rakosgatsz,
díszletet tervezel – mögötte semmi.*

*Ez üveg, nézd! Csak talmi formajáték,
a taps, siker, divat csaló ajándék.
Akarni kellene, mindent lebírni!*

6, Por

*Akarni kellene, mindent lebírni:
az éhséget, félelmet csontjaidban,
megváltást binni, karriert csinálni,
vagy végleg feloldódni alkoholban.*

*Egy ősöd Isonzó pokoltüzében,
egy más a Don-kanyar havában égett,
krumplin, tésztán, falatnyi kis kenyéren,
egy özveg्य ország, lásd, végül mivé tett!*

*Kitörni nincs remény, mindig a porban,
megtörve, megalázva, megtiportan,
felkelve százszor és elesve újra,*

*a gödrök fölött sírva, káromolva,
maradunk „eleitől fogva” fogva,
kisszerű bűneinkbe visszahullva.*

7, Mérce

*Kisszerű bűneinkbe visszahullva,
bár pontosan mérjük, biba kizárva,
de csalbatunk is, gyors sikerre vágyva,
tagadva feltjaink, erényt kamuzva –*

*a műszerek mind összevissza mérnek,
a mérce rossz, az óra megbolondult,
a szó, a líra önmagába fordult,
semmit sem old meg a megoldó-képlet.*

*Csak rendbogyó igék, minden kivétel,
törvényszerű nincs, dőreség a tétel,
amit biztosra vehetsz, az a simli.*

*Mímelve ezt is, azt is, mint ki bízik,
sarat taposva bércre lesni mindig,
kevés a szufla, akármire vinni.*

8, Fonák

*Kevés a szufla, akármire vinni,
a gyöngye akarat tévútra szédül,
lehúzó, befonja napjaid a bővli,
hazugság az érték a minta nélkül.*

*Minden fonák, visszája önmagának,
magába mindig minden visszagörbed,
biú játék, önáltatás a bánat,
az aratás törek, ecet a könnyed.*

*Kicsorbul az éles, a tompa megvág,
a gond, a moly ruhát és lelket elrág,
a jó vacak, a bölcsélet ökörség,*

*már a mag is mind mérget rejt magába,
vigyázni oly meddő, minden hiába,
a kezdésben már ott a nyomorult vég.*

9, Emlék

*A kezdésben már ott a nyomorult vég –
„múlik az idő, porszemek hullnak”,
jövőd, jelened ma holnap a múltad,
túlélni, megmaradni nincs lehetőség.*

*Sárgára érik egy darázs a szőlő
rozsdával tarkázott, arany gerezdjén,
elnézed naphosszat, akárcsak egy vén,
ahogy lejár a kimért emberöltő.*

*Csak ülsz a fényben, mint szobra a múltnak,
halottaid is gyorsan halványulnak –
s a józú nemrég – sovány kis emlék.*

*A szétesett időben, kusza térben
a jó nem jó, nincsen válaszod régen,
igen, nem összekeveredve már rég.*

IO, Visszhang

*Igen, nem összekeveredve már rég;
a mit?, hogyan?, miért? meg se fogamzik,
nincs válasz, nincs kérdés, csupán a kétség,
a filozófia vigasza – vakbit.*

*Alaktalan versek – csúf ázalékok;
mint medúzák kiszáradt kocsonyája,
a költemények, mint a buborékok,
tengernyi csend a pocsolóába zárva.*

*Hiába nézed apályát, dagályát,
mocsár ez így is, úgy is, ingovány, lép,
áradhat egyre és apadhat újra.*

*Olykor pocsék, másszor szarabb a helyzet,
kiáltásodra visszhangod felelget...
itt, ott, jó és rossz, visszatér az inga.*

II, Mintha

*Itt, ott, jó és rossz, visszatér az inga,
bizonytalan vagy nappal, álmaidba'
burjánzik és megfojt, akár az inda
a „bát”, a „lebet”, a „talán”, a „mintha”.*

*Nem tudsz és nem hiszel saját szemednek,
papok, próféták szíven nem találhatnak,
Nirvána, túlvilág, ígéret, elvek –
a kész válaszok kérdésekre várnak.*

*Vagy ott a líra ál-vigasztalása,
a sok vers mind egymás gyatra mása;
torz tükrei eltorzult életeknek.*

*Szonett-töviskoszorúk koronáznak,
vigyázz, a csillogás csak csalfa látszat!
Versek, hitek megnyugvást nem szereznek.*

12, Piszmogás

*Versek, bitek megnyugvást nem szereznek,
agyadra megy az írás, olvasás is;
a piszmozás, a „szmokingos szonettek” –
damilra fűzött, csillogó kaláris.*

*„Pace non trovo” – dünnögöd magadnak,
motyogsz, káromkodszt minden újra resten,
múlt szolgáljaként, rabjaként a majdnak,
fityegsz a magad ácsolta kereszten.*

*S ha előkerülnek netán e versek,
olvassák, vagy töpörtyűt róluk esznek,
a vélemények már nem érdekelnek.*

*Pokolból, mennyből néha visszanézve,
nem izgat semmi, köpsz már az egészre –
tebetség és tudás a sírba vesznek.*

13, Remények

*Tebetség és tudás a sírba vesznek,
a „szent akarát”, dicső forradalmak
porba tapostatnak, hamvukba balnak,
remények, hit „ahogy lehet”-té lesznek.*

*A bősök elbutulva bólogatnak,
szemetes szélein kihalt tereknek
torzó szobrai csonka életeknek –
bitvány emlékei egy ócska kornak.*

*„Szikkad a vér, kussol tovább az ország”,
a koncot hiénák, sakálok osztják –
balad minden, ahogy elő van írva.*

*Nem lázadunk, elvan a pofa súlyba’,
ballgatunk, orrunk a moslékba fúrva,
forgunk magunk körül, akár a birka.*

14, Gének

*Forgunk magunk körül, akár a birka:
motolla, kergekór, bárhogy nevezd el,
planéták tánca, ahogy meg van írva,
vitustánc, mit naponta újra kezdel,*

*taposómalom, melyből nincs menekvés,
vagy csak mókuserék, ostoba játék,
tarantella, rondó, derviskerengés? –
hogyan este már az ájulás ajándék.*

*Kopott térded recseg taktust a dalra,
bárhogy járd is, foroghatsz jobbra, balra,
haláltánc csak, végcél a gyors enyészet,*

*minden sejtédben ott van az ítélet,
makacsul őrzik, hordozzák a gének,
a semmibe hullnak a percek, évek.*

15, Kisszerű

*A semmibe hullnak a percek, évek,
szelet vetettünk – szellentést arattunk,
ocsú a mag, torzképe az egésznek,
szerethetünk, becsapunk, becsapatunk.*

*Csak befelé nézünk, mindig magunkba,
akarni kellene, mindent lebírni,
kisszerű bűneinkbe visszahullva
kevés a szufla, akármire vinni.*

*A kezdésben már ott a nyomorult vég,
igen, nem összekeveredve már rég,
itt, ott, jó és rossz, visszatér az inga,*

*versek, bitek megnyugvást nem szereznek,
tehetség és tudás a sírba vesznek.
Forgunk magunk körül, akár a birka.*

Gyurkovics Tibor

Herodiádák

À la Petőfi

*A halálnál mondd meg Gyula
Fáj-e jobban valami
„a szerelem mélabúja”
ilyeneket hallani
de te tudod hogy a halál
mindörökre megjelen
nem múlik el ha rád talál
életemből sohasem.*

Mulasztás

*Elmulasztottalak hét év előtt
autóval átvinni az Átriumba
a zebrán szétrobbantál mint a bomba
az egész lényed darabokra tört
tulajdonképpen nyegle kurva-lusta
voltam átbajtani veled a hídon
s lehet miattam törtél darabokra
s romlásnak indult tested is azóta
és megbocsátani magamnak sose bírom.*

Vajon

*Utolsó percben mire mentél
befeled fordult nagy eszeddel
mikor a körmödet leverték
a kötélzetről hogy ereszd el.*

Hű remény

*Az elszomorító az egészben csak az hogy
fogyván az ereje madárcsőrén a halk meggy
véres infúzió se adta föl a barcot
titokban spekulált hogy végleg mégse hal meg.*

Haláltánc

*Hibetetlen élességgel áll elébem most Gyula
oly közeli mint a kétely s távoli mint Korea
csalogatom lépesmézzel hogy elérjünk majd oda
hol a béke három méter és sorsunk nem mostoha.*

Gyulám

*Nem gondoltam hogy így szeretek embert
abogyan ezt a vén marhát szerettem
hogy kiütözik mint a marmaládé
a könny a szememen.*

Vége

*Nem volt borzalmasabb ahogy a sebre lecsapott
feltépvé irgalmatlan mélyeket
borzalmasabb csak az ahogy
többé nem szenvedett.*

Vak estély

*Négyen ültünk a kristálysobában
feleséged egy vak zongoristát
mutatott be CD-n az utálat
remegése fogta el a szádat
mint azét ki maga is alig lát.*

Kristályszoza

*Irtózatosan hosszú úton
bútorról bútorra fogódzva
kristálysobák rácsába bújva
jutott el a Tejútra újra
hogy magát a mélységbe dobja.*

79 éves Gyula

*Nem vettük észre hogy már régen baldokolsz
mint nyúlt Caesar után botorkáló cohors
amelynek tagjai fájó egérutat
próbálnak lelni hogy otthagyják urukat.*

Ante portas

*Éveken át bement a kapuba
nagy táskájával Hernádi Gyula
éjfélkor is most se a Hekuba
nem nyitja ki se Hekuba ura.*

Fánk

*Hogyha nem volnánk ennyien
nem balna meg tán senki sem
csak a polcokon sorakoznánk
mint cukros kidudorodó fánk
várnánk egyenként levegyen
az isten és hogy megegyen.*

Meddig?

*Mászkáltál a kristályszobában
amikor ért az üzenet
kísérleti egérben áram:
nem tart örökké életed*

*Mikor láttad bátyád kibunyni
miután annyit szenvedett
ott kellett volna inni ujjnyi
szókratészi méreglevet*

*Meddig akartad volna húzni
ezt az egészszet ha lebet
mért nem akadt benned egy grúznyi
és halálos önkívület ?*

Nyulam-bulam

*Gyula Gyula te élsz még valahol
abogy a nyúl a mezőkön lobol
kitárt fülekkel vagy jött a sebes szél
pofon vágott s te régen összeestél?*

Szűk nap

*Istenke ne adj altatót
ha éjjel izzad homlokom
saját alváspótlékomat
a véremmel kipótolom.*

Gyulák Gyulája

*Mint öreg indián kapaszkodik az ágyba
ió ció kció és csontkollekcio
meztílen sebesen a napvilágra tárva
dopaminok savak vak reguláció
barát fejedelem nagyúr gyulák gyulája
szóvicc és fikció maradó illanó
hol van Isten aki még egyszer egyberántja?*

2005. július 3., hajnal 4.10 óra

Gyerek lehetnél

*Most emlékszem hogy kapsz egy szalmaszálla
két ajkad közé és szívod szívod
hogy megdagad az arcod két pofára
és kidudorodik mint a cipók
gyerek lehetnél ha nem látnám nemsokára
mi következni fog.*

Dandyk

*Milyen hiúk voltunk naponta
nadrágszíz álomkarperec
bár tudtuk hogy az Úr bevonja
az engedélyt és vége lesz.*

Gyula halálfélelme

*Szerencsétlen Gyula figyeltelek sokszor
ahogy szinte remegtél az izgalomtól
legrettenetesebb ha az ember érti
halálos barátját és nem tud segíni.*

Gyula,

*azt mondja a Csiba, visszajársz. Igaz?
Lenn voltak az Adrián, hogy meghaltál. Üdülnek. Bezzeg.
Élvenckednek. Füröcskélnek. Szép a tenger. Nem igaz?
Azt mondja, kijön egyik hajnalban a vitorlás fedélzetére,
és jössz. Távolabb ülsz le. Fehér és szürke színed van. Tollad,
helyesebben. Mert sirály vagy. Igaz ez?
Ülsz távolabbi ponton a hajó korlátján. A tenger zaborog.
De nem nagyon. A nap följön. S te megjössz. Nyugodtan. Ülsz a
korláton.
Igaz? Te vagy az? Képes volnál? Visszajössz? Háromszor is.
Te vagy az? Egy sirály. Elég nagy. Szürke-fehér tolla van. Nem ad hangot.
Gyere. Én is szeretnélek látni. Képes vagy? Nagyon várlak.
Négy napja minden reggel fölkelek. Várlak. Gyere. Ha tudsz. Jó
lenne.*

T.

u.i. Legalább Csibával üzenj.

Verrasztó Gábor

Halottak városa

Még mindig őrzöm azt a rózsaszínű büntetőcédulát, amit akkor tett a fiatal rendőrnő autóm szélvédőjére, amikor öt percre megálltam a Decatur street egyik boltjának kapuja előtt.

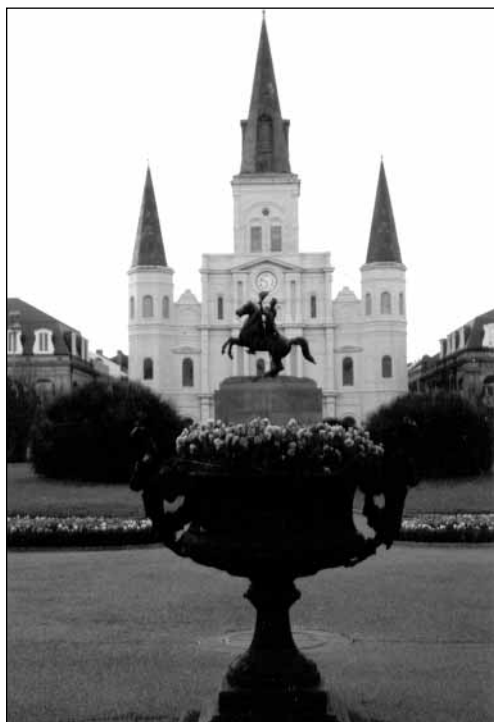
Csak átszaladtam a szemközti piacra valami friss gyümölcsöt venni, de anynyira fújt a Mississippi felől a vízpermetet kergető szél, hogy visszamentem a kocsimhoz pulóverért. Kifizettem a húsz dollár bírságot, felhúztam a nyitva felejtett ablakot, kerestem a kikötőben egy szabad parkolót, és gyalog vágtam neki a francia negyednek.

Szó szerint toronyiránt mentem, a Szent Lajos katedrális megcélózva, amelynek kovácsoltvas kerítése előtt szamaras kordék várták a városnézőket. A park parázna virágoktól illatozott. A közelben hús temető, vagy ahogyan itt mondják, a „halottak városa”. Innen csak néhány sarok, és hirtelen Mark Twain korabeli tornácos, aranyosan lepusztult külsejű faházak kísérték utamon a múlt századok ködéből előbújva.

Nem volt könnyű a séta a híres Bourbon streetig, ahol az emberi és zenei kavalkádban elvegyülve hajolt rám az alkonyat. A dzsesszkocsmák özönéből csak átléptem a Canal streetre, az üzleti negyed felhőkarcolókkal szegélyezett főutcájára, és egyszerre kinyílt az égbolt, végre kaptam levegőt. Az egymáshoz érő ablakszemek halványan pislogtak, mint a távolodó csillagok. Elcsendesült már minden, a sötétben csupán néhány hajléktalan támasztotta a sikátorok falát, szájukban cigaretta parázslott, és taxisok vadásztak gyaloglásban elfáradt vagy lerészegült, óvatlan turistákra.

Lefényképeztettem hát magam búcsúzóul a kikötőben, hátam mögött a kivilágított Natchez kaszinóhajó volt a díszlet, a szépséges nőekkel telezsúfolt Savannah filmsorozat igazi sztárja. Beültem a bérelt kocsiba, és a Mississippi mocsaras deltáját merészen átszelő kecses autópályán robogtam tovább. Bele a végtelennek látszó semmibe, ahol a vízből kikapaszkodó fák között talán egykor Huckleberry Finn úsztatta ócska tutajját.

*(New Orleans,
nem is olyan régen)*

A biciklisták királyságáról

*Néha, kinek lelke tiszta,
Látja, mint önmagát,
A holdkóros biciklista
Mint megy az éjen át...*

(Weöres Sándor)

Diákkoromban igen irigyeltem **Gyurkovics Tibort** a Balaton mellett. Az Új Tükör, lám, színes reprodukcióval együtt közli a versét Egry Józsefről, a moziban pedig színészként szerepel a Hunyady-novellából készült filmben, s ott fenn a vásznon, a kupiban mulathat Tarján Györgyi, Carla Romanelli közelében, tán még bókokat is súghatott fülökbe a forgatás szüneteiben. Tíz esztendő múlva, amíg én leshettem, hogy a tapolcai laktanyából legalább kimenőt kapjak szüleim házáig, ő a veszprémi színházban magas rangú tisztet játszhatott. (A *Fekvőtámasz* című vígjátékára gondolok.) Az ezredfordulón bravúros rímekben adta elő a táncok nemeit nemzetek szerint az Anna-bálra egybegyűlt hölgyeknek és uraknak, vagyis a XXI. századi szívhalászoknak. Azon a 2000 nyarán megnyitott Anna-bálon találkoztam Gyurkovics Tiborral. Azóta sem. Most 2005 júliusa van, jön az Anna-bál megint. Estig Gyurkovics Tibor verseit olvasgattam. Nem találkoztunk azóta, de Balatonfüreden évekig rám-rám pillantott szoborportréja, ha át kellett szaladnom a gimnáziumból egy-egy könyvvel vagy folyóirattal Farkas Edit néniék szalonjába. Sigmond Olcsi bácsi fájdalmas-groteszk clown-arcúnak mintázta meg Gyurkovics Tibort. Mintha a költő ezen maszkja pillantott volna le rám a Holdból az arácsi éjben, amikor albérleti vagy kollégiumi szobám felé kerekedtem. Gyalogosan pedig az *Utazás* című versét hajtogattam a mostani kétkötetes versgyűjteményéből: „Majd megjövök. Majd elmegyek. / Magamtól magamig / a sötétben, hol saját / elviselhetetlenségem lakik.” Nyomasztó érzésekről írni a Balaton partján? Eddig nem volt divatos. Zamárdiról szóló verseiben alig találtam hagyományos értelemben vett lírai motívumot. A szűkebb pátriájáról könyvet író Tüskés Tibor meg is jegyezte annak idején: „Gyurkovics Tibor (...) kötetében több vers szól egy zamárdi nyaralásról, a bérvilla lakóinak – szállásadónak és vendégnek – különös, egymásnak kiszolgáltatott kapcsolatról. Ez a »modern«-nek mondott nyaralási forma, amikor a vendég egyetlen nyárra vesz bérbe egy szobát a Balaton mellett, mint lírai téma alighanem nála jelenik meg először költészetünkben.” (Zamárdi) A *Búcsú Zamárditól* című szonettjét (a mai téma merő ellenkezés a középkor sláger-formájával szemben) *Búcsú a nyári laktól* címmel adja közre most Gyurkovics: „Siessetek, a ládába a képet, / mint hideg földbe halott madarat, / a nagy bőrröndbe a párnát tegyétek, / egy ollónak se jó, ha itt marad. // Siessetek. Két utazó, tömérdek / kis óra árva tulajdonosa, / a sötétség ereszkedik közetek / és este hatkor indul a vonat.”

Gyurkovics Tibort a gyermekkori nyaralások már a Balatonhoz kötötték, de alkatánál fogva nem meglepő, hogy az elhagyott fürdőhely líráját is képes volt beemelni a magyar költészetbe. Ne féljünk hát, azért Gyurkovics Tibor felnőtt

fejje a jó ború, jó halú nyarokról szintén ír verset! Még ha azok messzire is estek tőle, ahogy *Badacsonyörs* című versében vallja: „És dolgozik a kalapács / és kört rajzol a körző, / a kemencében a kalács / megsül, kotyog a tömlő. // A lugason rövid sugár / szalad s a sárgarépa / elbúvik a homokba. / Jár a köveken a béka. // Az asztalon a terítő, / a terítón a minta – / Mint szekér, szalad az idő / és a fehér ladikba // Beugrik a keszeg halász, / leengedi a hálót, / egy pontyot fogott. Semmi mást. / Augusztus végi nyár volt.” A keszeg nem a legértékesebb hal, jobban örül a horgász a fogasnak és a pontynak, miképpen Gyurkovics versének a hőse. Még talán a kárászt is szívesebben fogadja, pedig a szememben az aztán igazán nem sokat érő. Hogyan is állunk a keszeg dolgában? Soványka emberek kapják jelzőül: keszeg. Gyurkovics Tibor talán éppen fiatalkori, keszeg (?) önportréját festette élénk imént idézett versében. Jóformán ez az egyetlen tulajdonság, amit elárul, no meg a zsákmányt nevezi meg, a többit nem tartja fontosnak. Ki ez a pasas? Kicsoda első látásra (Krúdy szavaival) ez az *emberforma valaki*? Tud verset írni az igazi keszegekről is a gyermekek számára, szépet, mint amilyen szép Bernáth Aurél badacsonyörsi hal-csendélete.

Valóban festőiek Gyurkovics versei. Mindig arról beszél, hogy ez a gyönyörű létezés teli van fájdalommal, mégsem ununk rá. József Attila nem tartja olyan fontosnak az Én szerepét, mint Ady. Úgy gondolom és érzem, hogy Gyurkovics ennek a József Attila-i árvaságnak, nem nihilista egzisztencializmusnak a folytatója kép- és dallamgazdag verseivel. Csupa elevenség s szín ez a fájdalmas líra. Ha azt játszanánk, hogy egy-egy festőművészhez okvetlenül egyetlen színt kell társítanunk, Picassóhoz a (korszaknyi) kéket, Cézanne-hoz a kékeszöldet, Velasquezhez a feketét, Rembrandt-hoz az aranybarnát illeszteni. Gyurkovics Tiborhoz a hozzá illő egyetlen színt viszont nem találok. Eddigi életpályájának szakaszait, amit kirajzolnak a ciklusok, maga keverte színekről nevezte el. A következő fejezetcímek találhatóak a kétkötetes verskönyvben: *Napsárga, Vércsevörös, Grafitiszürke, Zabzöld, Istenfehér, Égkék, Jégnarancs, Hófekete, Óarany*. Azt hiszem, magam előtt látom valamennyit, bár a hófeketéről először Weöres Sándor verse jut eszembe, amelyben fősóhaját a csöngői mester, hogy bárcsak elgondolni tudna egy nem létező színt... Hófekete azonban van, elég csak lehunyt szemmel a fehérgyászokat vagy a Kormos István-i havazásokat földidézni... Vagy ha fölvennénk egy sokszögletű pörgettyű felületére az idézett színeket, forgás közben valóban az Istenfehér mosódna egybe belőlük. Ha csupán az egyes ember élete képéhez ennyi szín kell, mennyiből lehetne megfesteni a többi emberét? Emberek sorsát, a keszeg férfiakét, a gyönyörű női csukákét vagy a többiekét, akiknek testi-lelki alkata, jelleme tán éppen megfeleltethető a XX. században az árral szemben úszó pisztrángokéval, az öngyilkos cetekével, a szerelemért kilométereken át szárazon kígyózó angolnákéval vagy a tömeges küszökével. Vagy elég egyetlen sors, bárkié, aki „egyedüli példány”? Elvégre mindenik embernek a lelkében dal van. Akárkiben ott tarkállanak ezek a színek. Lila nyakkendőink dalra kelnek Tóth Árpád óta. Gyurkovics Tibor két verseskönyve azt a választ adja, hogy a költői Én és a Jedermann egyenértékűek. (Hugo von Hoffmannsthal 1911-ben írt drámájának hőstelen hőse, címszereplője az *Akárki!*) A *Versek I.*-ben és *II.*-ben Gyurkovics olyan szövegeket helyez opuszai közé, amelyek között nem csupán fontos idézeteket, pár sorban rögzített élettapasztalatokat, gnómákat talál az olvasó, de dráma-mi-

niatúröket, görög tragédiákba illő sorsábrázolásokat is környezetünkől, olyan hőstelen hősoket, akik ha itt nem szerepelnének, sehol sem jegyeznék semmilyen krónika mindazt, ami velük történt.

Találhatunk még följegyzést haját tövig nyíratott lányról, földszinten és második emeleten lakóról, a Kőrösön úszni tanuló fiatalasszonyról, a Somogygesztiben szőlőt kapáló fiúról, az öngyilkos Teleki Pálról és a combnyaktörést szenvedett anyáról, szerencsejátékosokról és krupiéről, a Kínába igyekvő magyar disszidensről, szóval: normálisokról és deviánsokról. Emberekről. Akárkikről. A versek közé beszúrt szövegektől egyrészt már sosem lesz ugyanaz a versek olvasata, mintha külön-külön állnának, másrészt a könyvben szereplő költői Én így nagyobb tud ölelni. Mintha csak a szerző a maga egója mellé akárkit tehetne e versek hőséül. (V.ö. Rónay László tanulmányának címével a Népszava 1975. szeptember 13-i számából. 7. oldal: „Szeretlek, *akárki* vagy.”) Ady Endre-olvasmányélménye után feltehetően Kosztolányi Dezső iskolájában ezt így tanulta Gyurkovics Tibor. Tizenöt esztendő volt, amikor bátyjától ajándékba Ady Endre verseit kapta. A könyv sokáig hatással lehetett a kamasz emberre, Weöres Sándor szavaival élve: szemének tán új mezőt is nyitott, Kosztolányi részvét-etikája pedig nem engedte, hogy meghajoljon antihumánus eszmék előtt. (Zárójelben jegyzem meg, hogy a nagy elődök közül Ady szerintem még verscímet adni is taníhatta Gyurkovicsot. Ady Endre a költeményei fölé háromszavas címekeket írt. Gyurkovics, amikor csak tehetett, egyetlen szót illesztett az opuszai élére. E gesztusa élt még 1978-as kiadott válogatott verseinek összeállításánál. Végighúzom az ujjam az akkori tartalomjegyzéken. 2004-ben még mindig egyértelmű fölényben vannak az egyszavas címekek, ugyan egyre többen jönnek a két- s a háromszavasak... Legújabb, majd egy harmadik kötetbe kívánczoló költeményeit, amelyeket festményekhez írt, nyilván a képzőművészeti alkotások nemegyszer hosszabb címeivel együtt kénytelen jelölni...) Ady Endre költészete abszolutizálta a költő Ént. Mindig nagybetűvel írta, s nála a világgal volt egy a személyiség. Legalábbis így tanultam már a középiskolában. Közben megismertem, megszerettem többféle költői egyéniséget. Például Pilinszkyt, aki számára annyira sem volt fontos, mint a fáradt József Attilának. Amikor érettségiztem, Gyurkovics Tibor *Aki megérkezett* című verse nem kevesebbet állított, minthogy szerzője mindenkivel azonosulni tud: nemcsak az egyetlen, hazavágyó tékozló fiúval, de mindnyájunkkal. A költemény több mint húsz esztendővel Pilinszky *Apokrif* című költeménye után íródott. (Pilinszky-nél: „Haza akartam, hazajutni végül, ahogy megjött ő is a Bibliában...” Gyurkovicsnál: „Haza akarok menni – ezt mondja... mindenki, / aki megszületett.”) A *Jedermann*hoz Kosztolányi a maga részvételével egészen közel került, Gyurkovics a hetvenes évek végére nem csupán testvériesül vele, de önnönmagát behelyettesíthetőnek tartja akárkivel. Mindezt úgy teszi, hogy megszenteli a nyomorúságban élő mindenkori embert. A gazdag költői ego és a betegé vagy a köznapok ingázó utasáé éppúgy elcserélhető, mint Miskin és Rogozsin nyakából az apró kereszték. Minden önmagába zárult egységről, a világról, az emberi bensőről (a csillagok alatt) megint valami újat tanulhattam.

E költeményt (*Aki megérkezett*) most nem találtam sem a *Versek I.*, sem a II. kötetben. Feltehetően majd a III.-ban vagy a IV.-ben fog szerepelni. Mindenesetre az *Istenigazából* című válogatott verseskötetét zárta az idézett sorokkal

annak idején Gyurkovics. Az ott (1978-ban) található utolsó előtti opusz, a *Kérés* című viszont a mostani gyűjtemény elejére került.

Kérés... A *Pater noster* kivételével (amely Simone Weil szerint csupa olyan dolgot tartalmaz, amit kérni sem kell, mert úgys megvan és szent...) az imákban vágyainkat, óhajtásainkat fogalmazzuk meg, s ha kedves a megszólítottnak, teljesíti azokat. Erre biztatja az embert az Evangélium is: Zörgessetek és megnyitattik. Kérjetez hát... S mi esengünk gyógyulásért, örömért, szeretteinkért, sikerért, szerencséért, jó sorsért, háborúk végéért, ellenségeink megszégyenüléséért, s ki tudja, miért. Ha a klasszikus német költők leghóbb kívánságait nézem, ők megegyeznek abban, hogy létidőért folyamodtak: Hölderlin, Goethe, Rilke... Hölderlin ugyanis egy nyarat kért. Rilke érezte is, hogy nagy volt a nyár, ám két délies napot kívánt a szőlőnek. Goethe pedig azt írta, semmi sem ér többet egyetlen napnál. Gyurkovics Tibor alullicítálta valamennyiüket. Kis napért könyörgött *Kérés* című versében: „Kis napot adj, kicsiny napot, / amilyen embereknek juthat, / őrijító-puha meleget, / kétségbeejtőt, nyomorultat.” Kis emberek vagyunk, nagy nyár helyett elviselhető sors után áhítozunk. Nem kapjuk meg persze. Kicsinységünk (eufemizmussal élve) nevetségés. Nem eufemizmussal: röhejes. Meggyötört emberkékből épül a hazának, nemzetnek nevezett konglomerátum is. Az egyes emberek esetlenségének leírását legradikálisabban a Van Gogh krumplievőiről szóló Gyurkovics-versben találtam a Lyukasóra hasábjain: „...lueszes orral simléderes sapkák / alatt vártuk Krisztus föltámadását / hogy egyszer majd elégtételt veszünk / a Teremtőn azzal hogy nem leszünk / Elmebetegtegek lassú kis hülyék / hisz belőlünk áll az emberiség.” Kosztolányi *Aranysárkányában* minden ember (aki nem izomból él) tragikusan nevetségés, s mégsem kevésbé fenség, titok, idegenség, liderces messze fény, mint valaki géniusz. A leghumánusabb (s tán legszellemibb, felvilágosult humanista) Novák, azaz a Butykos, a Kobak tanár úr is ilyen. Látjátok, feleim? Mindannyian nevetségészek vagyunk. Gyönyörűek. Ügyetlenek. Meg talán halhatatlanok.

A közelmúltban Gyurkovics Tibor az egyik legnézettebb tévé-showban, Fábry Sándor vendégeként, Illyés Gyulát parodizálta. Kicsit bohóckodott. Illyés és Flóra néni kávéval kínálták a költőt, s tárgyaik, mozdulataik a puritánságukban nevetségészek voltak. És mégis, elmondhatja Gyurkovics, hogy neki föltettek egy zaccos kávé... A televízió előtt a nevetésem megtelt melegséggel. Ugyanis Illyés Gyulára mint tanítómesterre, eligazítóra, akitől a legtöbbet lehet hazáról és nemzetéről tanulni, maga a gyurkovicsi vers-világ mutat. Filozófus kimutathatóan. Ideges jambusai, itt-ott megkancsalított rímei Kosztolányira mutatnak vissza. Legszándékoltabban tán Velence-témájú verseiből. Ám a gondolat mindannyiszor felelős, ha Gyurkovics tudatosan játszik rá Illyés soraira. Illyés Gyula, a *Haza a magasban* írója adta az egyik legtalálhatóbb és legigazabb definíciót a hazáról. Tudniillik, hogy haza az, ami összeáll. Gyurkovics Tibor *Ország* című versének egészét illene idéznem, de a kulcsszó miatt itt csupán két strófát ajánlok az olvasó figyelmébe, szívébe: „Csak megalázó helyzetekben / alakul ki a szív a jellem / és így majd egyszer összefog / a magyar és a magyarok // (...) egy olyan ország születik / határtalan határokig / amely összeáll mint a jellem / a megalázó helyzetekben.” (Kiemelés tőlem: NIP.)

Ady igen szerette, de ostromozta egyben a Nyugathoz képest elmaradott hazáját. Hogy haragudott a híg dudaszóra Kosztolányi is! S mind, aki gondolkodó

volt, ama melldőngető, pózoló *hazaffyaskodókra* egy olyan országban, amelyben Márai a következőket írta naplójába: „Vad és keserű világ ez az itthoni. Ez a főzet magyarból, sváhból, zsidóból, szlávból, milyen keserű főzet! De ereje van, valóságos íze! Aki egyszer bekanalazott ebből, minden más emberi kosztot diétásnak érez.” Illyés Gyula a *Hídi vásár* című versében írt ugyanerről a „főzetről”: „Ilyen néppel, ilyen fórum / lehetél, ős Karakórum. // Ni egy cserkesz, ni egy tatár, / egyik tikász, másik császár. // Kerek a vár, akár az ég, / kereng egyre, mint a kerék... // Forog nyugatra, keletre, / a néptenger keveredve. // Van csizió, van dáridó / görög, török, örmény, zsidó. // Haj magyar sors, szétszakító, / s újra összegombolyító.” Gyurkovics ezt az Illyés-verset a rendszerváltozást követő idők magyar valóságában dúdolja újra. *Országos hazaffy vásár* a költemény címe: „Szétpukkant most a bánatom / mint vásárban a luftballon // és röhögök és nevetek / hogy közöttetek lehetek // Mennyit szenvedtem Mondhatom / annyit hogy ki se mondhatom // titkoltam sok-sok sebemet / mit ejt a hazaszeretet // (...) Nem áltatom: se kémekeket / se sunyi földműveseket // se hazafias lelkiület / fűtötte szívpecéceket // se demokrata elemek / által tisztelt törvényeket // se mágus-tüntetések / szervező ködegyéneket // se horthysta hevületet / hülyülő elszánt tisztetek // (...) se mulandó magyar helyett / a nagy ugar felett // maguknak keresve helyet / beszivárgó elemeket // vértesszülősi leletet / ezeréves emlékeket // se győzelmet se gyereket – // most már senkit se szeretek!” A nem szeretést csak az éli át, aki szeretett. S az az érzés, nem csupán Ottlik szerint: megvan! „Még soha semmit sem felejtettem el” – figyelmeztet a költő. Miért pont szeretni felejtett volna el?

A szeretetnél különben sem lehet ambivalensebb érzés, azt látom Gyurkovics haza-verseiben. Nem elég, hogy a nemzet legjobbjai egymás ellenében gondolhatnak ki országjobbító politikákat, még az utókor polgárait is egymásnak uszíthatja a hatalom: „Egyikük Kossuthot / másikuk Széchenyit / gyalázza élteti / védi a késhegyig // Kivülről – kicsi nép – / kétezer bajunk van / Széchenyit kövessük? / Vagy bízunk Kossutban?” Illyés és Németh László drámáiba fért csak el mindaz ezeddig is, ami a megosztva megnyomorítottokról elmondható. Még jó, hogy Gyurkovics egybedalolja mindazt, amit a történelem szétválasztott: „Elveinktől emelt / zászlónkat magasra / rántsuk Széchenyire / És Kossuth Lajosra // mintha egy név volna / ahogy Kossuth István / és Széchenyi Lajos / indulnak a listán” S amikor a játék minden komolysága sem tudja szublimálni az ellentmondásokat, az ambivalens érzés érthetően indulatba csap át. De szépen mondatik ki: „Magyarország, ez is állam, / elcipelheti a vállam / ingyenesen, térítést se / kérek érte. // (...) Nem védem. Nem védhetem meg, / *Utálok, mint a szerelmet...*” (Kiemelés tőlem: NIP.) Aki leírta ezt a hasonlatot, annak már hihetünk, amikor litániás hangon a következőkre tanít: „Ha lehet és ha nem lehet / Szeretni kell ezt az esett / Daliát ezt a nemzetet (...) A szerbet horvátot zsidót / ezt az egész állapotot / amiből létrejött a bog // Oláhot tótot kunt magyart / aki uralkodni akart / vagy földből magokat csikart (...) A megvetetteket a szent / együgyűt aki gajra ment / kit letiport a regiment // Szeretni kisebesedett / ujjainkon e nemzetet / szeretni mindenekfelett”

Az ember (Ottlik szerint) költő vagy hadvezér akar lenni. (Feltéve, ha nem lehet bodzafa.) A növényi és az animális lét elkerülése céljából pedig a szellemi ember sok mindent megpróbál. (Jóllehet az állatvilág tagjai vagyunk, de „kiemelkedik” néha egy *masnisan haladó bohóc-kislány...*)

Az Én legkivált hadvezéri és királyi rangban tombolhatja ki magát. Ez persze démoni út. Még Goethe is, aki igen magasra jutott a társadalmi ranglétrán, a miniszterségét valóban szolgálatnak tekintette. Betöltötte hivatalát. Gyakorta a művész, ha nem talál alkotásaival nélkülözhetetlen közegre, értő mecénásokra, vagy alkata ellenkezik az előmenetelektől, ha nem kíván vadlúdcsapat élén röpdülni, nem akar az egyetlen tévedhetetlen lenni a bárdusok között, azaz kanszal apostol, akkor önmaga fontosságát, bizony, előbb-utóbb le kell fokoznia:

„Hogy megkaptam amit akartam / magyar és magán-alkonyatban / hír rang kacsók – mi vesz körül még? / a tökéletes egyedüllét.” (*Hazám, családom*) Ilyllyés betegen már csak egyetlen fájó idegdúcna érezte a költői szerepet. El is mondta azt, ami fáj, nem arról beszélt, ami illett. S az igazat, a mondhatatlant ki más kotyogná ki, mint a bohóc. Lásd a *Salfedi bohócmester szerelmes dalaiban* és a *Paprikajancsi*, a *Nő-bohócom*, a *Pierre és Pierrette* című verseiben: „Nyomd csak az arcodat az archoz, / végül is szeress valakit, / az ember amíg él, naponta / új szerepeket alakít...” (*Nő-bohócom*)

A rangokon aluli, a végképp nevetséges ember ez, aki ugyanakkor fölötte is áll az uralkodóknak, az udvartartásoknak, egyszóval a világ zsidvásárának. A festékekkel takart őszinteség fájdalommal ott volt mindnyájunkban, akiknek ember-telen helyzetekben hülyéknek kellett tettetniük magukat. (Fa) Megőrizni legfeljebb csak olyan gyönyörűen szabad, mint Gulácsy Lajosnak. Ám ekkora fényűzést sem engedhetünk meg magunknak, egyrészt mert tragikus, s tragédiákból volt elég, másrészt akkor – Czigány György szavával élve – a szeretet józanságát tékozolnánk el. Kosztolányi és Illyés öröksége együtt sem zárolt kincs a magyar költészetben. Az örökös, Gyurkovics Tibor – aki máig sáfárkodik e két ágról is rámaradott talentumokkal – az eleven tanú erre: *Nemcsak egyedekről, nemzetekről is lehet krimit írni.* (Idézett UNESCO jelentés.) Mennyivel szegényebbek lennének nélkülük. A személyiséget és a közügyet egyaránt oly fontosnak tartó költők egy perszónában is létezhetnek. A bohócból – ahogy Hamvas Béla írta – dzsóker lesz: „Belül maradtam, kívül állok, / Mint az örök, mint a királyok.” Képes a leglehetetlenebbre is: szerettetni.

Gyurkovics Tiborról egyik kritikusa azt állította, hogy áttételek nélküli lírikus. Hát ez bizony így igaz, bár az áttételről nekem valami ennél is költőibb jut eszembe: a bicikli. Gyurkovics Tibort nem érhetette volna nagyobb elragadtatás annál, mint hogy gyermekkorában a kerékpárján a tó fele gurult. Kéj az ilyen út dörögten is: „Zuhantam a tájba, lebegtem a nagy lejtőn, bele egyenesen a Balatonba. Remegtem a gyönyörűségtől. Elszállni Isten kékjébe?” (*Bicikli-pályám emlékezete*) Édesanyjáról írt megrendítően szép, mennybemeneteles (*Himmelfahrt*-os) költeménye mellé a saját elszállás-vágyáról szóló versét illesztette: „El kéne szállni fecskemód...”

Irigye voltam Gyurkovics Tibornak? Szerintem még most is az vagyok. Legalább annyira, mint Kormos István Divinyi Mehmednek. Elengedi kezem a kerékpár kormányát. Kitérom a karomat a Szent György-hegy felé Tapolcán. Akkor is csak azt mondom azoknak a jó kis biciklis-versek írójának: *Ne dobódjék le a lánc!*

(Gyurkovics Tibor: *Verseik I-II.* Kráter Műhely Egyesület, 2004)

Németh István Péter

Persze jó lenne a ragyogást...

Persze jó lenne a ragyogást összegyűjteni, amely a finn költőből árad. Nemcsak a verseiből: önmagából is. De ő se tehet mást, szavakká bontja belső fényét. A fény nincs önmagában: képekké változik. A képek fákká, csillagokká, tájjá, emberi arcokká, madarakká. Igék nincsenek, vagy ha vannak, elbújnak a főnevek és jelzők mögé. Senkire nem illenek jobban Nemes Nagy Ágnes szavai, mint Nummira: „A líra szinonima-probléma.” Csak hát nála megjelennek és testet öltenek a lét szinonimái is. Egy helyen azt állítja: „A gondolkodást szívből megvetem s a fölcsigázó eszméket is gyűlölöm nagyon.” Ebből semmi sem igaz: csupa leheletfinom elmélkedés, tünődés minden verse, akár önmagáról, akár szerelméről, akár Trákiáról vagy magyarországi élményeiről ír.

Pátoszt nem ismer.

A modern finn költészetben ez különben is ismeretlen. **Lassi Nummi** is arra figyelmeztet, milyen emelkedettek és ünnepélyesek, sőt retorikusak vagyunk mi, magyarok. Az ő verse egyetlen vonallal meghúzott rajz vagy végtelen zene. Két bátyja közül az egyik zeneszerző volt, a másik festő. Ő három istent is egyesít: a festőt, a zenészt, a költőt. A költői énje a legerősebb, legnagyobb, mint Brahma Visnu és Siva fölött a hinduista szentháromságban, a Trimurtiban. Kétféle verse van (D. H. Lawrence-től veszem át a fogalmakat): a kristályszerű és a plazmatikus, tehát a végletesen éles körvonalú és a szinte akadálytalanul ömlő. Az előbbire *A kertek illata*, *a Tél*, *a Tizenkettedik elégia*, *a Fenyők, kristálydermedés* vagy *a Társaság, híd, táj* a példa, az utóbbira a *Concerto grosso*, *Chaconne* sok részből álló modern szekvenciája vagy *a Recitatív*. Mindegy, melyik módon szólal meg, mert csak a lepárolt, áttetsző érzelmekről, képekről, benyomásokról és igen: gondolatokról tud (nem tehetségéről és akaratról van szó!) beszámolni nekünk és önmagának.

Lassi Nummi teljesen intellektuális vagy spirituális lírikus. A táj, a sziklák, a vizek, a nyír- és nyárfák csakúgy, mint a síkságok és vizek, éjszakák és nappalok, az ébredés és a tudat halála, az elalvás számára a szellem alakot öltése. Nem tudom elképzelni a természet nélkül. Nem átváltozik a természet lényéivé, növényéivé, állataivá, hegyei és folyóivá, síkságaiivá – ő maga mindez. Nem létezik Lassi Nummi mint csak civilizált emberi lény. Mintha Spinoza híve volna: „Deus sive natura”. Egyszer elvittük Csoóri Sándorral őt és a finnországi svéd költőt, Bo Carpelant Hódmezővásárhelyre. Megmutattuk nekik, hogy forog a Nagyalföld peremén az utolsó pillanatig az egyre vörösebb nap. Carpelan csak nézett és hallgatott. *Lassi Nummi leborult és imádkozott*. Láttuk: a mágikus kultúrák szelleme támadt föl benne. Amikor fölállt, emlékszem, valamit akart mondani. De csak egy nagyon elharapott mondat sikeredett ki a torkából. Ez ő: az extatikus finn.

Ilyen költőt fordítani?

Mint a templomba, úgy léptünk be mindnyájan verseinek megszentelt falai közé. Nem tudom, melyikünk fohászkozott többet a Fölöttünkvalóhoz: Csoóri Sándor, Jávorszky Béla, Szopori Nagy Lajos vagy én, hogy ihletét magyarul is meg tudjuk közelíteni.

Poeta sacer.
Csak egyetlen idézetet:

„Hallgasd
ezt a dallamot,
e napok, e fű, e kövek dallamát.
Az emberek, a szavak, a tekintetek dallamát,
a gazella, a tigris, a dámvad és pacsirta dallamát,
a folyamok dallamát, a sötét és csöndes szoba,
a messi, elfelejtett illat dallamát.
A sötét szoba, a, meleg – jeges fényesség, erős emelkedő lépcsők
dallamát halljad, befagyó tengerek, összeroppant komphajók dallamát.
Halld kifeszített hidak, a megvalósulásban föl szabadult tett,
a szépségbe hulló mozdulat dallamát,
az íj és nyíl, felhő és villám, a kőgörgeteg, visszhang
– a vágtaiba kapó paripa dallamát.
Halld meg a magamegadás és dac, a szürke, hideg és kemény táj dallamát...”

(Lassi Nummi: *Lépj ki tükreidből*. Európa, 1989)

Tornai József

A műfordításról, Jelinek ügyén-ürügyén

Ottlik Géza és Géher István vett rá a hatvanas évek derekán, hogy műfordítással próbálkozzam. A német terep nagyon „be volt ülve” akkor, így sokkal gyengébb nyelvemből, angolból kellett: F. Scott Fitzgeraldtal és Dylan Thomasszal kezdtem, mélyvíz. Azóta verseken kívül közel háromezer ívet, hatvan-hetvenezer oldalt fordítottam, sajnos, újabban nevetségesen csekély honoráriumokért. A műfordítás bérmunka, a díjnak legalább a mai pénz háromszorosának kellene lennie. Mivel értek valamit a vershez, sok költői művet is magyarítottam, legutóbb a Parzival 25 000 sorát. Még ugyanebben az utóbbi három évben két Virginia Woolf-regényt, Jelineket, néhány virtuóz angol-amerikai ifjúsági könyvet, sok egyebet, Poe-t, Süsskindet, fantasyt. Mindezt azért mondom el, mert e fantasztikus három évem után, és nem kell hozzá szokásos szigorúságom, hogy így mondjam: helyzetünk botránya, hogy csak jó szerencsém révén van munkám. Az, hogy „pornót” is fordítottam, nagy és jó dolog, bár hogy mi a „pornó”? Öt alkalos kompozíciónál kezdődik, szerintem. Jelinek könyve nem porózusan pornó, hanem tömören randa. Nem szerettem. Nagy novella, regénnyé dúsítva. Hatalmas dicséretet kaptam munkámra a marosvásárhelyi „A hét”-től, a szokásos piszkálódás vagy elhallgatás jött itthon. Fő, hogy az Ab Ovo Kiadó, melynek már fordítottam korábban is Jelineket, szép sikert ért el a művel.

Az engem műfordítóként érő pizskálódások nem komolyabbak, mint az a végtelenül ostoba felfogás, mely szerint én két „nagyot dobtam”, a Hamlet-kötetet és a *Talált tárgyat*. Nem szeretnék dicsekedni, de egész prózai igyekezetemet mások javára figyelmen kívül hagyja e nézet, meg azt a szerintem – bár nem mindenben rokonszenves ajkáról származó – bölcs megállapítást, hogy a „Hamlet”-em egy kezdő költő érett műve volt (szerintem is tele van zsenyékel), a „Tárgy” egy érett költő kezdő műve. Remélem, a művelt olvasó tudja, mi mindent írtam azóta, s nem a tankönyvkészítők nézeteit vallja. De így tulajdonképpen olyan díjversenylo vagyok, akit folyton hendiikepekben akarnának indítani, megrakni hibáim nagy terhével, esélytelenné téve. Ennyit arról is, hogy „szépíték” a fordított műveken.

Virginia Woolfot úgy „lekövettem”, mint a hegymászó, aki saját és társai életéért püföli be a függőleges falba a szöveget. Salingert, de újabban Melvin Burgesst, Rilket stb. is a teljes, eszement hűség jegyében fordítottam. Voltak esetek, amikor a kiadó kért, változtatnék, jobbítanék. Volt, hogy éltem azzal a jogommal, melyre felhívnám a figyelmet. Ma a műfordítás már nem hazafias műfaj, nem ütés a szovjet rendszer kobakjára. Hanem van egy olyan kvóta, én nem tudom, tíz százalék, vagy mennyi, hogy annyi még ki is hagyható a fordított műből. Persze Dosztojevszkijnél ezt nem tenném meg, bár sok mai szerkesztő kihúzná a Karamazovok egyharmadát. Majd aki végigpróbálta utam egytizedét, jelentkezzék. De a kiadóval való belső egyezség dolga, mit hagyok ki, mit finomítok, durvítok, vonok össze, és így tovább. Nem szoktam ok nélkül belelantolni rangos világirodalmi szerzőkbe. Egyébként, az én eszményképeim egyike, Bartos Tibor is kapott kifogásokat.

Az Ab Ovóval Jelinek-ügyben is példás és szép volt az együttműködésünk, anyagi panaszaim sem lehetnek, írófélelemnek jobb, ha itt Magyarországon nincsenek is. Jelinek, ahogy erre az erdélyi elemző is rámutat, az érem egyik oldalát tárja oda, nem tisztázódott, feminista, baloldali vagy miféle beállítottságú regény ez a szent őrzöngés és vágatás. Ami a könyv történetét illeti, elég lapos, ami a randaságait, hát, nem túl érdekes. A feladat iszonyúan nehéz volt, remélem, legalább az Ab Ovónál folytatódhat műfordítói pályám, ha nem is okvetlen Jelinekkel, de ha kell, vele. Amiért nem magam olvasom fel e szöveget: teljes visszavonultságom az oka; csak más mód le nem bonyolítható anyagi ügyekben szoktam személyesen ide-oda menni, vagy a piacra, a kocsmába. Mióta utolsó madaram meghalt, ez fokozottan így van.

Tandori Dezső

| Elfriede Jelinek osztrák író (1946) a 2004. évi irodalmi Nobel-díj kitüntetettje.

Könyvleletek

Szemközt magunkkal

Kaotikus, változó világunkban, mikor egyre kevésbé tudunk odafigyelni az egyre-másra megjelenő kötetekre, valódi élményt jelent, ha rálelünk egy olyan könyvre, mely magával ragad, elgondolkodtat, egy pillanatra kiragad bennünket a hétköznapok hömpölygő sodrából. Hosszas keresés eredményeképp, vagy csupán a véletlen szerencsének köszönhetően (ahogyan ez a régészeten is megszokott) néha találunk egy könyvet, mely bizonyítja, érdemes keresni, de legalábbis megéri nyitott szemmel járni. **Báger Gusztáv** új kötetét lapozgatva, forgatva, mintha néhány percre, órára megállt volna az idő, mintha kicsit számot vetnék magammal, az elmúlt évvel (évekkel?). Báger sorait olvasva az olvasó magára talál: ismerős tájakon bolyong, miközben egy-egy sor mintha vele történt volna meg, vagy egy szó mögött elfeledett kellemes-keserű-édes érzést (mindenkinek más) fedez fel. Előző kötetének (*Időtáv mollban*) *Meszesedés* című versében még így szól a szerző: „Szűkülő / torokkal még / énekelnek / a madarak”. Mintha azt jelezné, hogy a költő hamarosan elhallgat, vagy ha általánosítunk: a költészet már nem tud újat, mást mondani, s ezért aztán lassan elcsöndesedik. S hogy ez mennyire csak irodalomtörténeti feltételezés, mélybe látó hipotézis, azt jól bizonyítja az újabb, bizonyos értelemben az előző kötet folytatásának is tekinthető verseskönyv.

Mint már említettem, az olvasó magára talál, szembesül vágyaival, elfojtott érzéseivel, harcaival, talán kicsinyes, de annál igazabb félelmeivel,

s ennek a találkozásnak a létrejöttét a cím előre sugallja: *A tükör éle*. Még a kötet fellapozása előtt elgondolkodtat a cím: a tükörbe nézés motívuma számvetést, elszámolást sejtet. Esetünkben kettős jelentésű is lehet: az egyén számvetése önmagával, s ezzel egy időben a költő tükröt tart olvasója elé. Tükröt, mely sebezhet, fájdalmat okozhat, hiszen az önmagunkkal való szembenézés nem feltétlenül kellemes érzés. S ezt a gondolatsort támasztja alá a kötet első ciklusának címe: *A bohóc kihallgatása*. A tükörhöz hasonlít a bohóc is, aki megnevetteti a közönségét, s mindeközben műsorába csempészi a valóságot, s könnyen megtörténhet, hogy a publikum tudtán kívül saját magán nevet. A címek szülte előzetes feltételezések így igencsak befolyásolhatják a versek megértését, értelmezését, s az olvasó valójában a szövegeket olvasva kissé elbizonytalanodik. Vajon helyesek-e az olvasás kiindulópontjaként feltételezett költői intenciók? A sorok mintha rejtjelezve lennének, elvontságuk nem engedi, hogy könnyen átsuhanjon szemünk fölöttük: folyamatosan megállásra kényszerítenek. Újraolvasásra. „Villám-cirmos cikázások / focistáink bárcsak így // Hátra-hátra-nyilazások / jól bevált nomád taktika // Zenét fúvó fogak fénye / tágra nyílt kislány-szemek // Tapasztalatok kóciával / tömődik napra-nap” – olvassuk a *Tükörképek I* című szöveget. Sűrű, szinte felfejthetetlen szöveg, melybe puritán egyszerűséggel van belesűrítve múlt, jelen és jövő. Metaforikus, elvont költői nyelv, melyet át- és átszőnek a

konkrétumok, azonban még így sem válik teljesen világossá a kép. Csak felsajtenek események, tettek, fogalmak, s a bágeri költői fátyolnyelv mindezt jótékonyan (?) eltakarja, épp csak annyit enged sejtetni, ami szikrát vált ki, s így megindul a gondolatfolyam.

S nemcsak előreterelgeti az olvasó gondolatait, asszociációit, hanem visszafelé is. *Időtáv dűrban* című verse továbbgondolása, talán kibontása az *Időtáv mollban* címűnek, mely még az előző kötetében kapott helyet. „*Minden összeér: jelenlik*” – szól ez utóbbiban, s a minden az nem más, mint az idő három dimenziója: jelen, múlt („*Emléklik*”) és jövő („*álomlik*”). Csendesen, békésen szól még emitt, hogy egy kötetel később Ady hangjáig visszanyúlva tele torokból süvöltse: „Száz éven át keringő horhosokban / kanyarok nagy futamaival / igaza volt: itt be kellett törni! / Eltévedt lovasként még annál is inkább, / betörőkkel és istenekkel alku-dozva.” Az új idők új dala kezd játékot Ady „régii” (ma is aktuális) karakán énekével, hogy előremutasson, talán jövőt jósoljon vagy elszámoljon. S míg Adynál be kell(ett) törni, addig Báger nem elégszik meg ennyivel, robbanásra, elemi erejű ugrásra van szükség; „*Dévénynél a sziklák nyugati oltáira / hangrobbanás vigye át / a fölemelt lélek maradékát.*” Nem véletlenül kezdődik ezzel a verssel a kötet második ciklusa (*Hátizsákok*). Vándorlást, utazást sejtet a cím, melyre nem árt, ha elemőzsiát visz magával a vándor. S hogy mit tesz a hátizsákba? Hát az elődöktől származó múltat, az általunk is alakított félmúltat, s természetesen az éppen eltelt tegnapokat. E ciklusban kétszer is megjelenik egy-egy vers címében a 2004-es évszám, mely már a félmúlt része (alig elmúlt tegnapok), s melynek tanulságait, „eredményeit” szintén a hátizsákba csomagolja a

költő. Az *Irányok*, 2004 töredékessége, meg-megbicsakló ritmusa és furcsa tördelése egyértelműen rájátszik a szöveg el-elakadó, kiélezett mondani-valójára: „*hazám / átesett / fogyókúrán / oldalán / testvérek / vigyázó szemünk / fölé / kirajzó / Európa*”. Hasonló a *Magyar írók*, 2004 című szöveg is, mely kiélesített képet állít a megszólitottak elé: „*Falkákban torzsalkodó / örök békétlenek.*” A kivülálló ítélete ez, vagy a hozzájuk tartozó kimerevített tükörképe? Nehéz eldönteni, azonban egy biztos: ennek tanulsága is hátizsákba kerül, hogy például, tanulságul szolgáljon az eljövendő nemzedékek számára.

A számvetés és az elszámolás mellett azonban egyúttal emléket is állítanak e szövegek. Ahogy ők sem siklanak el egy-egy esemény fölött, úgy a befogadó sem tud átsiklani fölöttük. Olvasás közben meg-megáll, morzsolgatja fogai közt a metaforákat, hasonlatokat, melyek csak a türelmes, „szemfüles” olvasó számára nyílnak ki. Báger Gusztáv költői nyelve tele van rejtéllyel, titokzatossággal, gyakran olyan elvont szintre téved, honnan nincs kiút, s csupán csak sejtteni lehet a szavakat összekapcsoló értelmet. Mindezek mellett viszont színes (néhol melankolikus), árnyalatokban és értelmezési lehetőségekben gazdag szöveg-szövetet hoz létre, mellyel elvontsága ellenére is tükröt állít egyre jobban torzuló világunk elé. S kételkedő, kritikus, azonban szeretettel teli hangja belénk ég, ahogyan azt a Nagy Lászlónak ajánlott versében a „megtartó” költőelőd szavairól írja: „*Élő csontig beégetnek / ember-kétség láng-hangjai.*”

(Báger Gusztáv: *A tükör éle*. Tiszatáj, 2005)

Vincze Ferenc

Kikötő

Beatköltő pillekönnyű tonnái

Dömötör László *Nehezék* című kötete különös könyv. Az író negyedik verseskönyve. Ilyenkor az igazi költőnél jobbára kialakul már az a hang, az a modor, az a világlátás – az a verssé emelkedett, csak rá jellemző, az ő szavai által megsejtett csoda –, ami végérvényessé teszi a beérkezést. Íme, itt vagyok!

Dömötör László viszont itt is van, meg nincs is itt!

Állandóan úton van – innen a beatköltőkre (Ginsberg) jellemző *rohanás és üvöltés*. A talpa alatt ég az országút és a talaj, s ha meg lepihen (számtalan *kedves és kedvetlen* nő veti neki az ágyat vagy húzódik vele híd alatti tempomokba), akkor is a továbbállás, a *másikhoz* való rohanás lehetősége izgatja. Karcos, keserű, fanyar, az éjszakák kurvás illatfüstjében eldohányzott ez a hang, s minthogy tulajdonosa fölöttébb énekelni akar, ének helyett köhög, fuldoklik.

Reszelős hangon, a formára alig valamit adó, jobbára a gondolatritmus továbbvitelére s némelykori „megcsavarására” való gesztussal mondja a magát – családról (legszebbek apa-versei), a fiatal *szabadosság* (nők, ital, éjszaka) szabadságnak képzelt futamairól.

S mindig, minden helyzetben, étlen és szomjan, nappal és éjszaka, öntudatára eredten és mámorosan, szeretve és szeretetlenül, az öröm hajóján ringatva és megcsalva-megverve – a nőkről; az áldottakról, akik reggel – melegen hagyva az ágyat – fölteszik a kávé, a friss pirítós illatával bódítanak („*Őszi dal*”), s miközben forrón ölelnek, már máshol, más tájakon, más, megvigasztalásra váró férfiakon jár a képzeletük.

Dömötör lírahőse, vagyis a saját személyéből karcsúsodott alak, a harapások, ölelések, csókok harcmezején kitérített, jól tudja, hogy azért szökdösnek el tőle – még küldeni se kell őket – imádottjai, mert ő is az a kicsapongó? megátalkodott? a bűnt csak a másokban (a másik combja közt) kereső *vagabund*, aki szívesen veti ki lovait legelni idegen mezőkre. Azt kapsz, amit adsz! – mondhatnánk neki, a szemébe durván (már ha a lírahősnek volna szeme), ha nem látnám – mindannyiunkat kaszabol az idő – öregedésének fázisait.

Mert ebben a karcos, fanyar, a táncdalszerű „filozófiát” az argóval vegyítő, s megannyi parafrázissal (József Attila, Gabriel García Márquez, *Mi Atyánk*) incselkedő-sokkoló kavalkádban, a szerelmi nagyotmondások és tódítások férfigöggel erezett futamaiban ott a test hanyatlása is. Amit nem csupán a haj hullása, az izmok elernyedése, a hajdani bikákat sem kímélő megannyi prosztata-gond jelez, hanem a robbanó cselekvés helyett jelentkező, az idő múlásával megsokszorozódó vágy is. Lassacskán már nem lesz – reklámszövegre hajazva – „csúcs ez az érzés”, ám akkor is lesz élet, akkor is lesz dal, és megmarad – mert a költő törvénytábláin így olvasható – a „csúnyák vagy szépek” elemi erejű varázsa.

A *Nehezék*, bár egy-egy könnyítő gesztus ellentmond ennek („fájjanak a percek, melyek nélküled múlnak”; „valóságvillanások révülete zsibbaszt”), határozottan – *súlyyal* – igyekszik megállni a lábán. S ez pedig azoknak a

költeményeknek köszönhető, amelyekben – bár nem megtagadva korai énjét – Dömötör visszavett egy kicsit a beathangból. Az egyszerűsödés óhatatlan gazdagodással járt. A költőnek a Pierrot-lét grimaszait itt se kellett levetnie (*Az idomár és a bohóc; Az már a bohóc baja*), s József Attilá-s hetyke modort sem kellett megtagadnia (*Ha megnövök*).

A *Nehezék*ben ezek az igazi nehezékek. Meg a szerelmet-ringyót elbúcsúztató *Fohász I.* No meg a *Kapaszkodni* körkörös viszonylagossága; hogy mégis csak az az érték, amire ráment a költő élete. Hogy a vágy és a képzelődés is lehet – mert az elérhetetlen utáni hit mozgatja –, a valóságnál égetőbb valóság, arra talán a kötet legszebb verse, az *Apám bejárta Afrikát* az élő példa.

Ám Dömötör László nem volna az, aki – a *Nehezék* nehezékét menedzseri leleménnyel és türelemmel cipelő fickó –, ha veszni hagyta volna a lehetőséget. Szerencsére nem hagyta, és verseinek illusztrálására képzőművészeket keresett. A *Nehezék*, minden furcsasága ellenére, ettől lett szépségesen – egy mai tárlat *szépségtornáit* hurcolva – súlyos könyv. *Ötven vers – ötven grafika*, ez az építkezés rendje. S az így összeállt tárlat akarva-akaratlan megemeli a költemények értékét is. Nem csupán azért, mert a kongeniális képzőművész – sok ilyen szerepel a könyvben – a líradarabokhoz (hangulati értékükhöz stb.) igazodott, hanem azért is, mert a vers, a beatdalként egyszerre ódon és mai szöveg, segített kiteljesedni egy teljesen öntörvényű, a grafikus életművére jellemző világlátást. Az „ihletadó” tehát fontos szerepet töltött be – megélenkítette kollégáinak fantáziáját.

S ők – alázattal és jókedvvel – vették a lapot. S amit a költeményekhez – érzésben, világlátásban, filozófiában – hozzáadtak, az már a kortárs képzőművészet sokarcúságát jellemzi. Egyesek még alpműfajukat is odahagyták – a szarkasztikus Haris László és a vonallabirintus tudora, Lugosi Lugó László a fotót, a szegénység nyűgét rajzi komorsággal visszaadó Hadik Gyula a szobrászatot –, hogy segítsék eme különös látomássor kibomlását.

Egyikük a konstruktivitás ígézetében alkot (Sárkány Győző, Serényi H. Zsigmond, Aknay János), másikuk a figuralitás megszállottja (Tóth Ernő, Gaál József, Dréher János, Szyksznian Wanda, Für Emil, Gyulai Líviusz, Banga Ferenc), harmadikuk valaminő szürreális álom, a szexualitásban megtestesülő lélekvalóság (ef Zámbo István, Szerényi Gábor, Fe Lugossy László).

S a jellé csupaszított grafikai kozmosz – akár a mértan szépségére alapoz (Sebők Éva), akár organikus hullámsort (Györffy Sándor) vagy szimmetriára épülő önkifejezést mozgat (Varga Amár László) – ugyanannak az érzésnek: a verből kicsapó *énkép* világra nyitottságának a kifejezője.

S mindez történhet a rajzi invenció által (Kovács Péter Balázs, M. Novák András, Csorba Simon), és úgy is, hogy fotóalapú montázs (Kovács Albert), több papír- és üledéksziget (Puha Ferenc, Somogyi György), kalligrafikus jellé töpörödő absztrakt figura-élmény (Wrobel Péter) a megjelenítés alapja.

A *Viszonylagos vers* grafikai párja (Stefanovits Péter) filozofikus humorral van telítve; és az *Utolsó fél szonettet* (Luzsica Árpás), valamint az *Ando dromot* (Szemadám György) képpé emelő, líraian konstruktív vagy vagabund kártyafiguraként funkcionáló vízió is élményszerűen adja vissza a költő (és a véle csaknem azonos lírahős) gondolatvilágát.

(Dömötör László: *Nehezék*. Móra, 2005)

Intenzív szépségkeresés

Részegh Botond grafikái a nagycenki Széchenyi István Emlékmúzeumban

Részegh Botond, a csíkszeredai születésű, ám a bukaresti Képzőművészeti Egyetem grafikus szakán végzett fiatalember tündökletes tehetség. Már huszonéves korára megkomponált, karakteres, érdeklődési irányát és vonzódását jól mutató – a jövőben föltehetően csak még jobban kiteljesedő – életművet mondhat magáénak. Román mestere, Mircia Dumitrescu ösztönzésére – nemrég a vezetésével készült román József Attila-illusztrációkat is láthattuk (Közép-európai Kulturális Intézet) – a művészkönyvnek, a kis példányszámban megjelenő, a szöveggel egyenértékű grafikákat tartalmazó, műalkotásként is megálló unikumnak ugyancsak tudora.

Egyetlen példa a sok közül ez irányú munkálkodására: rézkarcaival jelent meg Kányádi Sándor, a romániai, mi több: az egyetemes magyar líra jelesének több könyve (*Függőleges lovak*, *Halottak napja Bécsben*). Aki, akár grafikai álmodóként, a költészethez nyúl, annak éreznie kell a szavak mögöttesét. Hiszen a vers indította látomás már jóval több, mint irodalmias gesztus: a képzőművészet eszközeivel (Részegh Botond esetében a rézkarccal, a vaskarccal, a linómetszettel stb.) megjelenített *világmagyarázat*. A kép sugallta drámai feszültség – a grafikus bármely sorozatáról vagy egyedi lapjáról legyen szó – segít bennünket eligazítani a szépség (a szépen túli, nem föltétlen édeskés szépség), az igazság (az emberlétünket meghatározó igazságra való törekvés), a szeretet és hűség (magánélet, haza, közösség) dolgaiban.

Ugyanakkor ez a karakteres, angyalokkal, ördögökkel, jóval és rosszal megharcoló, a fényt az árnyékkal mindig együtt mutató grafikus leltár az önkifejezés legfőbb formája. *Létmagyarázat*. Úgy pontos, hogy egyszerre a valóságon innen is túli világot is mutatja. Nem a didaktikus, minden apró részletet kiemelő rajzi biztonság erejével – arra ott a fénykép! –, sokkal inkább a műalkotást esztétikai élményként elénk táró döbbenettel. Amelyben természetesen ott a rajzi biztonság is: a karaktereket külső és belső tulajdonságaikkal megérzékítő, vonalhálóiban és folthatásában kitűnő alakrajz.

Csakhogymert az igazi művész sosem másol – az egész át van szellemítve. József Attila-i, dantei, dűneri, picassói szóval: a valóság égi mását kapjuk. Amely – mert benne a művész, a *szervedélyes álmodó* akár holtakat is föltámasztó ereje – mindig több, mint a *látható* valóság. A szem meglát, megtapasztal, és csak tőlünk – műveltségélményunktől, képi és filozófiai iskolázottságunktól, beleérző képességünktől – függ, hogy milyen mélységben értjük, és lelkünkre hat-e a grafikus látomása, világszemlélete.

Részegh Botond technikai virtuozitásával, ellentéteket, jelképeket és szimbólumokat (angyal-ördög, fény-sötétség, mozgás-nyugalom, kereszt, korpusz, tükör) a minél pontosabb kifejezés szolgálatába állító eszközrendszerével el tudja érni, hogy grafikai lapjai lélektani hitelességgel adják vissza ez ember harcát, küzdelmét, a világban elfoglalt vagy ingékony (*Elidegenülés*) helyét. Szépségre való törekvése, ami nemcsak pompa, hanem lélektartalom is, azért

megrendítő, mert látomás-sorozatában együtt van jelen szín, forma, érzésvilág, emberi és angyali test, bevillanó motívumok (kéz, fej, láb, út) ezere és „lámpák” (sötét és vakító fény) égi és földi sugárzása (*Vázlatok a Maradéktalanul szép emberhez I-IV.* című linómetszet-sorozat). Hadd jegyezzem meg: ennek az intenzív szépségkeresésnek – mert Részegh Botond konokul hisz az ember és a benne megnyilatkozó lélektükör igazának – folytatása is van. Az itt nem látható *Angyal hétköznapijai I-V.* (2004) drámai erővel visszhangozza a különféle próbáknak kitett ember megigazulását.

Mert erről van szó: közelebb jutni énünk legjobb, legigazabb részéhez. Akkor is, ha mindennek nem – legtöbbször nem – a harmonikus megnyugvás, hanem a megfeszítettség az ára. (A *Maradéktalanul szép ember* befejező [IV.] grafikai lapján függélyes zöldes fénykévék „támasztják” meg a szentséges korpuszt.) Részegh Botond nagy hatású grafikai sorozata, a *Valóság rabjai I-IX.* (2003) – aqua forte tinta – az emberlét drámai foglalatja. Rabok vagyunk, szabadok? Megítélés kérdése. Köt bennünket a föld – kör és háromszög alakú is lehet a *glóbusz* –, köt bennünket a megszokás, félelmeink és szüntelen rettegésünk terhe. Ám fölvilan előttünk a szabadság ösvénye is. Nem is annyira azért, mert az angyalt követve – szárnya húz bennünket – eljuthatunk a magasba vagy a mélybe (*VII.*). Hanem azért, mert a reáliáktól való elszakadást mindennél jobban *széppé* teszi a küzdelem. Részegh Botond ezt a madáchi gondolatot jelenítette meg a maga lenyűgöző grafikai eszközeivel. A fehér és fekete (világos és sötét) kontrasztjában – nem egy lapja szerint: *présében* – ott a test szenvedése. A vállalt – kibeszélhetetlen? – fájdalom mint a megigazulás felé vezető első lépcső? Csak ez értelmező lehet ilyen didaktikus. Ő képi módon: alak, fény, szín, szerkezet, motívumvilág arzenálját megmutatván – szárnyal. Szárnyal, vagyis teremt.

Szakolczay Lajos

„A természet változatosságát nem lehet felülmúlni”

Z. Réti Márta kiállítása a Zuglói Plébánia Pincegalériájában

Ma már nemcsak galériákban, múzeumokban, de kórházakban, kávé- és teaházakban is találkozhatunk kiállításokkal. A művészet egyre közelebb kerül a hétköznapi élethez, minden napjaink részévé válik.

A Pincegalériában immár hetedik éve rendeznek kiállításokat, s most Z. Réti Márta festőművész természet- és tájképeit ismerhették meg a látogatók.

A művész nem egységes, egy tematikára épülő kiállítási anyagot hozott, hanem ízelítőt kaptunk szinte a teljes „repertoárjából”: olaj és főleg a kedvenc, a pasztellképek Kőszeg és környékéről, Veszprém és a Balaton területéről, az Alföld tájairól, valamint csendéletekből. Mintha egy magyarországi vidéki körúton lennénk és nyugodtan nézelődnénk, merengve a békés tájon, a legelésző állatokon a

természet szépségein túravezetónkel, Z. Réti Mártával. Képein ritkán látunk emberalakot – visszatérő témái: lovak, napraforgók –, de mindig, mindenhol ott érezzük vagy látjuk az ember keze nyomát a megművelt földeken, a felépített kis pajtákon, pincékben, falvakon.

Bár mindig valós táj ihleti képeit, nem pusztá másolatokat látunk, a festő értékrendje, látásmódja tükröződik a kompozícióban, e szerint örökít és ragad meg egy-egy pillanatot, az ő szemén-lelkén keresztül nézünk egy jelenetet az adott látványból. A lényeg bennünk van, a nézőkben, a művészből, az emberekben. Mit veszünk észre, mit jelent nekünk vagy mit érzünk például a *Hazafelé 1.* című képet nézve? A falusi életmód eltűnését sajnáljuk, esetleg eszünkbe jut gyerekkorunk, nagyszüleink, vagy inkább az, hogy mi hogyan bírnánk ki ilyen környezetben? Mit élnénk meg ott, abban a pillanatban? Mit élünk át ezt a képet nézve? Bevonja a nézőt az ábrázolt pillanatba, utazhatunk vele lélektől lélekgig, hiszen a festő impresszióit közvetítik.

Bár eredeti foglalkozása nyomdai retusőr, Z. Réti Márta több technikát is kipróbált már, és hat éve rendszeresen fest. A művészet részben tanult folyamat, de a témaválasztása ösztönös. A természet ad ihletet munkáihoz.

Egészséges képek: ezek a helyszínen vagy vázlatok után készült al-

NAPRAFORGÓS TÁJ

kötások egyhangulatúak, nyugodtak, líraiak, kiegyensúlyozottak. Megállítanak, időt adnak és pihentetnek minket. A felszínen: „csak egy tájkép”. Mélyebben: tanító képek. Az ember és a természet kapcsolatáról vallanak, empátiára és toleranciára intenek az élőekkel, a természettel, az étellel szemben. A gyökereink megtalálására és harmóniára törekedni a környezetünkkel. Mert a természetben nyugalmat és felüdülést találhatunk. Kommunikáló képek: a néző kívül, a táj, flóra és fauna belül... És rejtetten az ember: a tolmácsoló, közvetítő festő és a képen ábrázolt tájat megváltoztató „láthatatlan” emberek között.

Érzékeny kompozíciók, lágy színkezelés. Őszinte, egyszerű kifejezés-mód. Némi játékosság, kíváncsiság jelentkezik a „sorozatképeknél”: a téma kibontásának érdekében eltérő technikai megoldásokat is alkalmaz, például a háttér széttördelésével vagy élénk,

HAZAFELÉ 1.

KÉK CSÜDÖR

KÁLVÁRIADOMB

szubjektív színkezeléssel, így kissé elvontabb képek is születnek, ilyen a *Kék csődör*, ellentétben például a *Legelőn Nemesvámoson* című alkotással.

Z. Réti Márta mindig megmarad a realitás talaján, hiszen „a természet változatosságát nem lehet felülmúlni, érdeklődésemet a tájfestészet köti le, ez a csodálatos világ vonz” – vallja. Nincs két egyforma vagy hasonló kép. A lovas vagy napraforgós sorozatai más-más hangulatot sugallnak, s nemcsak eltérő háttérük vagy beállításuk miatt. A *Napraforgós táj* egyik kedvenc festőhelyén, Veszprémfajsznál, kétféle napraforgó-ábrázolást találunk, majd odébb a kék és vörös háttér előtti vázában élők. Színes-érzékletes képek, de tárgyiasak, nemcsak színhangulatra épülnek.

A magyar táj eredeti atmoszférája, éléskamrák, roskatag pincék, karámok tűnnek fel az elmúlás varázsával. Az ember nem romboló, hanem építő, a tájjal harmonizáló, abba belesimuló alkotásai, a figyelemmel alakított természetformálás. *Kálváriadomb*. A képtér nyitott, a művész megismertet hazánk elrejtett falvaival. Képzletben tovább követhetjük a kis kápolnák útvonalatát, melyek belesimulnak a tájba, a légbe.

Értékköze nemcsak a természettel együtt élni tudásra hívja fel a figyelmet, de ahogy az évek alatt változik a táj, úgy örökíti meg újra és újra, így mintegy „krónikása” ezeknek a kis falvaknak, tájaknak: *A cáki templomnak Bozsok felől*, az *Erdei útnak Kószeg-nél*, a *Három gráciának Jakabszálláson...*

Némethy Andrea
művészettörténész

A CÁKI TEMPLOM BOZSOK FELŐL

ERDEI ÚT

NAPRAFORGÓK KÉKBEN

HÁROM GRÁCIA

Minden anyag egy másikban van, és ott akar valamit

A VII. szentendrei performance-fesztiválról

Idén augusztusban ismét megrendezték az immár hagyománnyá vált szentendrei performance-fesztivált. A rendezvénysorozat ez évben két társrendezvényvel is kiegészült. Az összművészeti találkozó az azt megelőző hét vasárnapján kezdődött a *Manófesztációval*, ahol tehetséges tizen- és huszoneves fiatalok mutatták be performance-aikat. Nagy örömemre azt tapasztaltam, hogy vannak még fiatalok, akik mernek újszerűt és szokatlant alkotni, csakhogy tevékenységük igen szűk körben ismert. Alig-alig található olyan produkció, amely az egymásnak megmutatáson túl tudna lépni. Annál boldogabb voltam, mikor megtudtam, hogy néhány itt előadott produkciót megismételnek majd a hétvégén.

A fesztivál másik társrendezvénye a csütörtök estétől szombatiig tartó *Nemzetközi VJ Konferencia és Workshop*, ahová külföldről jöttek meghívott vendégek. Az eseménysorozatot a szombat esti parti zárta, mely a közben elkezdődött performance-fesztivál miatt a Városháza udvarán kapott helyet. A konferencia főszerzője szeretne volna, ha szorosabb kapcsolat alakul ki a különböző országok DJ-i és VJ-i közt, mivel hosszú távú célja a művészi szinten is űzhető igényes DJ-zenék oktatási szintre emelése.

Több hónapos előkészületek után péntek délután végre megkezdődött a VII. Nemzetközi Kis Magyar Performance és Nehézzenei Fesztivál. A megnyitót követően az eseménysorozat az udvaron tradicionális jazzkoncerttel (Step By Step) indult, majd ugyanitt egészen estig további koncertek következtek, többek között fellépett a Frank Zappa Emlékzenekar, melynek célja névadójuk életművének hiteles tolmácsolása. Ezt követte a Lopunk együttes, zenéjükben a Dead Kennedy, Clash, Stranglers, Sex Pistols és Ramones számait véve alapul. Ezután a „*kínpadon kicsi-erős gyöngé-nass biztos-bizonytalan, de mindenképp igazságos zenei díszszemle*”, az Energomat.

A nap második felétől aközönség performance-előadások közt csemegezhett. (Ezeket különösen azért tartom fontosnak, mert az alkotó ilyenkor kitágítja a műalkotás kereteit, s ezáltal próbálja meg lebontani a képzőművész és előadóművész, mű és alkotó közötti falat.) Az előadások három helyszínen folytatódtak az épületegyüttesen belül. A Performance udvaron, a Romszárny színházterén és a Csőszínpadon. A meghívott előadók több nemzetiséget képviseltek; a legendás Bizottság együttes tagja, fe Lugossy László és művésztársa, Szirtes János Magyarországot, Monika Günther és Ruedi Schill Svájcot, Helge Hinteregger, aki Sórés Zsolttal dolgozott együtt, Ausztriát.

Szombaton a Sajnos Batár, a helyi fiatalok kedvence kezdte a sort. Este a Performance udvaron Szathmári Botond és Szécsi András *Élet a halál küszöbén* című előadása volt látható. A Titanic Rituális Performance Színház képviselői hajmeresztő bátorságukkal színezték előadásukat. Csirkefejre emlékeztető álarccal beleültek egy tojásba, majd maszkjaik ledobása után az őket segítő

két lány lezárta a tojást, felvette álarcát, s alágyújtott a tojásnak. Szimbólumhasználatuk széles skálán mozog, fakírtechnikáikat magas szintre fejlesztették, ezzel is segítve saját gondolataik kifejezését, mely szerint helytelen, hogy az ember születése óta különféle szerepek maszkjait viseli, s ezáltal kényszerűen belebújik a temporalitásba (innen a tojásba bújás értelme).

Az este folyamán néhány művészfilm is látható volt, s ezzel teljesült a szervezők régi álma: mindenki azt vetített, amit akart. Később „digitális sámánvibrációt” szólaltatott meg Gaál József Munkácsy-díjas képzőművész, majd *Tabula Rasa* címmel egy vizuális akciót láthattunk Bánki Ákostól és Valkó Gyulától.

Talán a fesztivál legfurcsább előadása volt BMZ (Baji Miklós Zoltán) és TSZ (Timkó Szabina), egy magyarországi házaspár hátborzongató performance-a. Az egész előadás különleges rituáléként értelmezhető, mely BMZ metélkedésére épült. Ez elsősorban mentális jellegű volt, s a művelet szakrális lehetőségéből kiindulva építette fel hipotézisét a lemeztett bőrdarabka, a tulajdonképpeni DNS chip lehetséges sorsáról. Már órákkal előtte lehetett valami rejtett zaklatottságot érezni a levegőben, ami az emberek várakozásából, a témától és magától az előadástól való félelmükből, megrökönyödésükből és előítéleteükből fakadt. BMZ hét éven át készült erre az egyszeri és megismételhetetlen produkcióra, edzve testét és szellemét. Ebben támogatta őt felesége is, aki azon kevesek közé tartozik, akik átláttak a puszta borzalmon, amit a metélkedés szertartása okozott, s észrevették, hogy ez messze túlmutat e földi léten. Van valami a fizikai, a valósnak hitt lét mögött, ami azt befolyásolja. BMZ előadásainak fantasztikus volta abban áll, amit ő maga is megfogalmazott *Angyalkor²don* című könyvében: „az előadások közben általam kibocsátott és visszabocsátott lélek, életerő hullámozgatása, gigantikussá növelése és csökkentése révén belülről rezegtetem meg a lélek húrrendszerét. Legalábbis így hiszem.”

Az utolsó napon lépett fel a közismert ef Zámbo Happy Dead Band, mely a schopenhaueri hármas egység (szerelem–élet–halál) megbonthatatatlanságát hirdeti. Koncertjeiket gyakran fűszerezik performance-jellegű produkciókkal. A később következő Ufó Büfé előadása szintén érdekesnek bizonyult. A zene és a vizuális kommunikáció elemeit ötvözték improvizatív játékaikkal.

Sajnálatos módon egy kisebb hiba folytán elmaradt a Bada Dada Tábor előadása. Mégis sikerült úgy alakítania a körülményeket, hogy a nézők semmit se érzékelhessenek a hibából. Improvizációival teljesen elbűvölte közönségét. Az egyik pillanatban a földre vágta magát, a másokban már egy fekete függöny mögül nyújtogatta a kezét, ahová „kivonult” az „öt ostromló” közönség elől, s eközben folyamatosan konzultált a szervezőkkel, megoldódott-e a probléma. Sokan hitték, ez maga az előadás, és jókat kacagva dőltek hátra székükben. (Badát másnap délben láttam újra. Ott ült bőrdandijeivel a szentendrei HÉV-állomás egyik félreeső padján. Már mindenki hazament, a fesztiválnak helyet adó épületet visszaállították eredeti állapotába, ő valahogy mégis otffelejtette magát tegnaptól, ugyanabban az elvarázsolts hangulatban, melyben a színpadon volt.)

Utolsóként következett a Sandokans, a három fiatal szentendrei fiúból álló, indiai hangvételű zenét játszó zenekar, majd a *Fénylő puhanyomat* című előadás. Ez utóbbi élő videoklipként jellemezhető, hiszen a formák (egy kb. 200 kg-os férfi hasa) és a színek (a hasára felvitt és belemasszírozott festék, illetve az őt keretbe foglaló fehér vászon) adták az alapját.

Szokás szerint mindhárom nap városszerte fellelhetőek voltak a TÁJÉK Tájművészeti Csoport akciói, melyekben a fiatal tájépítészekből álló művészeti csoport az Environmental Art elemeit ötvözte a performance műfajával. A Rakéta Csoport spontán fellépéseivel lepte meg a városban sétáló gyanútlan embereket.

A Romszárnyban tekinthették meg a látogatók a 2005-ös szentbékállai művésztelep alkotásainak hagyományos fényképezési eljárásokkal készített kísérleti jellegű munkáit.

Az egész rendezvénysorozat alatt látható volt a NEOFOTON Kortárs Fotóprint Kiállítás, amely „a művészeti kifejezések, a műfajok és technikák világának állandóan változó, nyughatatlan voltát tanúsítja: azt, hogy a kép-fogalom korántsem állandó jelzőkkel és jellemzőkkel leírható, hanem mindig valami újat kereső és újat teremtő, megfoghatatlan jelenség”.

Láncos Sára

A yorkshire-i copfos Übermensch

A Szerelmem nyara című film kapcsán

Thomas Manntól, Prousttól, Musiltól régóta tudjuk, hogy azonos neműek gyermek-, kamaszkori barátsága olykor távolról sem olyan ártatlan, mint azt a felnőttek hinni szeretnék, a fizikai vonzódás, az erotikus felhangok pedig örökösen mozgásban vannak a háttérben. A magyarra tökéletesen le nem fordítható – *My Summer of Love* címet viselő filmben mindez látszólag hatványozottan így van, Mona esetében mégis sokkal inkább egy magányos lány megértő társ, valódi emberi kapcsolat utáni vágyakozásáról van szó, mint leszbikus szerelemről. A film hősnője egyértelműen Mona, a tizenöt éves kamaszlány, az ő szemével, rajta keresztül látjuk a többi szereplőt: Rickyt, az autók hátsó ülésének királyát, Philt, a nagy testvért, aki miután letöltötte rablásért és verekedésért kirótt börtönbüntetését, buzgó keresztényként tér haza, s végül Tamsint, a gyönyörű, elkényeztetett úrilányt, aki úgy sétál be Mona életébe fehér lován, mint a herceg, szép ruhákkal, finom ételekkel és a közös menekülés ígéretével csábítva a nyári napokat cigarettázva, sörözgetve töltő árvát.

Míg a film Mona szemszögének megfelelően ellenszenvel, ironikusan mutatja be a hatalmas keresztet ácsoló Phil és köre vakbuzgóságát, a rendező, Pawel Pawlikowski néhány jelenet erejéig bibliai utalásokkal árnyalja a kissé közhelyesre, felszínesre sikeredett képet. Tamsin egy érett almát harapdál unottan, mielőtt elcsábítaná, bűnbe vinné Mona bátyját, megtestesítve ezzel a férfit a Sátán nevében megkísértő asszony archetípusát. Ugyanakkor az *Ördögűző* című, filmtörténeti klasszikussá vált horror megszállott kiskorúját bravúrosan utánzó Mona zseniálisan oldja fel az erőltettség veszélyét rejtő Sátán-motívumot.

„Franciaországban a szenvedélyből elkövetett bűnöket megbocsátják” – jegyzi meg Tamsin, miközben példaképéről, Edith Piaf-ról mesél Monának, aki pedig jó tanítvány. Ahogy a korábban hallott Nietzsche-tant is – „Isten halott” –

még azon melegében odavágja a bátyjának, Tamsin minden szavát megjegyzi, annyira, hogy az még önjelölt mesterét is meglepné – meglepi. Pedig a film számtalan finom humorral fűszerezett jelenetének egyikében a műveltségét fitogtató, copfos lány még annyira bízik saját behozhatatlannak vélt fölényében, hogy félvállról dobálózva Shakespeare, Wagner és Freud nevével az Übermensch-elméletről is beszél. Tamsin saját különlegességét próbálja igazolni mindenáron, be akarja bizonyítani felsőbbrendűségét a külvilágnak, s a cél érdekében éppúgy felhasználja Nietzsche filozófiáját, mint sírógörccsökkel hitelesített képzeltései nővére haláláról. Mint a *Boldogságtól ordítani* sikeres ironője, aki dührohamot kap, amiért soha senki nem erőszakolta meg, Tamsin is mindennél jobban vágyódik a nagy, tragikus élmények után, amelyek kiemelhetnék őt az átlagemberek sorából, és egyes pillanatokban szinte maga is elhiszi, hogy a testvére tényleg meghalt anorexiában. A tetetés, önmagunk és mások becsapásának a témája a társadalmi korlátok áthághatatlanságánál is központibb helyet foglal el a film témavilágában. Mona szemében ez a legfőbb bűn, a régi, agresszív Philt kívánja vissza, imádkozó bátyját pedig képmutatással vádolja, és a csábítási jelenet után újra öntudatára ébredő Phil is ugyanezzel a váddal úzi el a bibliai sorokat kántáló gyülekezetet a házból. Ahogyan a férfi viselkedésére reagál, a harag és a csalódottság kitörései Monánál előre sejteni engedik, hogy miféle végkifejletre számíthatunk, amikor Tamsin végre színt vall.

A kisvárosi lázadás, a közösen elkövetett kamaszos csínytevések Mona bőrére mennek, bátyjával való kapcsolata végképp tarthatatlanná válik, és Ricky szeme elé sem kerülhet többé anélkül, hogy ne kellene jelenettől tartania. A lánynak nincs már vesztenivalója, és Tamsin ott követi el a legnagyobb hibát, hogy ezt nem veszi számításba. Tévedése következményeit nem kerülheti el, az erdei katedrálisnál visszavedlik azzá, ami mindig is volt. A gőgös, büszke, emberfölötti ember hirtelen csak egy szájalmas, csapzott kislány lesz, aki iskolai egyenruhájában trágárságokat kiabálva próbálja megőrizni elvesztett felsőbbbőségét, míg Mona ügyesen kimászik a vízből, és vissza sem nézve elindul az országúton az ismeretlen felé – magabiztosan és felnőtten.

A lengyel származású Pawel Pawlikowski dokumentumfilmekkel kezdte pályafutását. 2001-ben első nagyjátékfilmjével, az *Utolsó menedékkel* elnyerte a legígéretesebb angol pályakezdő rendezőnek járó BAFTA-díjat, melyet a brit Oscarként szoktak emlegetni. Már ebben a munkájában is együtt dolgozott a Philt alakító Paddy Considine-nel, aki az *Amerikábanból* és a *Non-stop partiar-cokból* lehet ismerős, valamint Ryszard Lenczewski operatőrrel, aki a napsütötte erdőkből, aranyló mezőkből, lányarcokról készített közelikből, dombtetőről fényképezett városképekből lenyűgöző látványvilágot teremtett a *Szerelmem nyarához*. Pawlikowski karrierjében fontos mérföldkő a Helen Cross regénye alapján készült dráma, hiszen a legjobb angol filmnek járó Korda Sándor-díjjal tüntették ki a 2005-ös BAFTA-gálán. A film azonban nemcsak a rendezőnek hozta meg az elismerést, a két fiatal színésznőre, a Tamsint alakító Emily Bluntra és a Monát megformáló Nathalie Pressre is érdemes lesz odafigyelnünk, különösen, hogy Press már a *Wasp* című Oscar-díjas rövidfilmben is bizonyította tehetségét.

Az Operaház fantomja

avagy hol vannak a Ferencsik Jánosok?

Hol vannak a Ferencsik Jánosok? És hol vannak az Otto Klempererek? És hol vannak a Mahler Gusztávok? És hol vannak a Failonik? És hol vannak a Tóth Aladárok? És hol vannak a többiek, sokan, sokan? Sorolhatnám a neveket, az Operaház vezetőit, főzeneigazgatóit, művészeit, akik mind világhírűvé rangosították dalszínházunkat, zenekarát...

Hol vannak? Sehol. Senkik vannak. Tapasztalatlanok, szürkék, jelentéktelenek, középszerűek, a nagy elődökhöz képest árnyékaik sem, gyenge utáztatok. Álemberkéek a szakmában. És az Opera agonizál. Elherdálunk olyasvalamit, ami nemzeti kincs, fölbecsülhetetlen érték, már-már fogalommá vált örökségünk, büszke bizonyíték a nemzetközi opera-zeneművészetében. Operaházunkat számon tartották, jegyezték – jó, kitűnő árfolyama volt – a többi rokonintézmény közt, szívesen jöttek ide világnagyságok, mert itt fellépni, énekelni, táncolni rangosított, azzal a megbecsüléssel, rajongással, amit kaptak a zeneértő, operakedvelő közönségtől. Valami különleges élményt jelentett fellépni az Andrassy úti palotában, mely maga is építészeti remekmű. Ennek az épületnek történelme, hagyománya, különleges atmoszférája volt. Karaktere, egyénisége, varázslata, az ember úgy lépett be ide várakozással, mint valami szentélybe, a muzsika szentélyébe. És most – mint sok minden, de elsősorban a kultúra – áldozat szinte megalázottan, megtúrva a működésképtelenség határán. Áldozata olyasvalaminek, ami sok országban lehetetlenség volna. Önpusztító, megalázott állapot. Nincs pénz, semmire sincs elegendő – megszokhattuk már. Minden többi szemfényvesztés, szélhámosság, hazugság gyönyörű magasztos elvekbe, magyarázatokba burkoltan. A kontraszelekció diadalával. A művészet árucikk. A piac megöli a szépséget, az értéket. A piac erodál, denudál. A szellem világa sötétben botorkál, tapogatózik...

Még soha, soha nem volt ilyen helyzetben az Operaház fennállása óta.

Sohasem! A történelem furcsa groteszk fintora: a diktatúrákban sem érte a zenét, a művészetet, az opera műfaját (opera intézményét) ilyen sokk, mely paralizál. Megbecsüléssel, legalább értékmegőrzéssel kiemelten fontosnak tartották, a kormányzat és társadalom egyaránt. A kultúrától soha nem vontak el annyi támogatást, mint most, hogy szinte életképtelenné válják, vagy ahogy magyarázzák, racionalizálják, megreformálják... Szép szavakkal kísért megszoritások... Akik részt vesznek ebben a felelőtlen játékban, az opera művészi színvonalának csonkításában, vállalniuk kell a következményeit és ódiiumát. Az utókor (és a jelen) ítéletét. Az ilyen kultúrafaló reformok, melyeket a pénz kizárólagossága irányít, felelőtlen, tipikusan dilettáns piacgazdálkodás, nincs erkölcsi, művészi, emberi hitele, fedezete. Hazardírozás, eredménye művészeti káosz, perspektívtalan, elsorvasztja a lényegét: a pénz függvénye a művészet, kiszolgáltatottja, rabszolgája. (Még egyszer: annak idején az „állambácsi” törődött a művészekkel, valahogy biztonságban érezhették magukat, mindig volt, kellett hogy legyen annyi pénz, hogy tisztességesen működjek például az ope-

ra, hírnevéhez, kvalitásához, méltóságához méltóan. És ez így természetes, így volt rendjén. Mindenütt, mindig. A művészet nem szatyngolás, nem portfólió, nem marketing, nem lehet úgy kezelni, mint valami kamatot, befektetést, részvényt, üzleti tranzakciót, hiányt, bevételt, vétel-eladást. Mert a művészet szent. Egy kissé minden fölött áll. (Mint az orvostudomány, tudomány...) Az emberi tudat legnagyobb, legnagyobb megnyilatkozása. Az istenek, univerzum ajándéka. Ne kupeckedjünk vele. Ne alacsonyítsuk le holmi piaci nivóra...

Ma tántorog az Opera. Elbocsátásokkal, leépítésekkel, szűkítéssel, torzításokkal. Ígéretek közepette. Jövő nélkül. Siváran, szürkén, ostoba koncepcióval, koncepciótlansággal. És egyre zsugorodik, süllyed önmaga mocsarába. Valóban, mintha az Operaház valamilyen fantomja munkálna. Szegény Opera, amelyről annak idején Brahms azt mondta, hogy az itteni Don Juan-előadása jobb, mint a bécsi operáé.

Budapesti Opera: csodálatos produkciónak, emlékek háza, tárháza, mely versenyképes volt a párizsi, bécsi, prágai, berlini és a többi operával. Budapesti Operaház: akik itt énekeltek, debütáltak, tanultak, azoknak szinte belépőt jelenthetett ez: a továbblépésre, a milánói Scalába, a Metropolitanbe...

Budapesti Opera: hány kitűnő, világhírű énekesünk bölcsője: Pataki Kálmán, Svéd Sándor, Koréh Endre, Székely Mihály, Gyurkovics Mária, Basilides Mária, Báthy Anna stb., stb., stb. Az énekművészet óriásai.

Budapesti Opera: fénykorok, dicsőség. Furtwängler, Kleiber, Failoni, Ferenccsik, Lehár, Strauss... karmestertitánok...

Budapesti Operaház: a nemzet egyik zenei Kohinoor-gyémántja. Bartók-, Kodály-, Dohnányi-bemutatók. Premierek. És micsoda repertoár: 10, 20, 30, 40, 50, 60, 70, 80, 100 mű. Verdik, Puccinik, Wagnerek, Donizettik, Rossinik...

Budapesti Opera: fáj kimondani...

Ki felelős mindezt? Kicsoda, hogy idáig jutott?

Petrovics Emil, a nagyszerű muzsikusként, kiváló zeneszerző, koncepciózus művészeti igazgató és a tehetséges, hatalmas tapasztalatokkal rendelkező Szinétár Miklós is megelégtelt az a virsasztot, ezt a hatalomért mindenre hajlandó jelenséget, opportunistát, szellemi megadást, ezt a szellemi prostitúciót, kemény, ostoba nagyravágyást, koncepciótlanság csimborasszóját, ezt a tönkretételre, megfojtásra, elnémitásra való hajlandóságot. Hallgatásra. Mert az opera elnémul majd. Hangját veszti. Elvegetál. És a közönség is elfordul tőle.

Ki a fő-fő felelős mindezekért? Nemcsak én kérdelem.

Nem szavak kellene. Frázisok. Blablabla...

Nem hangzatos szavakra van szükség. Mert mindez fantomgondolatoknak tűnik a valóságban, valóság helyett. És valakinek el kell majd számolnia a történelmi felelősséggel. Mentőövet az Operának, a kultúrának, a zenének, irodalomnak, művészetnek.

Ébert Tibor

Interjú Teitur Lassennal

Teitur Lassen Németországbeli koncertturnéjának utolsó állomásán, a Hessen tartomány észak-keleti részén fekvő festői város, Eschwege immáron húszéves múlttal rendelkező zenei fesztiválján, az „Open Flair”-en volt alkalmunk beszélgetni.

– *A Feröer-szigetek, ahonnan jöttél, egy mindösszesen 47 ezer fős ország, mégis rengeteg méltán híres zenész szülőföldje ez a kis terület. Ha kiválasztanánk itt Németországban vagy akár egy másik átlagos európai országban egy kisvárost, ahol ennyien laknak, nemigen találnánk ennyi tehetséget. Mivel tudod magyarázni ezt a jelenséget?*

– Feröer egy kis közösség, amelynek nincsen közvetlen szárazföldi szomszédja, ezért a zene nagyon fontos összekötő elem az emberek közt. Az emberek évszázadokon át összejöttek a táncházakban, hogy az esős napokon az időt a zenével múlassák, és ez a zenei hagyomány öröklődött a mai generációra is. Sokáig, amíg nem volt írásbeliség, a zene volt a legjobb mód a kultúra megőrzésére.

– *Szoros kapcsolatot ápolsz a többi jelentős feröeri zenésszel? Olyan hírességekre gondolsz, mint például Eivor Pálsdottir, Lena Anderssen, Gudrun Jacobsen, Kristian Blak, az Yggdrasil együttes stb...*

– *(Felnevet és a sarokba mutat.)* Ó például a basszusgitárosom, Kristian Blak fia, egyben az Yggdrasil egyik tagja, és Eivor zenekarában is játszik. Eivorral egyébként turnéztunk is közösen. Lena vokálozik néhány dalomnál a Sólínon, a férje pedig, aki a dalait írja, az egyik legjobb barátom. Gudrunnal is zenéltünk már együtt.

– *Zenei tanulmányaidat hol végezted?*

– A gimnáziumban, Dániában, illetve autodidaktaként.

– *A Sólín kivételével az albumaid anyagát angolul írtad. Mennyire nehéz idegen nyelven kifejezned a művészi tartalmat, gondolatokat, érzelmeket?*

– Valamelyest nehéz, ugyanakkor a populáris zene nyelve alapvetően az angol, és engem nem a népdaléneklés érdekelt, hanem az, hogy a feröeri zenei világot szélesebb körben ismertté tegyem. Egyébként már tizenkét éves korom óta olvasok angolul könyveket, és azért is költöztem Londonba, hogy állandóan angol nyelvi közegben legyek, mert fontos, hogy mindig frissen tartsam az angoltudásomat, hiszen, bár jó nyelvérzékem van, nem beszélem tökéletesen a nyelvet. Ezzel egyébként a legtöbb skandináv zenész, zenekar így van; nem beszél folyékonyan angolul, mégis azon a nyelven írja a dalokat. Az angol egyébként nemcsak azért fontos nekünk, mert világnyelv, hanem mert sokkal nagyobb a szókészlete, mint a feröerinek, így finomabban, árnyaltabban lehet megfogalmazni rajta a dalszövegeket.

– *Kik hatottak a zenédre a legnagyobb mértékben?*

– Sokan, nagyon sokan. Elsősorban Leonard Cohen. Még Louis Armstrongot is nagyon szeretem, akiről dalt is írtam, el is fogom a koncerten énekelni.

– *A zenédet hova sorolod leginkább? Megtalálhatóak benne rock-elemek, de népzenei motívumok is, mégsem világzene; populáris, mégsem*

pop. *A singer and songwriter kategória illik rád a legjobban?*

– Igen, természetesen ez, bár ezt a kategóriát igazán csak a szakmában ismerik. De definitíve ez vagyok, ez a zeném.

– *A dalaidnak mik az ihletforrásai?*

– Emberek, karakterek, apró életesemények, sztorik, s azokon keresztül érzelmek leírása, bemutatása, vagy ahogyan a legjobban szeretem mondani: szituációk fényképezése.

– *Gyakran írsz Feröerről?*

– Igen, hiszen ha ott vagyok, mindent értek magam körül. Ki lakik itt, ki ott, ezen a sarkon, azon a tanyán, és annyi esemény, annyi dráma történik, ami mind-mind érdekes és kitűnő ihletforrás.

– *Hogyan mutatnád be Ferőert pár mondatban?*

– Azt mondanám, hogy ez egy kis szigetvilág Skócia és Izland között, ahol nem nagy a lakosság, de nagyon sok érdekes ember lakja.

– *Szerinted a függetlenség vagy a Dániával való összetartozás a boldogulás útja Ferőer számára?*

– Ez számomra nem is kérdés, egyértelműen a függetlenség! Ferőer olyannyira különbözik Dániától, hogy a szakadás szükségszerűen be fog következni. Előbb, vagy inkább utóbb, de a szétválás a napnál is világosabb.

– *Mennyi időt töltesz évente a szigeteken?*

– Ez mindig változik, általában a nagyobb ünnepekre szoktam hazajárni, mint az Ólavssoka, Karácsony. Évente körülbelül 2–2,5 hónapot.

– *Mi a kedvenc helyed Ferőeren?*

– Hoyvik! Oda is szeretnék majd valamikor költözni. Van egy ház, amelyet bérbe veszek, amikor otthon járok, és ott töltöm a szabadságomat.

– *Milyen az életmódja a ferőerieknek? Láttam filmeket a ferőeri köz-*

szolgálati tévé internetoldalán, és láttam, hogy teljesen olyanok a körülmények, mint bármelyik német kisvárosban, ugyanúgy mindennapos az internet, a DVD, a földrajzi izoláció ellenére is, ugyanakkor olyan, másutt már rég letűnt fogalmak is élnek még, mint például a fonó.

– E tekintetben nagy a különbség a főváros, Tórshavn és a vidék között, hiszen Tórshavn valóban olyan életvitelű város, mint bármelyik európai kisváros. Az apám például ügyvéd, nagyapám viszont még halász volt, és a vidékre még mindig az agrárium, a halászat a jellemző. Ugyanakkor aki Tórshavnban él, tisztában van a vidéki étellel és viszont, hiszen a város és a vidék egymásra van utalva.

– *Igen, erről ír híres regényében Hedin Brú is. Ki a kedvenc személyiséged a ferőeri művészetben?*

– Igen, az egy kitűnő regény, és, ha jól tudom, németre is lefordították, de nekem a kedvenc íróm William Heinesen! Egyszerűen csodálatos művész volt, jelenség. Hihetetlenül közel érzem magamhoz az ő világát.

– *Nem csoda, hiszen Bak napjegy, mint te is vagy.*

– Igen-igen, tényleg, 1900. január közepe felé született. Egyszerűen csodálatos író. A festők közül Mikines a kedvencem, a zenészek közül pedig Kristian Blakot becsülöm nagyra, több mint 250 lemezen működik közre. A költők közül Matrast szeretem nagyon, és még Regin Dahl is nagyon jó, mondhatni a maga korában egy singer and songwriter volt.

– *Még egy utolsó kérdés: mit tartasz jónak és mit rossznak Ferőeren?*

– Hááááááááááááááááá... egy dolgot mondok, ami egyszerre jó is meg rossz is: mindenki mindenkit ismer!

Észak-fokok

„A hatvanas években született írók legfeljebb az esti tévémise előtt ülve csíphettek el apró híreket a nyugati világban dúló diáklázadásokról vagy a vasfüggöny mögött zajló politikai eseményekről.” (Kovács katáng Ferenc)

„Egyesek szerint túszúrások borítják a karját, és az apja is junkie, egymásnak adnak el heroint.” (Nikolaj Frobenius)

„A fjord túloldalára mentünk kirándulni. Meg akartunk nézni néhány őskori sziklarajzot és egy vikingtemetőt. A sziklarajzokat nem találtuk meg, a vikingtemető pedig úgy nézett ki, mint egy közönséges földkupac. Reméltem, hogy legalább egy rozsdás vikingsisakot találunk. Hazavittem volna anyámnak: Hoztam neked egy szép virágcserepet.” (Rolf Enger)

„Szeretik és nyúvik egymást, olcsó bort isznak és az üvegeket a hátsó ülésre dobják, csókolózásuk beleég az eredeti huzatba.” (Jonny Halberg)

„De Isten ments, hogy valaki, aki kívülről jön, rosszat mondjon a ferőeriekre vagy Ferőerre! Ha netán valaki valami jót mond Dániáról, azt rögtön úgy értelmezik, hogy ez kritika Ferőerrel szemben, annak ellenére, hogy egyáltalán nem feltétlenül jelenti Dánia dicsérete Ferőer elmarasztalását.” (Elin Heinesen)

„Ha a Szentlélek által beköszönthetett az értés, a nyelveken való értés, a szent glosszália, s a békegalamb által a fegyvercsend, akkor miért is ne köszönhetne be a Vándorgalamb által egyfajta új ökumené: az ökömené...” (Sebeők János)

„Nem gondoltam hogy így szeretek embert / ahogyan ezt a vén marhát szerettem / hogy kiütöközik mint a marmaládé / a könny a szememen.” (Gyurkovics Tibor)

Ára: 550 Ft. Előfizetés: 4000 Ft.

Előfizethető személyesen valamennyi postán és a kézbesítőknél,
a Magyar Posta Rt. (1) 303-3440-es faxszámán,
a hirlapelofizetes@posta.hu e-mail-címen,

valamint a szerkesztőségben:
1014 Budapest, Szentháromság tér 6. III. em. 14.

Folyóiratunk a hírlapboltokon kívül kapható Budapesten
az Osiris, a Pont és a Kálvin téri Cartaphilus könyvesboltban,
valamint az Írók Boltjában.

A Napút elérhető az interneten: <http://www.napkut.hu>

Számlaszám: OTP 11713005-29902327